

ПЕТЪР НЕЗНАКОМОВ
РАЗКАЗИ ЗА ПЕТТЕ ОКЕАНА

chitanka.info

НЕОБИКНОВЕНАТА СЪДБА НА ТРИШТАН ТЕРШЕЙРА

Ако сте посещавали някога Лисабон, не може да не са ви показали паметника на великите португалски морски капитани. Всеки португалец счита за свой патриотичен дълг да заведе чужденеца до крепостта Белем на брега на река Тежу (Тахо), на мястото, откъдето са тръгвали към Неизвестността, Славата и Богатството ония отчаяни смелчаци, които създадоха в началото на петнадесетия век морското могъщество на малката иберийска държавица. Паметникът се издига точно тук, на самия пристанищен кей, до мрачната крепост, от чиято кула кралят, кралицата и лисабонският архиепископ са благославяли отплаващите и са им пожелавали добър път и добра сполука. Той представлява нос на старинна каравела, издялан от белоснежен камък. Под издутото каменно платно след принц Енрике Мореплавателя, който с пълно право е поставен начело на цялата фаланга, са наредени един след друг по реда на пътешествията и географските им открития двадесетината славни мъжаги, които не се уплашиха от безкрайния, дотогава неизвестен никому океански простор и завладяха за Португалия ония африкански и азиатски земи, от които тя сега с такива усилия се мъчи да се отърве.

Между тези натруфени и въоръжени до зъби мъже напразно ще се стараете да откриете каменната фигура на Триштан Тершейра, един от първите португалски мореплаватели, този, на когото се падна честта заедно с приятеля си Жуан Сарку да открие остров Мадейра, най-старото извънтериториално владение на Португалия. Жуан Сарку е там горе, непосредствено до лявото рамо на принц Енрике, а Триштан Тершейра го няма. Ако запитате вашия разводач защо се е получила такава една аномалия, той само ще вдигне рамене, ще ви каже, че в тия неща не се бърка, не той отговаря по въпросите на протокола и йерархията, „горе“ ги решават тези работи. И ще отклони разговора в друга посока.

Когато за втори път посетихме Лисабон, това беше, струва ни се, през 1961 година, ние отново се натъкнахме на този странен факт и на нежеланието на португалците да се разпростират надълго и нашироко по него. Да си кажем право, любопитството ни бе разгоряно до краен предел. Не сме от тези хора, които биха могли да оставят някоя историческа загадка неразкрита. Започнахме да се ровим из библиотеките, да разпитваме стари хора, да разговаряме с учени специалисти. Оттук малко, оттам малко и истината започна да проблясва. Особено полезна беше приятелската ни беседа със скулптора, автор на знаменития паметник. Той беше старик на около деветдесет години, прикован на легло от подагра (на младини, изглежда си е поугаждал повечко, отколкото трябва), но с учудващо запазена памет. Та той една вечер след няколко чашки от онова чудесно червено порто, което се съхраняваше в зимника му, в момент на откровение изведнъж измъкна от някакво ковчеже документ с уникално значение. Оказа се, че на това късче пергамент лично Енрике Мореплавателя е записал имената на всички морски капитани, на които се признава статутът на велики откриватели с всичките права и задължения, които произтичат от този статут. В списъка, както можахме да установим въпреки нечетливостта на почерка, Триштан Тершейра стои на второ място, веднага след Жуан Сарку и пред Гонсалу Велю Кабрал, откривателя на Азорските острови. Но после името на Тершейра е било зачеркнато, и то, дето се вика, с хъс, такава дебела черта му е дръпната отгоре, че почти не може да се чете. Старият скулптор Франсишку Силва Кардосу не можа да ми даде задоволителни обяснения кой, кога и защо е постъпил така, каква е първопричината за лишаването на Триштан Тершейра от полагаемата му се слава на откривател. „Не мога да зная вдигаше рамене старецът, колчем се докосвахме до този въпрос. — Може би лично принцът го е зачеркнал, имал е вероятно някакви съображения... Аз зная само, че когато изготвих проекта на паметника, се ръководех от този списък, намерен в личната библиотека на принца в замъка Сагриш. И това обяснява защо го няма Тершейра вдясно от Енрике, където би било законното му място... Обяснява факта, но каква е причината... не зная... Не мога да зная... Горе ги решават тия работи...“

Разбрахме, че от старика не може да се изкопчи нищо друго, а и едва ли е знаел повече. Така му наредили, така изпълнил. Но все пак

разговорът е него ни насочи към интересна следа. Не без пречки от най-различен род успяхме най-после да се доберем до замъка Сагриш, където на времето се бил уединил, далеч от кралския двор, принц Енрике, за да ръководи от нос Сао Висенти, този най-югозападен край на Португалия, създаването на бъдещата колониална империя. В замъка (той е португалска национална светиня) за щастие бе съхранена библиотеката на Мореплавателя, състояща се предимно от старинни географски книги, атласи, морски карти и лоции, изработени за принца от специално доведените тук картографи (каталонски евреи), както и личният му архив. Архивът се намираще наистина в доста безобразно състояние, но все пак с малко повече търпение и старание можах да се намерят документи, хвърлящи обилна светлина върху епохата и върху отношенията, лични и служебни, между принца и неговите капитани и специално интересувания ни Триштан Тершейра. След едномесечна къртовска работа най-после успяхме да се доберем до загадката около неговото зачеркване от списъка на великите мореплаватели. Всъщност касаеше се не толкова до загадка, колкото до една дълга и поучителна история, чието разкриване, струва ни се, ще бъде полезно и за съвременния читател. С риск да му доскучаем ще разкажем тази история, като подредим фактите и действията в тяхната историческа последователност.

И тъй:

В 1419 година двама португалски авантюристи, а именно липсващият от паметника Триштан Тершейра и неговият приятел Жуан Сарку на две стари платноходни галери и със съвсем малоброен и неопитен екипаж, предимно от бивши и настоящи каторжници, се отправили да дирят щастие по северозападното крайбрежие на Африка, към нос Бохадор, крайната южна точка, докъдето по онова време били стигали европейски мореплаватели. Пътешествието още от самото начало тръгнало някак на терсене. Ту мачта ще се счупи, ту ще се скъса платно или ванта, ту някой от каторжниците моряци ще отвърне непочтително на началството и ще се наложи да го бесят за пример и поука на останалите. Двамата капитани, които имали еднакви права и задължения, като всички съавтори на този свят, непрекъснато се обвинявали един друг в некадърност и кутсузлук и от това атмосферата на борда ставала още по-нетърпима. На всичко отгоре, когато приближили нос Бохадор, връхлетяла внезапна буря, нещо

обичайно в тази част на океана, и отвлякла галерите толкова далеч на запад, че двамата капитани вече дори и не се надявали да видят отново родната си Португалия. Добре, но бог Посейдон често обича да се шегува. Това, което капитаните смятали за най-голямо свое нещастие, се обърнало изведнъж в изключителен боншанс за тях, променило цялата им по-нататъшна съдба. На около петстотин мили от нос Сао Висенти, началната точка на плаването, капитаните зърнали неочаквана находка — малко островче с гъсто залесен висок бряг. На островчето имало питейна вода, плодове и хиляди тропически птици, които, като се понапънеш малко, ставали и за ядене. Така случайната находка се оказала истинско спасение за изжаднелите и изгладнели моряци. Като престояли няколко дни в това райско кътче, което кръстили Порту Санту, и като насъбрали сили за връщане, капитаните отправили своите галери обратно към Португалия. Този път се появил и попътен вятър и само след две седмици Сарку и Тершейра стояли в уютния кабинет на принц Енрике, пиели червено вино (същото, което пихме и ние с професор Франсишку Кардосу) и разказвали, надпреварвайки се един друг, своите приключения. Между другото те споменали и за случайната си находка — островчето Порту Санту. За тяхно голямо учудване принцът се заинтересувал преди всичко от нея. Той бил чувал кръчмарските хвалби на генуезки моряци, че били достигнали веднъж, отвейни от ветровете, до голям приказен остров — рая на земята, според тях, и че този остров се намирал далеч в океана на югозапад от Португалия. Тъкмо в тази посока било откритото от Сарку и Тершейра островче, а където има островче, може да има и остров, такава била логиката на принца. Още на другия ден Енрике заповядал да се организира голяма и добре екипирана експедиция, поставил начело пак двамата още неотспали при жените си авантюристи и я изпратил на югозапад в океана, но вече със специалната задача да не се връщат, докато не открият този островен рай на земята. И наистина раят бил открит. Той се намирал само на някакви си 50 мили западно от Порту Санту. Този път генуезците, тези отчаяни хвалипръцковци, били казали истината. Действително природата и климатът на новооткрития остров се оказали като че ли нарочно създадени, за да доставят удоволствие на човека. Тершейра и Сарку забили на брега зелено-червеното португалско знаме, знак, че отсега нататък островът принадлежи на португалския крал, насладили

се около десетина дни на райския живот и побързали да се върнат на родна земя, да докладват на принца за голямото си откритие и да получат съответните награди и доволствия. Обрадваният Енрике приел с големи почести двамата щастливци, изслушал подробния им и единодушен доклад (успехът подобрил техните твърде разклатени отношения, какво ли не прави този успех!) и кръстил острова Мадейра, което на португалски значи „гора“. По-сполучливо название не можело и да се измисли. Отсега нататък този остров, покрит на времето си с девствени тропически лесовете, щял да стане основа на португалското колониално могъщество междинна станция, където капитаните и последвалите ги търговци на роби и слонова кост щели да сортират стоката, преди да я изложат на пазара в Лисабон.

След като официалната част привършила, дошло време да се уредят и чисто практическите въпроси. Енрике предложил на двамата капитани да се върнат на остров Мадейра начело на група колонисти, да станат управители и кралски наместници на първата португалска колония, като си поделят острова наполовина. Жуан Сарку приел веднага предложението, но Тершейра се поколебал, не му се искало отново да дели властта с такъв „некадърник“ и „кутсузлия“ като колегата си. Той мечтаел за нещо по-друго. Затова се отказал от половината остров (за голяма радост на Сарку, който също не искал да дели управлението с „некадърник“ и „кутсузлия“ като колегата си. Както виждаме, отношенията между съавторите не са чак толкова ново явление) и в замяна поискал едно хубаво феодално имение край град Сетубал, откъдето бил родом. Отдавна му имал мерак, като дете неведнъж бил минавал покрай дебелиите му зидове и още тогава завиждал отчаяно на малките феодалчета, които ритали топка вътре, гледали го отгоре-отгоре и му викали „селяндур“. И сега решил да се възползува от благоприятния случай, още повече, че владетелят на въпросното имение не бил много обичан от принц Енрике, бил го критикувал пред краля за разорителната му морска политика. Принцът се съгласил на драго сърце да удовлетвори желанието на капитана, което съвпадало и с неговите намерения. До краля бил направен доклад, в който се искало предишният владетел на имението да бъде преместен в северна Португалия и там да си критикува, колкото си ще и когото си ще, а имението край Сетубал да се даде на заслужилия и смел капитан Триштан Тершейра, като към него се прибави и една

благородническа титла. Кралят не можел да откаже нищо на принц Енрике и работата се свършила тихомълком и съвсем набързо. За в бъдеще капитан Тершейра щял да бъде титулуван барон Тершейра и Боавишта.

Първата грижа на новоизпечения барон, след като влязъл във владение на имението Боавишта и сложил в джоба си крепостния акт, била да намери законната си жена. Била вече твърде стара, грозна и необразована, за да бъде спътница в живота на един благородник. Тъй като съпругата взела да дига пара и да си търси правата (отишла да се жалва чак при лисабонския кардинал и архиепископ), баронът се принудил да ѝ приключи сметката. Как е станало това, не се знае. В архива на принца не е казано нищо по този въпрос. След като обявил жена си в неизвестност, барон Тершейра и Боавишта получил разрешение от същия този лисабонски архиепископ да се ожени втори път. Взел за съпруга шестнадесетгодишната дъщеря на най-богатия сетубалски търговец, която от своя страна също мечтаела да се омъжи за човек със синя кръв. Сватбата била отпразнувана с голяма тържественост, сам принц Енрике станал кум на младата двойка и като сватбен подарък поднесъл вилно място близо до своя замък Сагриш (за което после горчиво съжалявал, но да не избързваме напред).

Изминали десет години от откриването на Мадейра. В замъка Сагриш се готвело голямо чествуване на годишнината с банкет и фойерверки. Естествено, барон Тершейра и Боавишта бил един от централните гости. Нали той заедно с Жуан Сарку бил откривателят на прекрасния остров. Няколко дни преди тържеството жената на барона, баронеса Бранка, започнала един тотален натиск върху него. Още щом се затворели в спалнята и лягали под балдахина, украсен с герба на бароните Боавишта, двадесет и пет годишната Бранка зашушуквала нещо в ухото на четиридесет и пет годишния барон. А какво точно, ще видим по-нататък, когато заговорим за банкета в замъка Сагриш.

Всички сме били на банкети, знаем какво става там, затова няма да си губим времето с излишни подробности. Ще кажем само, че в разгара на веселието барон Тершейра и Боавишта намерил начин да остане насаме с принц Енрике Мореплавателя. Разговорът, ако се съди по запазените документи и стенограми, се е развил приблизително така:

— Ваше Височество — казал баронът, — искам, рекъл, да ви поздравя с големия празник и още веднъж да подчертая, че ако не бяхте вие...

— Остави това, Триштан — прекъснал го Мореплавателя, който, както подчертават всички негови летописци, не обичал много ласкателствата, — а кажи направо какви желания имаш. Ти знаеш, че след експедицията на Гонсалу Кабрал и откриването на Азорските острови ние отново насочваме нашите светлейши очи към западния бряг на Африка. Може би отново ти се ще да разпериш криле и да литнеш на юг при своя събрат губернатора на Мадейра, който няколко пъти вече шари около нос Бохадор. Доколкото ни се простират сведенията, получени от арабски източници, тия брегове там долу били богати на злато и черни роби. И ние вече снарядихме два кораба, не като твоите някогашни извехтели галери, а най-съвършеното, което могат да ни предложат конструкторите от нашата корабостроителница край Сагриш. Това са платноходи на световно равнище, ние вече ги нарекохме каравели, и на тях е цяло щастие да служиш и да откриваш нови земи за своя крал. А и за своя принц...

Барон Триштан Тершейра и Боавишта изслушал цялата тази дълга тирада на Мореплавателя с видимо смущение.

— Видите ли, ваше височество — казал той, — аз разбира се, с удоволствие бих поел командата на тия два съда, как ги нарекохте... каравели ли, но видете ли...

И млъкнал и навел засрамено глава.

— Говори, говори, мили приятелю — насърчил го принцът — не се стеснявай! Човекът, който откри за Португалия, за краля и за мене Мадейра, може да си позволи да ми каже всичко, дори и то да не ми е съвсем приятно.

— Ами, видете ли — добил смелост баронът, — моята благоверна съпруга баронеса Бранка очаква, с извинение, в най-скоро време да се появи на бял свят нашето четвърто баронче. Та... ваше височество...

— Разбирам, разбирам, мои стари верни Триштан — понамръщил се малко Мореплавателя. — Е, тогава ще изпратим с каравелите нашия приятел Жил Еаниш. Той е по-млад, ерген е, слава богу... Да имаш някакво друго желание?

— А бе как да ви кажа, ваше височество — престашил се барон Триштан Тершейра и Боавишта (иначе как щял да се върне в имението край Сетубал, нали оная тигрица Бранка щяла да му издере очите), то е малко неудобно, ама...

— Говори, говори, мой верни Триштан!

— А бе то не че аз особено държа, ама... гледам, наоколо край Сетубал всички благородници кой маркиз, кой граф, един дори е херцог, а само аз вече десет години си седя барон. В края на краищата заслужили сме, жертвували сме си здравето и кръвта. Пък и на баронесата вече ѝ е неудобно някак си пред останалите маркизи и графини. Носът не смее да си покаже от къщи, ще ми се смеят, вика, с моите три барончета. Та ако може нещо...

— Ще може, ще може, мой верни Триштан — прегърнал го през кръста принцът. — Умеем да ценим ние нашите верни кадри, защото, ако се наложи, ние имаме грандиозни планове относно това западно африканско крайбрежие — към кого ще се обърнем, ако не пак към тях... Алфонсу — обърнал се той към личния си секретар, който го следвал по петите, — изготви, моля ти се, за утре един указ за удостояване на нашия приятел барон Триштан Тершейра и Боавишта с титлата маркиз за особените му заслуги в развитието на португалското мореходно дело. Пък аз ще имам грижата указът да се подпише от краля, моя баща...

Новоизлюпеният маркиз се свлякъл в краката на своя благодетел и зацелувал щедрата му ръка.

След това банкетът продължил и най-щастливият човек, който стоял на празничната трапеза, бил бившият барон (и то не толкова от радост за собственото си повишение, колкото от това, че сега най-после маркиза Бранка щяла да го остави на мира нощем).

Изминали още пет години. В това време бившият контрабандист и крадец на роби Жил Еаниш начело на двете скороходни каравели проникнал далеч на юг от нос Бохадор и доказал, че светът не свършва дотук. Последвал го Алфонсу Гонсалвиш Балдая, същият оня секретар на принц Енрике, който написал указа за удостояването на барон Тершейра с титлата маркиз. Омръзнал му придворният живот, помолил принца да го освободи от преките му секретарски задължения и застанал начело на нова експедиция, която първа преминала Тропика на рака и достигнала залива Рио ди Оро.

През същите тези пет години на маркиз Тершейра и Боавишта се родил още един син, та му се закръглили на пет. Той станал най-големият и най-богатият феодален владетел на юг от Сетубал. Но напоследък маркиза Бранка отново започнала да недоволствува, да го върти на шиш и да му шепне нощем в ухото неща от рода на: „Само пък ти ли си будалата на тоя свят. Хората се наредиха, а ти, зяпльо, само зяпаш. Аслъ на какво друго си способен...“ И така нататък, и така нататък.

Нямало какво да се прави. Маркизът поискал аудиенция при принц Енрике и бил приет извънредно радушно от него. Принцът се готвел да изпраща на юг нова, пета поред експедиция за окончателното изследване и присъединяване към майката отечество на страната, известна под името Рио де Оро. И поисканата аудиенция му била добре дошла. Все пак Триштан Тершейра бил един от първите му капитани и все още не бил за окончателно пенсиониране. След първоначалните любезности Мореплавателя заговорил за великото бъдеще на Португалия, за нейното морско могъщество и за ролята ѝ на първооткривател на нови земи и светове. За петата експедиция не споменал ни думи, но подтекстът на разговора можел съвсем лесно да се разбере: „Хайде, старче, остави вече маркизата сама да си гледа синовете, стига си се въртял из полите ѝ, препасвай меча, развей кралското знаме и потегляй с вдигнати платна на юг, където те чакат нова слава и нови почести!“

Добре, ама такива подтекстове Триштан Тершейра вече бил престанал да разбира, а може би не желал да разбира. Той изчакал една пауза в дългата тирада на принца и хъкката-мъкката успял да сподели колко зле се чувствава напоследък и как го сковала всяка година придобитото на Порту Санту и на Мадейра лумбаго. Мореплавателя, разбира се, се понамръщил, като изслушал цялото това хленчене, но не било много политично да кори и обижда един от първите си капитани, особено пък в настоящия момент. Малко разсеяно той попитал каква е в края на краищата истинската цел на исканата аудиенция.

Хъкката-мъкката маркизът изложил и целта на посещението си.

— Видите ли, ваше кралско височество — рекъл, — аз съм вече от пет години маркиз, а само с едно голо маркизство никак не може да се живее. Другите маркизи наоколо са все с по два, че и по три замъка,

а аз си стояяя в старата Боавишта, дето само бухалите и кукумявките се гонят из нея и която скоро ще се срути от влага и от мухъл. Многодетен съм в края на краищата, пет сина ми са на главата. Маркизата я срам гости да покани...

— Бъди по-конкретен, Триштан! — прекъснал го доста рязко принцът. — Кажу какво искаш и ако е в кръга на нашите възможности...

— В кръга е, в кръга е, ваше кралско височество — оживил се маркизът. — Вие сега имате такава власт, че само едно драсване с перото...

— Кажу да видим!

— Ами, както ви е известно, наскоро умря нашият много уважаван херцог Илха душ Галиняк, оня, дето не беше много съгласен с вашата западноафриканска политика.

— Зная го много добре — казал принцът. — Е?

— И след смъртта му херцогството Илха душ Галиняк остана свободно. Тя, съпругата му де, херцогинята, и приживе на негова светлост си беше една курва, дето еша ѝ няма, а сега пък вече съвсем си е разпасала пояса. Просто в интерес на запазване морала в югозападна Португалия — знаем как ваше кралско височество държи за чистотата на нравите — не би ли могло херцогинята да се изпрати на специализация в някоя далечна страна, примерно Франция, и там да си усъвършенствува пороците, а пък нас да ни остави на мира. А херцогството да се даде на тия, дето повече го заслужават, жертвували са си някога и здравето, и живота.

Принц Енрике се позамислил. От една страна, не му било много приятно, че маркизът така нахално се възползува от миналите си заслуги, а, от друга страна, в направеното предложение имало известна практическа изгода. Покойният херцог и разпътната му съпруга принадлежали към новообразувалата се партия, която все по-яростно критикувала принца за уж безразсъдната му морска и западноафриканска политика, за огромните средства, изразходвани за начинания и завоевания, съвсем нерентабилни засега, та не било зле на тази партия да се даде един добър урок и с един замах да се запушат устите на многознайковците и консерваторите.

— Е, добре Триштан, — казал принцът и издал заповед за командироването за три години без право на пътни и дневни на

херцогиня Жуана д'Илха душ Галиняк в далечна и порочна Франция, в която тъкмо по това време (царуването на Людовик IX Свети) била избухнала поредната сексуална революция.

Бил подписан и указ за отдаването в безвъзмездно ползуване на замъка Илха душ Галиняк от най-близкия съсед, а именно маркиз Тершейра и Боавишта. В случай на незавръщане на херцогинята, което било напълно вероятно, пак той наследявал и вакантната титла херцог.

Маркизът целунал пеша на принцовата камизола (този път Енрике не му подал ръката си), метнал се в каляската си и хукнал да зарадва новата херцогиня с радостната вест — стига му е опявала сутрин и вечер, че жилищната им площ е маломерна, че другите се ширят в по два и по три замъка, а само той, глупакът, не си търси правата.

За ръководители на петата експедиция към западните брегове на Африка били назначени Антониу Гонсалвиш и Нуньо Триштан (на паметника край крепостта Белем те са изобразени прегърнати, обичали са се като братя и дружбата им не била нарушена от никаква алиенация до самата им смърт). Дватама през 1441 година достигнали нос Бланко (кабо Бранко по португалски) и докарали в Лисабон първите товари злато, слонова кост и чернокожи роби. Всичко това ускорило организирането на още нови и нови експедиции, начело на които заставали както старите опитни капитани, така и жадни за слава и богатство младоци (всички те до един са изсечени от бял камък на паметника край Белем, защото благодарение на тях и на тяхната дързост малката бедна Португалия се покрила с неувяхващите лаври на первооткривател).

А в това време отношенията между принц Енрике и херцог Тершейра и Боавишта д'Илха душ Галиняк се развивали, като съдим по намерените в архива на принца документи, горе-долу в такъв аспект:

В датираното на 8 май 1443 година (годината, в която Антониу Гонсалвиш и Нуньо Триштан откриват на юг от кабо Бранко островите Аргин) лично писмо до принца херцогът моли първородният му син Жуан Тершейра и Боавишта да бъде приет във Висшата школа за подготовка на посланици и дипломатически представители, открита в манастира Сао Батиста де Ахуда. Той отново подчертава заслугите си по откриването на остров Мадейра и изказва надеждата, че молбата му

ще бъде чута и удовлетворена в най-скоро време. Върху това писмо принц Енрике (който в това време почти напълно замества в управлението на държавата престарелия си баща) е написал с твърде нервен почерк следната резолюция: „Да се изпълни искането, но повече такива писма да не ми се поднасят за подпис!!!“

Следващият документ е една заповед на принца, датирана на 5 август 1444 година (тъкмо по това време Лансароти начело на шест каравели се отправя наново към кабо Бранко). В заповедта е казано дословно: „Да се удовлетвори и този път молбата на херцог Тершейра д’Илха душ Галиняк вторият му син да бъде приет във Висшата духовна академия в Санта Круз до Биспо въз основа на заслугите му по откриването на остров Мадейра, но повече този херцог да не ми се мярка пред очите! Да не се кани вече на банкети в замъка Сагриш!“

Но изглежда, сърцето на принца не било от камък. Защото през следващата 1445 година, когато Нуньо Триштан и Диниш Диаш (капитани от експедицията на Лансероти) достигат най-западния край на Африка, наречен от тях кабо Верде (Зелени нос), принцът издава следната твърде лаконична заповед: „Съгласно молбата на херцог Тершейра от 5 юли т.г. да се назначи Алвару Тершейра и Боавишта (изглежда третият син на херцога — б.н.) за полковник в гарнизона на Порту, като му се требват полагаемите му се коне, каляски, служебни дрехи, бойни ризници и всички останали доволствия. Същия да се награди с ордена Санта Чечилия първа степен заради заслугите на баща му по откриването на остров Мадейра. А самият баща да не се допуска вече в замъка Сагриш под никакъв предлог!“

Следващата си заповед принцът издава вече от кулата Сао Кристобал, която е построена на непристъпната скала над замъка Сагриш. Тя гласи: „Да се нареди на херцог Тарахал да даде своята дъщеря Франсишка за жена на дон Диниш де Тершейра, пети син на херцога под същото име. А ако този херцог се опита още веднъж да проникне в кулата Сао Кристобал да се стреля по него без предупреждение!!!“

Тези строги мерки, изглежда, са дали известни резултати. Принц Енрике е бил оставен на мира цели десет години. През това време Антониу Гонсалвиш, Нуньо Триштан и Диниш Диаш открили устието на река Сенегал и по течението ѝ проникнали далеч на изток в тайнствената вътрешност на Африка. Алвару Фернандиш открил на юг

от кабо Верде устието на река Гамбия, а Диегу Диаш проникнал чак до горното течение на „Великата река Емиу“ (Нигер).

Изглежда, че всички тези открития и свързаният с тях бърз икономически подем на Португалия отново са смекчили сърцето на престарелия вече принц.

През 1456 година той издава още една заповед, с която зачислява, въз основа на молбата на херцог Тейшейра, дон Триштан де Тейшейра (вероятно внук на херцога — б.н.) в кралската пажеска гвардия. И отново е дадено разрешение херцогът да се кани на княжеската трапеза поради това, че все пак някога на млади години е допринесъл с нещичко за морското могъщество на майката отечество.

По всичко личи, че скоро принцът вече жестоко е съжалявал за това дадено разрешение. Защото се оказало, че синовете на херцог Тершейра са също така плодовити като него. Всеки от тях имал най-малко по четири или пет синове и дъщери и за да се настанят те на подходящи за ранга им места и да им се осигурят подходящи битови условия, принцът трябвало да се откъсне от пряката си работа на организатор на португалската колониална империя и да се занимава само с херцогските изтърсащи.

И затова по същото време, когато генуезците на португалска служба Алвизе да Кадамосто и Антонио Узодимаре откриват островите на Зеления нос и ги поднасят като личен подарък на принца, последният издава следната яростна заповед: „Да се постави начина от днес, 12 септември 1458 година, херцог Тершейра под най-строг домашен арест в замъка му Илха душ Галиняк! Да му се отнемат всички писмени принадлежности и под страх на най-строгото наказание да не му се дава да пише молби, донесения и лични писма нито до нашата особа, нито до кой и да е от нашите секретари и приближени. Горната заповед да се прочете пред целия персонал на замъка Сагриш и на кулата Сао Кристобал, включително и кочиашите, готвачите и градинарите от парка и да се изпълнява безпрекословно!!!“

А само няколко дни преди смъртта си, както е казано в намерения от нас секретен дневник на личния му секретар Витор Гаршия Мету, принцът, вече с отпаднал глас, помолил да му донесат пазения в най-строга секретност, изготвен от самия него списък на португалските морски капитани. Той взел с трепереща ръка

поднесеното му паче перо и прехапвайки от усилие езика си, задраскал името на Триштан Тершейра и Боавишта от този списък.

Вече поуспокоен, принцът се оттеглил в кулата Сао Кристобал, наредил да поставят на върха ѝ съгледвачи, които да следят цялата околност и незабавно да вдигнат тревога, ако по някой от пътищата, водещи към кулата, се зададе каляска с герба на херцозите Тершейра. След това легнал в тясното си и твърдо моряшко легло, обърнал се към стената, на която бил изобразен целият открит под негово ръководство бряг на Африка и на 6 март 1460 година затворил завинаги неспокойните си, вечно търсеци очи. Малко след това съгледвачите от кулата дали тревога. Но ушите на принца не чули зловещите тръбни сигнали. Душата му вече се била отделила от тялото и летяла към един по-съвършен свят.

Впрочем кой знае дали е така, не сме били още там.

ФЛОРЕНТИНСКИЯТ БАНКОВ ЧИНОВНИК АМЕРИГО ВЕСПУЧИ ИЛИ СИЛАТА НА ЛЪЖАТА

Има в историята на великите географски открития един факт, който просто поражява човека със своята въпиюща несправедливост. На всички грамотни хора, особено на децата и учениците, е известно, че Христофор Колумб или Кристобал Колон, както го наричат испанците, е истинският откривател на Америка. Може преди това норманите и датските и норвежките викинги да са достигали до нейните брегове и дори да са правили опити да се заселват там, но техните опити не са имали никакъв отклик в тогавашния цивилизован свят — все едно да откриеш барута и да го използваш за палене на огън, на който да печеш чушки. И въпреки това откритият от Колумб четвърти континент не е наречен Колумбия, както го изисква елементарната етика, а Америка, на името на човек, чиито живот и дейност си остават една от най-големите загадки на човешката история.

Кой е този Америго Веспучи?

Ха сега де! Да нарисуват неговия действителен портрет не се е удадо на толкова учени и писатели, че едва ли ще се удаде и на нас. Но все пак нека се опитаме. Ние не сме учени, а литературните критици не ни признават и за писатели. Ние сме хумористи и сатирици и може би средствата, с които пък ние боравим, да ни помогнат да се доближим до истинската същност на това лице, в самото съществуване на което мнозина дори се съмняват.

И тъй кой е Америго Веспучи? Ще съобщим в началото известните исторически факти, а после ще правим изводи и обобщения. Фактите са твърде малко, а и това, което се знае, е преплетено с толкова фалшификации, лъжи и недомлъвки, че едва ли може да се приеме и за петдесетпроцентова истина. Америго, както и трябва да се очаква, е италианец по произход, но италианец е и

Кристофоро Колумбо. Така че само с произхода не можем да си обясним неговата почти патологична склонност към преувеличението, за да не кажем нещо по-лошо. Той се е родил във Флоренция в заможно семейство, но точната дата на рождението му, както и всичко около него, може да се определи само приблизително. Смята се, че това е станало между 1451 и 1454 година. Когато пораснал, Веспучи постъпил на служба при знаменитите флорентински банкери от рода Медичи, но каква точно служба е изпълнявал при тях, не се знае. Бил е, изглежда, това, което днес се нарича банков чиновник. Не е известно и какво образование е получил и дали не се е назначил на работа с фалшива диплома или с помощта на вуйчо владика, както се казва на съвременен език. Впрочем вуйчо владика той действително е имал — игуменът на доминиканския манастир Сан Марко — и този вуйчо, естествено, много му е помогнал на младини (иначе за какво съществуват вуйчовците на земята). Кога пък Веспучи, този напълно сухопътен човек, е овладял морското дело, си остава абсолютна тайна дори и за най-благоразположените към него биографи. Това дело не се учи на теория, по книги и чертежи. За да станеш истински моряк, а покъсно Веспучи претендира за това, се иска да изтриеш по палубите и по реите на корабите подметките на не един чифт моряшки ботуши. Сухо д... риба не яде, казва народната поговорка. А Веспучи не само не е трил подметки по палубите, но до четиридесетгодишната си възраст не е мърдал от Флоренция и не е помирисвал море. Живял си тихо и мирно с дебалата си съпруга и трите си дъщери, чиновничествувал си в банкерската кантора на Медичите и дори не си въобразявал (макар че въображението му не бива никак да се подценява), че един ден на неговото малко име Америго ще кръстят цял огромен континент, при това открит от съвсем друг човек. От кантората в кръчмата, от кръчмата (макар и с не дотам голяма охота) в къщи и от къщи в кантората — това му било на Веспучи цялото ежедневие, по тия маршрути кръстосвал той света. Но по тия приблизително маршрути кръстосваме и ние, а никой не кръщава на наше име континенти.

Така кротко щял да доживее Америго до края на дните си, ако на стария banker Медичи не му било хрумнало да го изпрати в Испания, за да провери финансовите операции на тамошния клон на банката. Веспучи, снабден с необходимите пълномощия и командировъчни

удостоверения, заминал отначало за Барселона, а после и за Севиля. За пръв път посещавал друга страна, за пръв път се отделял от деца и съпруга и това като че ли изиграло решителна роля в живота му. На тоя кротък банков чиновник изведнъж поникнали криле. Кой ги е пришил на отпуснатите му чиновнически рамене? Дали каталонските житани или огнените андалузки? Не се знае. Знае се само, че изведнъж ни в клин, ни в ръкав виждаме този непомирисвал море човечец като член на експедицията на знаменития Алонсо де Охеда. И това е експедиция, която се отправя не, да речем, до отсрещна Африка, която се вижда при ясно време, а отива чак до Бисерния бряг на току-що открития от Колумб нов континент (впрочем тогава още никой и не подозира, че това е нов континент, всички, в това число и самият откривател, вярват само, че е намерен най-прекият път до Индия).

Как е попаднал Америго в тази експедиция? Можем само да гадаем, документи няма, разкази на очевидци — също. Изглежда, се е срещнал със споменатия Охеда в някоя севилска кръчмичка — те са ужасно привлекателно място, знаем го от опит, — попрекалили са и двамата с онова чудесно андалузко вино, което развързва езика, дето се вика, и на глухонемия, заклатушкали са се пияни и предани един на друг като братя из тесните севилски улички (придружени може би и от лоши другарки) и на другия ден още махмурлии и несъзнаващи добре какво точно става, са се озовали в Кадикс, където ги е очаквал корабът на Охеда. Вероятно това обяснение звучи фантастично, но то като че ли е най-близо до истината. Всеки друг опит да се открие по логичен път причината за преквалификацията на този потомствен чиновник в моряк и откривател на нови земи е предварително осъден на неуспех. За една нощ човек може да се ожени, но да стане моряк — извинявайте! Това не е като две и две — четири.

Както и да е, изглежда, че морската служба понесла на Веспучи, защото той вече не се връща не само в Италия (това е понятно, там е съпругата му), но и изобщо на суша, освен на преклонна възраст в края на живота си. В 1501 година вече го виждаме на португалска служба, а защо е предложил услугите си на крал Мануел, не е известно. Сам той пише в своите писма-отчети, за които ще стане дума по-късно, че кралят, очарован от знанията и способностите му, го „помолил да помага в откриването на нови земи“. Дали това е точно така, ние не знаем, но все едно, в продължение на три години Веспучи плава под

червено-зеления португалски флаг край бреговете на Новия свят, както в първите години на нейното откритие наричат Бразилия, мислейки, че тя няма нищо общо с Колумбовата Западна Индия. В 1504 година Веспучи отново се връща при испанците, пак без да ни обясни защо, и плава с техни кораби два пъти до Дариенския залив между сегашна Колумбия и Панама. А по-късно до самата си смърт през 1512 година (тази дата е сравнително точна, смъртта трудно се лъже) заема длъжността „Главен пилот на Кастилия“ (!?). Това пък е връх на антилогиката. Представете ли си банков чиновник като главен пилот, и то на Кастилия! Като че ли се свършиха опитните кастилски капитани, които по това време бяха вече направили от бурния Атлантиск океан нещо като свое вътрешно испанско море.

През цялото време на своето морячество Америго Веспучи не е организиран по своя лична инициатива и не е бил началник на нито една морска експедиция. Няма почти никакви доказателства, освен едно единствено негово твърдение, че е бил капитан на някакъв испански или португалски кораб. Не е известно и какви точно длъжности е изпълнявал по време на своите плавания до Новия свят. Той все нещо помага, ту е математик, ту астроном, ту космограф, както с особено удоволствие обича да се нарича. С една дума, винаги е бил на административна служба, чантаджия, казано на простонароден език.

На историческата наука е известен само един мореплавател, под чието началство Веспучи действително е служил — поменатият вече Алонсо де Охеда, но ние, струва ни се, вече обяснихме по-горе, как е попаднал той там. При всички останали случаи Веспучи пази странно мълчание относно началниците си, относно имената на корабите, на чийто борд се намира, и болшинството от историците дори се съмняват дали наистина е извършил всичките цитирани вече плавания, или те са плод на буйната му италианска фантазия (за две от плаванията му вече е абсолютно доказано, че са от областта на легендите).

Ето това се знае горе-долу за странната личност, наречена Америго Веспучи. Всичко е полуистина-полулъжа. Тогава как стана така, че той именно даде името си на четвъртия континент?

Ще се опитаме да обясним, макар и да ни липсва красноречието на нашия герой.

Колкото и невероятно да звучи, Америго Веспучи дължи своята световна слава на... отчетите си. Да, да, добре сте прочели, драги читатели. Действително така е написано.

Още докато служил в банката на Медичи, друго научил-ненаучил, но в едно станал истински майстор Америго — да съставя годишни отчети до по-горното началство. И нещо, което е дори по-важно — да разбира огромното значение на тези отчети.

Когато станал моряк, Америго не забравил старата си специалност. И може би тъкмо тази тайнствена длъжност е изпълнявал той във всичките експедиции, в които е участвувал, а дори и в тия, в които не е участвувал или не са се състояли, но е трябвало да бъдат отчетени по някакъв начин. Мнозина от испанските и португалските капитани по онова време били или неграмотни, или съвсем неуки по писмената реч. Те владеели добре занаята си, били смели и дръзки, ала нали трябва всичко, което открият или завладеят, да стане достояние на началството. Лесно ли е да седнеш на клатушкащата се от вълнението капитанска маса, да хванеш с несвикнали, загрубели пръсти пачето перо и да съчиняваш какво е било и не било. Казано направо, повечето от капитаните предпочитали да застанат лице с лице срещу смъртта, отколкото пред празния бял лист или пергамент. И ето че в този критичен момент се явява благообразният флорентинец, назначен по щат за математик или космограф, и спасява положението, като поема върху себе си цялата тази досадна работа. Как няма да го коткат капитаните, как няма да го поят и хранят с най-добрите си вина и ястия, как няма да му отделят най-скъпата част от плячката и — имайки пред вид напредналата му възраст — най-младите от заловените туземки. Нали от него в края на краищата зависи как ще се погледне „горе“ на експедицията, какви награди ще се дадат и какви средства ще се отпуснат за нови плавания и за нови подвизи.

Първия си отчет Америго Веспучи пише до своя господар, банкера Николо Медичи. В него той отчита своите две плавания на испанска служба, финансирани, както сега се установява, от въпросния банкер. Всичко това е чудесно. И в ония далечни времена се е налагало да има отчетност и строг финансов контрол. Иначе работите, както и днес, отиват по дяволите. Добре, ама сега, въз основа на истински документи и задълбочено проучване на историческите факти, е напълно доказано, че първо плаване на Веспучи на посочената от него

дата въобще не е имало, извършено е само второто през 1499 година под началството на Охеда. Тогава какво е станало с финансовите средства, отпуснати за първото плаване? По този въпрос би трябвало да попитаме самия Веспучи, но той отдавна почива в мир в севилското гробище и няма възможност да ни даде красноречиви писмени обяснения. До нас е достигнал само отчетът му и там черно на бяло е написано, че са извършени две плавания и средствата за тях, казано на днешен език, са усвоени. Наистина за първото плаване се говори с твърде неясни и мъгливи фрази. Затова пък тази част от отчета е наситена с истинска неподправена поезия, описва се красотата на звездното небе в южното полушарие, дават се сведения за най-странни и ярко оцветени птици и животни, които нито тогава, нито пък сега са открити някъде по земното кълбо, с най-изискани фрази се хвалят прелестите на местните жители и особено на жителките, към които Веспучи, изглежда, е имал неприкрита слабост. Но затова кой е бил началник на тази тайнствена експедиция, не се казва ни дума. Написано е само, че испанският крал Фернандо (както ще го направи по-късно и португалският крал Мануел) помолил Веспучи да помогне, видите ли, на мероприятияето. За изминатите разстояния, за точното местоположение на посетените географски пунктове, за названията на откритите земи, острови, заливи и реки, макар че отчетът се прави от космограф-специалист, се говори с такива неясни фрази и недомлъвки, че сега, като четеш този отчет, веднага разбираш — Веспучи не е и помирисвал местата, за които пише. Но всичко е разказано талантиливо, с развихрено италианско въображение — просто да ти се прииска да се качиш на първия кораб, да разпериш платна и да полетиш към описаните приказни брегове, където животът е лесен, където само да протегнеш ръка, и ще бъдеш наситен с вълшебни плодове и сокове, даряващи вечна младост, където няма нужда да носиш тежки неудобни одежди, стига ти един лозов или смокинов лист отпред, където няма внушен от детинство християнски страх от грехопадение, а всеки си живее според естествените наклонности.

Сега не можем да гадаем, но струва ни се, че престарелият банкер Николо Медичи е останал много доволен от отчета на своя подчинен. Той недовидял многобройните пропуски от фактическо естество, на него самия, изглежда, твърде много му се е искало истината за новооткритите светове да е точно такава, каквато я описва

Веспучи. Още повече, че Америго в отчета си не пропуска да съобщи какво, че там на Бисерния бряг проблемът за златото и скъпоценните камъни въобще не е проблем. Достатъчно е да се наведеш, да разровиш с пръсти меката пръст, и ето ти диаманти, рубини и сапфири — от теб се иска само да имаш дълбоки здрави джобове.

Отчетите на Веспучи (както първият, така и вторият, направен вече до банковия директор Содерини, който заместил престарелия banker Медичи) не могли да останат в тайна. Те получили разпространение отначало във Флоренция, после в Италия и оттам в целия цивилизован свят, с изключение на Испания и Португалия. В тия две страни нещата били известни от отчетите на адмирал Кристобал Колон. А каква огромна разлика съществува между поетичната романтика на Веспучи и сухите делови доклади на великия мореплавател и откривател. В отчетите на Колумб (Колон) всичко е точно и ясно, нещата са наречени с истинските им имена, когато е намерено злато, описано е действителното му количество в килограми и карати (а не е казано планини от злато, както би го сторил Веспучи), диамантите са подредени по графи, робите — мъже и жени — са оценени преди всичко от икономическа гледна точка, дават се данни за мускулите, зъбите, ръста и възпроизводителните им възможности.

Испанските инстанции едва ли ще са били твърде доволни от тези сухи и изпъстрени с цифри доклади и не ги разпространявали по света вероятно от срам, че ето на — нашият велик адмирал и голям непрокопсаник не открива нищо особено, а човекът на Медичи, оня флорентински късметлия, съобщава за купища злато и диаманти, а неговите туземни робини са най-малко два пъти по-едри и красиви от тия, дето ни ги описва и класифицира Колон.

И нищо чудно, че испанските инстанции, а по-късно и португалските, започват все повече да се стремят да спечелят щастливия пътешественик на своя страна. Както вече казахме, след експедицията под началството на Охеда, която открива Бисерния бряг (сегашната Венецуела), надделяват португалците. Своето трето (а всъщност второ) плаване, което му донася и най-голяма слава и известност, Веспучи извършва под португалски флаг. То е описано в отчета до банковия директор Содерини. И в този отчет Веспучи не съобщава кой му е бил началник и каква длъжност е изпълнявал сам той в експедицията. По наше мнение той отново е „помагал“ на

капитана да си пие по-сладко виното и да му минава по-лесно времето в дни на безветрие. Веспучи по всяка вероятност е знаел хиляди анекдоти и вицове, научени във флорентинските и севилските кръчми и в банковите кантори, умее да ги разказва и е бил желан сътрапезник в капитанската каюта на всеки кораб. А знаем какъв е бил Колумб — мрачен и строг фанатик, който едва ли се е усмихнал един-два пъти в живота си, злъчен и саможив старик, изпитващ удоволствие само когато води дела за защита на правата си, а на всичко отгоре и заклет въздържател. Кой ще ти седне с такъв на маса, кому ще е приятно по цял ден да слуша жалби, макар и за действително извършени несправедливости.

За да добием една, макар и малка представа за таланта на Веспучи, ще предложим на читателя малък цитат от отчета му до Содерини. Ето какво пише той за жителите на Новия свят (сегашна Бразилия):

„Всички жени у тях са общи (както и в предишния си отчет него го интересуват преди всичко туземките) и те нямат ни крале, ни храмове, ни идоли. Няма у тях и никаква търговия. Те враждуват едни с други и се бият по най-жесток начин (докато испанците и португалците се бият много хуманно — б.н.) Хранят се с човешко месо. Аз срещнах един негодяй, който се хвалеше, като че ли това му правеше най-велика чест, че е изял лично 300 човека. Видях също един град и прекарах в него 27 дни (каква точност, затова пък името на града не се споменава!) и там солено човешко месо висеше под стрехите на къщите точно както у нас в кухните висят връзки с колбаси и свинските бутове. Те бяха удивени, като разбраха, че ние не ядем своите врагове, месото на които, по техните думи, е много апетитно, отличава се с нежен аромат и е удивително вкусно...“

При това положение трябва ли да се учудваме, че славата на този умел разказвач расте от ден на ден и се разпространява по целия свят, като привлича нови авантюристи, желаещи да вкусат от прелестите на

новия континент и да се позабавляват с избиване на кръвожадните чудовища-людоеди, които го населяват. А в същото това време името на истинския откривател на Новия свят, на великия адмирал и покорител на Атлантика, все повече потъва в сянката на забравата. В края на своя живот двамата италианци се намират все още на испанска земя, но единият е главен пилот на Кастилия и е обграден с всякакви почести, а другият едва успява да се измъкне от испанския затвор, за да води безкрайни дела за признаване незаконно отнетите му права, прерогативи, и титли и в края на краищата да омръзне на всички.

Сега да видим защо и как новият материк и формално е кръстен на името на очарователния мошеник и фалшификатор Веспучи, а не на истинския му откривател Христофор Колумб. Читателят, който е следил внимателно нашия разказ, вече вероятно се досеща защо. Все пак ние ще му направим достойние историческите факти.

В началото на XVI век в малкия град Сен Дьо в Лотарингия бил организиран географски кръжок, в който влезли няколко млади начеващи учени. Един от тях — Мартин Валдземюлер, — който желал да блесне със своята осведоменост, взел, че написал кратко съчинение или може би дисертация на тема „Въведение в космографията“. Тази дисертация била издадена през 1507 година и въз основа на нея Валдземюлер вероятно е получил някаква научна степен, може би кандидат на географските или космографските науки. И тогава титли и звания са се раздавали за произведения без особена научна стойност. Към изданието за по-голяма тежест били приложени и двата отчетни доклада на „космографа“ Америго Веспучи в латински превод. Докладите на Колумб, както вече казахме, стояли заключени в касата на архиепископ Фонсека и се пазели в пълна тайна от испанските институции, а пък и да не са се пазели, те едва ли биха направили впечатление на такъв любознателен, енергичен и амбициозен учен като споменатия Мартин Валдземюлер. А и със своята деловитост и суховатост едва ли биха спомогнали на учения да докаже предварително набелязаните си тези.

Та в това съчинение или дисертация на Валдземюлер и в приложената към него карта за пръв път се среща името Америка, нанесено върху все още неясно очертанния нов континент. Като споменава, че „древните народи са разделили обитаемата Земя на три

части — Европа, Азия и Африка, кръстени все с женски имена“, Валдземюлер пише с будеща възхищение логичност:

„Но сега към тези широко изследвани части на света се прибави и четвърта, открита от Америго Веспучи... (и тогава учените са разполагали с широка и най-важното — задълбочена информация за всичко, което става по планетата). И аз не виждам защо тази част да не бъде наречена Земя на Америго или направо Америка.“

Всъщност тези няколко реда представляват кръщелното свидетелство на новия континент. Грешката е извършена и вече никой не е в състояние да я поправи. Един начеващ амбициозен учен лишава Колумб от правото му на откривателство, както завистливите му испански покровители му отнемат всички титли, имоти и наследствени права.

Названието Америка се възприема необикновено бързо от всички географи и картографи по света. Трябва да признаем, че то звучи твърде красиво и се произнася лесно на всички говорими езици. Освен това, ако цялата тази работа беше нещо справедливо, кой знае какви пречки щяха да ѝ бъдат поставени, кой знае колко щеше да се бави утвърждаването на името от различните инстанции.

А става така, че това най-неотговарящо на истината название се запазва и до днес. Иди после вярвай, че има бог на небето.

Трябва обаче веднага да добавим, че лично Америго Веспучи няма дял в тази огромна историческа измама. Той никак не се е натискал приживе да кръщават на негово име цял континент. Живял си е по това време в Кадикс или Севиля (пак не знаем къде точно) и е разказвал невероятни истории из малките кръчмички, като е забавлявал събеседниците си и ги е карал да плащат дебели сметки. По всичко изглежда той дори не е разбрал до края на живота си за тази своя незаслужена слава (знаем с каква бързина по онова време са се разпространявали новините, особено в областта на науката). А може би и не се е стремил към такава слава. Той просто си е бил един талантлив мошеник, който е искал да се хареса на всичките си господари и да живее добре на тяхна сметка. И е успял.

ТОЛКОВА ЛИ Е ДОБРЕ ДА БЪДЕШ ОТКРИВАТЕЛ?

Откриването на „Южното море“, както първоначално бил наречен Тихият океан, е събитие от огромно значение за човешката история. Но самият откривател испанецът Васко Нунес де Балбоа в края на своя кратък живот вероятно горко се е каял за неблагоприятието да извърши този чутовен подвиг. Защо говорим така ли? Защото ни станаха известни някои събития и факти, предшествували жестоката гибел на смелчагата, дръзнал да прекоси средноамериканските Анди и от техните голи, обрулени от вятъра върхове да зърне пръв огромното водно пространство, известно под името Пасифик, или Тихи океан.

Но преди да запознаем читателя със споменатите факти и събития, бихме искали да кажем няколко думи за Балбоа и за това, как извърши той своето голямо откритие.

Васко се родил в най-изостаналата испанска област Естрамадура и заедно със своя връстник и бъдещ съратник Франсиско Писаро до петнадесетгодишна възраст пасъл свине из естрамадурските дъбови гори. Не ни е известно как двамата млади свинари са попаднали в отвъдокеанската испанска колония Еспаньола, днешния остров Хаити. Вероятно един ден им е дошло до гуша да слушат грухтенето на прасетата и са си рекли: „А бе какво стоим ние тук в тая глуха провинция, дето повече от свинар я станеш, я не. Я да се смъкнем надолу към морето, пък там вече каквото сабя покаже. Оня ден бай Себастиан разправяше, че някой си Колон открил Индията оттатък морето и че там стига само да се наведеш, и ще си напълниш джобовите със злато и бисер. Може и на нас да излезе късметът...“

Речено-сторено. Двамата свинари зарязали стадото и свиневъда си бай Себастиан (да се научи друг път да не говори такива съблазнителни приказки), нарамили торбите с по един комат хляб и парче естрамадурска сланина и хайде в Кадикс, където по онова време като мухи на мърша се събирали всички испански нехранимайковци,

жадни да забогатеят в колониите и да се върнат в родината като знатни синьори и грандове.

Не ни е известно какво са правили в Кадикс двамата естрамадурски селски ахмаци. Вероятно са скитосвали из кадикските кръчми и вертепи, докато са се отракали до такава степен, че да станат годни да бъдат наети на някой от корабите, които почти всеки месец заминавали за новите земи, пълни до спукване със също такива свинари и говедари. Знае се, че такъв случай за нашите хора се открил през 1501 година, когато и двамата се главили за юнги в експедицията, организирана от богатия севилски сановник Родриго де Бастидас. Тази експедиция още при самото си тръгване от Кадикс си поставила за единствена цел не да прави нови географски открития, а да ограби от туземците, колкото е възможно по-голяма плячка. Това съвпадало с желанията и мечтите на нашите свинари и те бързо се проявили като съвестни и изпълнителни матроси (такива получавали по-голям процент от плячката). Но резултатите от експедицията били доста плачевни. След като обработили до чисто бреговете на бъдещата Панама, наречена тогава Нова Кастилия, Бастидас и неговият капитан Хуан де ла Коса се запътили към Еспаньола, за да приведат в ред плячката и да я поделят помежду си. Тук обаче двете им каравели се натъкнали на подводни скали и потънали заедно с награбеното. Екипажите наистина се спасили, но губернаторът на Еопаньола Бовадиля арестувал началстващите лица — Бастидас и сие (кой дава така да се граби през главата на местния губернатор, това и много по-късно ще се счита за голям грях), а хората им, от които имало твърде голяма нужда в новата колония, прочута с нездравия си климат зачислил в местната войска и за да не вдигат много пара, им отпуснал и по един малък земен участък, един вид лично ползуване, та да не разчитат само на едната заплата. Двамата свинари Балбоа и Писаро изведнъж станали „чифликчи“, собственици на така наречените „репарtimento“. Не мислете обаче, че харосали. Като юнги, т.е. най-долни чиновци в експедицията, на тях им пробутали най-каменистите и негодни за обработване „репарtimento“. Дали им и по няколко грохнали вече от работа и употреба туземки и им казали:

— Хайде, братлета, трудете се за славата на негово величество краля на двете Кастилии и не забравяйте, че всяка пета част от припечеленото принадлежи нему, всяка осма част — на негова

светлост кралския наместник Франсиско Бовадиля, а всяка десета — на Светата апостолическа църква в лицето на негово преподобие архиепископа на Еспаньола.

За Франсиско Писаро нямаме сведения, но за Балбоа се знае, че скоро така затънал в дългове, та трябвало непрекъснато да се крие в джунглата от преследващите го кредитори. Добре, ама джунглата е пълна с москити, алигатори и избягали от своите господари, жадни за отмъщение индиански роби. И човек не знае кое е по-добре — в техни ръце ли да попадне, или в лапите на безжалостните кредитори. Балбоа избрал третото — да се глави пак като моряк на някой кораб и да търси такива земи, където кредиторите да не могат да го пипнат. За нещастие тъкмо по това време кралският наместник Бовадиля забранил под страх от смъртно наказание на капитаните на кораби в Караибско море да вземат в своите екипажи неизправни длъжници. Тази мярка била продиктувана от факта, че както били тръгнали работите, Еспаньола щяла да остане съвсем без колонисти, а губернаторът без поданици. Но бившият свинар, който се отличавал с природна интелигентност, и тук му намерил цаката. Пъхнал се в една празна бъчва и бил натоварен като солена сланина на каравелата на някой си капитан Енсисо. „Заекът“ бил намерен, когато корабът бил вече в открито море и на капитан Енсисо предстояло да избере или да хвърли Балбоа на акулите, или да го зачисли в екипажа. Тъй като матросите му били маларични, а Балбоа здрав, едър и силен, Енсисо избрал второто и с това сам, без да подозира, подготвил своята гибел. Защото именно Балбоа през следващата година... Впрочем нека не избързваме, нека разказваме поред!

Капитан Енсисо заедно със своя съдружник Никуеса дебаркирал на американския бряг в устието на река Атрато (на територията на днешна Колумбия). За голямо щастие на Балбоа мястото било съвсем диво, непосещавано досега от бели конкистадори и тук естествено нямало никакви кредитори. Енсисо и Никуеса обявили обширния и рядко заселен бряг за владение на испанския крал и си го поделили помежду си. На Енсисо се паднала частта южно от реката и тя била наречена Нова Андалузия, а Никуеса станал губернатор и фактически пълен господар и собственик на северната част — Нова Кастилия. Дватама самозвани губернатори си поделили и хората от екипажа и Балбоа се паднал на Никуеса. Скоро естрамадурският здравеняк се

отличил в битките с туземците, а още повече от него се прославило овчарското му куче Леончило, което било специално приучено да прехапва гърлата на цветокожите и, дето се вика, само струвало колкото десетина тежковъоръжени солдати. Когато между двамата бивши съдружници избухнали естествените в такива случаи съперничества и разпри, на Балбоа било поръчано от Никуеса да се разправи с бившия си спасител и с това да докаже верността си към новия господар. Балбоа изпълнил с чест възложената му задача. Благодетелят му Енсисо бил заловен, окован във вериги и докаран на Никуеса, а последният пък го отпратил за Испания с обвинение в самозванство, раздухване на братоубийствени борби пред лицето на врага и в последна сметка — в държавна измяна, най-обикновено обвинение в ония времена. Балбоа станал губернатор и господар на Нова Андалузия на мястото на сваления Енсисо. Но той помнел по какъв начин се издигнал до ръководно място и знаел, че ако овреме не вземе инициативата, и за него ще се намери някой нов Балбоа, жаден за кариера и власт. Ехо защо пръв нападнал своя бивш господар и благодетел Никуеса. Изненаданият властелин на Нова Кастилия бил спипан още преди да гъкне, бил натоварен на един пробит кораб без припаси и оръжие и бил изпратен да гони Михаля на морското дъно, което тук, както е известно, не е много плитко.

Бившият свинар Балбоа само за две години станал неограничен владетел на огромен бряг. Славата му, както и славата на верния му пес Леончило, се разнесла по цяла Западна Индия и достигнала до ушите на кредиторите му в Еспаньола, още едно доказателство, че е нож с две остриета. Кредиторите си рекли:

— А бе тоя губернатор и кралски наместник Балбоа да не е онова мръсно копеле, дето ни избяга преди две години, без да си плати борчовете. Че ако е тъй... неговата мамица... къде се намира той? Има ли тука кралски закони, или съвсем сме го ударили на тъмна Индия...

Кредиторите — известно е, че от тях спасение няма — снарядили една тежковъоръжена експедиция и я отпратили към Санта Мария ел Антигуа, пристанищния град на Нова Кастилия, който Балбоа направил седалище на своето кралско наместничество.

Слуховете за тази наказателна експедиция стигнали до Санта Мария ел Антигуа преди самата нея и като всички слухове били силно преувеличени. Балбоа се разтревожил не на шега. Дълговете му били

големи, а и съвестта му, както читателят е разбрал от разказаното досега, не се отличавала с кой знае каква чистота. Ето защо той решил да не дочака в губернаторския си дворец наказателната експедиция, а да се отправи във вътрешността на страната и оттам да преговаря, да лавира и да печели време, докато кредиторите сами разберат, че от него едва ли ще могат да си приберат борчовете — не е такъв човек той, дето да дава, през последните две години се научил само да взема. Решението му било подкрепено и от още нещо, което дотогава Балбоа пазел в дълбока тайна. Един от пленените касики (местни индиански вождове), когото лично кралският наместник преди известно време подложил на разпит, преди да умре, признал, че на няколко денонощия път от Санта Мария ел Антигуа в посока югозапад се простира огромно „южно море“, а край неговия бряг се намира страна, където всичко, дори вилиците и лъжиците, с които местните хора сърбат рибя чорба, е от най-чисто злато. Сега, когато работите тръгнали зле, Балбоа си спомнил за това признание на касика и си рекъл: „И тъй, и тъй ще се ходи нататък, поне да я потърся тая страна и ако оня стар идиот не ме е излъгал, може пък с един удар да ударя два заека — хем да се отърва веднъж завинаги от тия проклетници кредиторите, хем пък да стана толкова богат, че да си спечеля за вечни времена кралската милост, която, знае се, зависи твърде много от това, колко е голяма кралската петина (петата част от доходите)“

И тъй на 1 септември 1513 година Васко Нунес де Балбоа напуснал губернаторския си дворец и тръгнал да открива въпросното „Южно море“ и загадъчната страна на златото с верния си пес Леончило и с отряд от 180 най-изпитани в бури и битки, в глад и болести свои главорези. Съпровождали отряда и около шестстотин индианци, за да вършат черната работа — да носят багажа и да чистят пътя. Защото пътят се оказал изключително труден. Панамският провлак, който трябвало да се прекоси, за да се стигне до брега на неизвестното море, както сега се знае, не е особено широк, да има, да има най-много шестдесет мили ширина, но затова пък по цялото си протежение е прорязан от стръмни и високи планински вериги. А в подножието на тези вериги се е образувала наносна и изключително плодородна почва, обрасла с такива гъсти и буйни тропически джунгли, че испанците и особено индианците трябвало да си пробиват път сред гигантските лиани и папрати с топори и мечове и в същото

време да се бранят от облаците разсърдени москити. На всичко отгоре отряда непрекъснато го нападали враждебни индиански племена, на които никак не се искало тези нахални бели чужденци да се настаняват в селищата им и да използват жените им за съответните нужди. Балбоа изминал шестдесетте мили за двадесет денонощия, като загубил при това половината от отряда си. За щастие измрели или били избити главно индианците, а испанците горе-долу се съхранили. На двадесетия ден Балбоа бил стократно възнаграден за положените усилия и преживените ужаси и трудности. От върха на последната планинска верига той видял безбрежно синьо море, т.е. станал първият европейец, съзрял Великия, или Тих океан.

След още четири дни отрядът се смъкнал до самия бряг. Балбоа извадил меча си, грабнал в другата си ръка червено-златното испанско знаме и нагазил, както си бил с железните доспехи, до коляно в океана. И може би тук за пръв път се е родила, станалата после международна поговорка „На него морето му е до коляното“. В тази тържествена обстановка Балбоа прочел изготвената предварително декларация, която гласяла:

„Встъпвам във владение за кастилската корона на тези южни морета и земи, брегове, заливи и острови и на всичко, което се съдържа в тях. На кастилските крале, както сегашния, така и бъдещите, принадлежи властта и господството на тези Индии, на Южния и Северния материк и на моретата от Южния до Северния полюс, от двете страни на Екватора, вътре и вън от тропиците на Козирога и Рака от нине и во веки веков, докато съществува светът, до Страшния съд над всички смъртни поколения.“

Като прочел тази гръмка декларация, предназначена, както личи от съдържанието ѝ, повече за ушите на краля, отколкото за уморените и каталясали от походи и сражения войници, Балбоа дал няколко дни почивка — все пак отрядниците трябвало да се поизкъпят и да почистят ризниците си от въшки. Но Балбоа бързал, не го свъртало на това място. След като оставил малък гарнизон в залива, наречен Сан

Мигел (откриването на Тихия океан станало на Архангеловден), той тръгнал обратно за Санта Мария ел Антигуа. Сега вече не го интересували кредиторите, те щели да си свият, щат не щат, опашките, когато вестта за великото откритие стигне до ушите на краля.

За щастие кредиторите и без това си били свили опашките. Като не открили мръсното копеле Балбоа в губернаторския му дворец, те се задоволили да ограбят двореца и града (не намерили кой знае колко много, всичко ценно било отнесено от отряда и закопано в скривалища в джунглата) и след това вдигнали котва и се прибрали в своята Испаньола с клетвата да не дават вече никога пари назаем.

Балбоа се прибрал в двореца и веднага изпратил най-бързата си каравела до Испания с подробен доклад за откритието. Към доклада той приложил и нещо много по-ценно от него — „кралската петина“, състояща се от порядъчен куп злато и от двеста най-прекраани бисера.

Щом „петината“ пристигнала в Мадрид, кралският двор сменил гнева си от предишните безчинства на Балбоа, от самозваното му обявяване за губернатор, с най-голямо благоразположение. Победителите, както е известно, не ги съдят. Кралицата наредила да зашият бисерите в най-новия ѝ бален тоалет, а кралят дал златото на младата си любовница и я пратил на командировка до Париж. Но противно на очакванията на Балбоа, той не бил назначен за официален кралски наместник на Нова Кастилия. Дали му титла, обявили го за хидалго (оттогава е тази частица „де“ към името му), но власт не му дали — помнели, изглежда, че е бил на времето си прост естрамадурски свинар. За официален губернатор и кралски наместник на Нова Кастилия бил назначен благородникът Педро Ариас де Авила, алчен и подозрителен старик, който бил намразил Балбоа още преди да го е видял. Авила пристигнал в Санта Мария ел Антигуа с цял флот от 22 кораба и с 1500 разорени хидалго на борда, всичките жадни за приключения, слава и бързо обогатяване в тази най-нова, неизвестна преди това кралска колония.

Съпротивата била безсмислена и Балбоа посрещнал новия официален губернатор с доста кисела приветствена усмивка на лицето. Педро Ариас де Авила му прочел кралските грамоти, с които негово величество му благодарил за голямото откритие и го увенчавал с титла, но го лишавал от власт, и се оттеглил в губернаторския дворец, оставяйки бившия му стопанин горчиво да размишлява за

неблагодарността на властелините и да си спомня колко добре си живеел по-рано, преди да му хрумне да се подмазва на краля и да го уведомява, че си има нова колония между два най-огромни океана.

Новият кралски наместник веднага се заел да изпълни това, за което бил дошъл — да изцеди новата колония до дъно. Той разпределил доведените хидалго в малки отряди и ги изпратил на брега на новооткритото „Южно море“ за злато, бисери, диаманти и роби. На Балбоа, първооткривателя, не било възложено дори началството на един от тези отряди. Като нямал какво друго да прави в Санта Мария ел Антигуа (не бил още толкова стар, че да го удари на табла и карти в кафенетата), Балбоа се оттеглил в огромното си имение (слава богу правата му над това имение, което по-рано принадлежало на бившите губернатори Енсисо и Никуеса били потвърдени от краля и нотариалният акт бил вече в джоба му) и се отдал на мирно земеделие и скотовъдство.

За голямо разочарование на новия губернатор Педро Ариас де Авила скоро започнали да идва лоши вести от изпратените към „Южното море“ отряди. И не само вести, а и отделни случайно оцелели хидалговци, кой без крак, кой без ръка, кой без нос и уши. Като всички парвенюта, авантюристите го прекалили в ограбването на индианските селища и туземците съвсем закономерно се надигнали в защита на своите имоти, деца и жени. В резултат на всичко това из цяла Нова Кастилия започнало да се говори, изпърво на ухо, а после и съвсем открито, какъв голям некадърник е новият кралски наместник и да се съжاليا за Балбоа, който може да е бил и свинар на времето си, но поне си разбирал от работата. Заговорило се и за несправедливостта, извършена спрямо него. В края на краищата той открил Тихия океан, а не този склеротичен дядка, който дори и гащите си не може да върже. Понесли се слухове, че дори самият крал бил разочарован от протежето си Авила и бил склонен отново да върне на своя пост Балбоа, към когото, вече съзнавал, не бил твърде и по кралски справедлив.

Слуховете разтревожили и без това подозрителния Авила, който още с идването си не можел да прости на Балбоа, че именно той, а не Авила, е открил Пасифика.

Кралският наместник започнал да взема мерки за самозащита. За тази цел той привлякъл на своя страна пристигналия в Санта Мария ел

Антигуа връстник и съратник на Балбоа Франсиско Писаро. Писаро чул в Еспаньола за подвига на приятеля си и просто се съсипвал от завист, че един такъв бивш свинар като него самия може да напредне толкова много и да се настани в такова богато имение, а той, не по-малко талантлив и смел, да си стои още на низша офицерска длъжност.

За да приспи бдителността на Балбоа, Авила му предложил дъщеря си за жена. Свикналият на туземки Балбоа се съблазнил от предложението, прищяло му се и на него бяло месце. Брачният договор бил подписан и съпругата на Авила се отправила за Испания да доведе младата невеста, а всъщност да наковлади пред кралския двор „бъдещия“ си зет.

Балбоа се поуспокоил, все пак и да си зет на кралски наместник не е толкова лошо, имаш достатъчно права и привилегии, а отговорностите са почти никакви, стига да си гледаш добре работата в леглото.

Но още преди да дойде невестата в Санта Мария ел Антигуа, срещу откривателя на Тихия океан било издигнато обвинение в заговор срещу кралския наместник и следователно срещу краля. Към обвинението пришили и старите грехове на Балбоа, изведнъж си спомнили, че той на времето погубил Енсисо и Никуеса и си присвоил тяхното имение.

Честта за арестуването на Балбоа се паднала на Франсиско Писаро. Той свършил цялата работа безукорно и с голямо удоволствие. Приятно му било да види как бледнее и трепере от страх и гняв бившият му колега и приятел, с когото делил някога в Естрамадура коричката хляб и твърдата свинарска постеля.

Следствието приключило извънредно бързо. Подложен на мъчения, на които пристигналите заедно с Авила инквизитори били всепризнати майстори, Балбоа още на втория ден си признал всичко. Признал също, че откриването на Тихия океан било най-голямата грешка, извършена през живота му. Впрочем това не било далеч от истината. Кой го е бил по главата да открива океани и да се прочува по целия свят. Да би мирно седяло, не би чудо видяло.

В началото на 1517 година Балбоа бил осъден на смърт за измяна и обезглавен още преди да дойде потвърждение на присъдата от страна на краля.

Впрочем присъдата наистина била потвърдена. И на краля не било много приятно, че не самият той, а друг зърнал пръв водите на Тихия океан.

ЕРНАНДО КОРТЕС И НЕГОВИЯТ ПРЯК НАЧАЛНИК

Сега едва ли има човек на земното кълбо, който да си спомня за съществуването на Диего Веласкес — не великия художник със същото име, а всемогъщия на времето си кралски наместник и губернатор на Западна Индия със седалище испанската колония Куба. А името на Ернандо Кортес, завоевателя на Мексико, е известно дори на децата.

А някога съвсем не е било така. Било е точно обратното. Всички по островите на Караибско море треперели при произнасяне само на името на кралския наместник, а Ернандо Кортес го познавали само съседите му по енкоменда (имение), а и те не били с много ласкаво мнение за него. Дворянин наистина, но затова пък без пукнато песо в джоба. Дългове с лопата да ги ринеш, само когото не могъл, него не завлякъл. Енкомендата му уж не била малка и робите му индианци работели на златните рудници, но всичкото, каквото изчуквали, суетният гуляйджия Ернандо, да употребим днешния израз, го изпуквал с младата си съпруга и с лошите си другари, и те гуляйджии и безделници като него. И така щял да си изживее живота, приятно и безполезно, неизвестен почти никому, нашият мил Ернандо, ако Съдбата, тази голяма шегобийка, не му била определила за пряк началник такъв амбициозен и славолюбив човек като губернатора Диего Веласкес.

Но да се върнем малко назад, а по-точно към 1515 година. Тъкмо по това време в подвластната на губернатора Веласкес Западна Индия изведнъж се заговорило за новооткритата Голяма земя на запад, на която била разположена някаква велика туземна империя. Една след друга се завръщали експедициите, изпращани нататък от Веласкес (сам той не участвувал в нито една от тях, това не е работа за големи началници), и слуховете за огромните богатства на тайнствената империя започнали да разгарят апетитите на разораните испански чифликчии по островите. В 1517 година се завърнала например

експедицията на Франсиско Ернандес Кордова и оцелелите моряци и войници от екипажа, като си излекували раните и като забравили лошото, тръгнали по кръчмите на Хавана и дето седнат и станат, заразправяли, че всичкото това, което го открил досега великият адмирал Кристобал Колон, е едно голямо Нищо, че всичките нагребени богатства от островите на Западна Индия, тази тайнствена империя на ацтеките, може да си ги тури в малкото джобче.

Две години по-късно се завърнала експедицията на Хуан де Грихалва. Хората на този смел и опитен мореплавател, сред които бил и Бернал Диас дел Кастильо, бъдещият летописец на завоеванието на Мексико, обследвали целия бряг на Мексиканския залив и влезли за пръв път в съприкосновение с истинските ацтеки, а не с техните подвластни племена. И дори яли пердах от ацтекските воители.

Вестите, които донесли хората на Грихалва, били потресаващи. Тайнствената империя на запад действително била едно Елдорадо. И най-простият войник от армията на негово величество Монтесума, върховния вожд на ацтеките, бил облечен от горе до долу в златни доспехи.

Всичко това, както и трябва да се предполага, дошло и до ушите на губернатора Веласкес. И той решил да прави, да струва, но да я завладее тази ацтекска империя и да тури ръка на огромните ѝ богатства. И с това да направи два големи удара: първо, да спечели благоразположението на младия испански крал Карлос (всеки знае какво означава едно такова благоразположение на току-що получил огромна власт млад и още неопитен човек) и, второ, да стане най-богатият човек не само в Западна Индия, но и в цялата хабсбургска испано-германска държава, по-богат дори и от нюренбергските банкери братя Фугер.

И Веласкес зарязал всичко друго и хвърлил цялата си началническа енергия в подготовка на нова, вече достатъчно голяма, силна и добре въоръжена експедиция с една-едничка поставена ѝ цел — да не се връща, докато не овладее ацтекската столица Теночтитлан (как ли са го произнасяли испанците това мъчно име), където според слуховете били струпани всичките богатства на върховния вожд Монтесума.

Работите тръгнали от бързо по-бързо. Необходимите каравели и галеони били ремонтирани и вече стояли закотвени на кея в хаванското

пристанище, нужните оръдия се монтирали на лафетите, трюмовете се пълнели със сухари и сушено месо и всички бюрократически формалности около експедицията били изпълнени. Архиепископ Фонсека, завеждащ отдела за Западна Индия при испанския кралски двор, дал необходимото разрешение за тръгване, а флотата все не потегляла към мексиканските брегове. Защо? Защото Веласкес не можел да ѝ намери ръководител. Да застане сам той начело не му допадало. Де се е чуло и видяло губернаторите да вършат черната работа. Минаха вече времената на такива глупаци и наивници като Кристобал Колон. Губернаторите сега обират парсата, а друг бие тъпана. Но кой да бъде този тъпанджия? Хуан де Грихалва? Той наистина е смел и опитен и може би най-подходящ, защото познава брега на Мексиканския залив като собствената си длан. Но е човек с характер, не обича да се превива, извънредно популярен е сред своите матроси и войници, а славата му се е разнесла чак до Испания. Ами ако този вироглав Хуан вземе, че сам, през главата на губернатора Веласкес, докладва на крал Карлос за своите пътешествия и сам припише на себе си собствените си завоевания? Тогава? Тогава плановете на губернатора отиват на кино и друг ще се накичи с херцогската титла и друг ще стане испански гранд от блестящата свита на негово величество германския, и на цяла Испания, и на всички Индии император. Не, Грихалва трябва да отпадне, да премине в пенсия, а да се намери човек лекомислен и неславолюбив, който да се задоволи само с окрадените богатства и който да няма мечти за блестяща кариера. Но къде да се намери такъв екземпляр, дявол да го вземе! Тя, властта, е странно нещо. Отначало уж ѝ се противиш, а после лека-полека те опива и така те залюлява, че... Особено пък испанците, родени дете се вика, само за едната чест и слава.

И така корабите се пълнели с припаси и жадни за приключения авантюристи, а въпросът за избора на ръководител все повече се затягал. Губернаторът Веласкес по цял ден ходел из двореца си със списък в ръка, на който били нанесени имената на всички горе-долу годни да стоят на крака местни хидалго и зачерквал с химически молив един след друг тези, които не отговаряли на условията му. В края на краищата не останало нито едно незачеркнато име. И изгубилият съня си губернатор заповядвал да му се съставя нов списък и отново и отново започвал да броди от стая в стая из обширния дворец. Долната

му устна била посиняла от постоянно плюнчене на молива и тази синина изчезнала чак когато и цялото му лице станало синьо от яд един месец по-късно... Но нека не избързваме напред.

Какво правел в това време Ернандо Кортес. След необуздан гуляй и едноседмична непрекъсната игра на карти Кортес се събудил една сутрин съвършено разорен. Парите, които за последен път му заели кредиторите, били пропити, енкомендата заложена на безценица, за да бъдат посрещнати загубите на карти, в публичния дом в Хавана стояла открита огромна неплатена сметка. На милия Ернандо предстояло да бъде завързан на позорния стълб в центъра на града, където по онова време били излагани на поругание всички неизправни длъжници. И тук, колкото и невероятно да звучи, му се притекли на помощ двама от кредиторите — секретарят на губернатора Андрес де Дуеро и правителственият финансов контролър Амадор де Ларес. По какви подбуди ли? Ами вероятно са си рекли: „Нашият Ернандо, както го е закъсал, едва ли ще може да ни върне някога дадените заеми. Да го изпратим на позорния стълб, ще получим само морално удовлетворение, а парите ни така и ще отидат на вятъра. Я да вземем ние и да предложим на бай Диего него да назначи за началник на мексиканската експедиция. Губернаторът му е кръстник и макар че много не го обича (и той му е давал пари назаем), може би няма да има нищо против такава една кандидатура. Ернандо е пияница и женкар, но кой пък сега не е такъв. А в замяна е смел и дързък и най-важното — едва ли някога ще се опълчи срещу своя кръстник, от което бай Диего най-много се плаши. На Ернандо му дай суха пара, та да си плати дълговете и да купи нови парцали на булката. Друго нещо не го интересува. А къде ще намери толкова много пари, ако не в тая тайнствена страна на запад, за която сега всички приказват.“

Речено-сторено. Дуеро и Ларес почнали още на другия ден да коват подивелия от размисли и тревоги губернатор. „Те не се скъпяха — пише Бернал Диас дел Кастильо в своята «Правдива повест за завоеванието на Нова Испания (Мексико)» — на хвалби по отношение на Кортеса, уверявайки го, че той е единственият човек, годен за такова предприятие, че в негово лице Веласкес ще намери неуморим и безстрашен началник, който без съмнение няма да му измени никога, тъй като е негов кръщелник.“

Последното обстоятелство, изглежда, е натежало на везните. Кръщелник и кръстник по испанските обичаи са нещо повече от кръвни роднини. Губернаторът махнал с ръка — бил вече съвсем изтормозен от безсъние и размисли (от последното, откак станал кралски наместник, бил доста отвикнал) и подписал заповедта за назначаването на Ернандо Кортес за генерал-капитан на експедицията, с което предизвикал недоумението на цяла Западна Индия. Но него малко го интересували какви са качества на Кортес като мореплавател и военачалник. За него сега най-важното било, че този генерал-капитан ще му бъде беззаветно предан и че едва ли ще ламти за прекомерна слава и почести. Нали ще се отърве от позорния стълб, стига му толкова. А ако започне да вири глава, стълбът си е на площада, няма да избяга.

Новият генерал-капитан получил заповедта за назначението си в кръчмата „Де лос Верхинес“, единственото място, където още му давали пиене на вересия. Той тутакси изтрезнял, а после накарал всички присъстващи и те да прочетат заповедта, тъй като не вярвал много-много на пияните си очи. Истина било. Черно на бяло било писано, че той, Ернандо Кортес, не се праща на позорния стълб, а се назначава за генерал-капитан на огромна за времето си експедиция и му се дава задача да покори не друго, а самата империя на ацтеките срещу едно-единствено условие — да остави за губернатора Веласкес цялата слава от извършването на този подвиг. Това не било писано в заповедта, но много ясно се четяло между редовете ѝ.

— Е какво пък — казал нашият Ернандо, като гав-рътнал за кураж още една чаша (кръчмарят също бил прочел заповедта и вече нямал нищо против безплатното пиене на генерал-капитана), — щом сте рекли Мексико, така да бъде. Ще ви я завладеем тази ацтекска империя и оттатък ще минем... На тепсия ще ви я поднесем.

След първоначалното изтрезняване него отново го обхванало алкохолното опиянение и бил вече готов да ти покори не само Мексико, но и целия свят.

Гуляят продължил до сутринта и генерал-капитанът се върнал в своята заложен енкоманда, с извинение, на четири крака. Същата сутрин, още съвсем махмурлия, Кортес се явил на аудиенция при кралския наместник и губернатор Диего Веласкес. Той се бил привел горе-долу в ред и направил много добро впечатление на губернатора

със своята кротост и смиреност. Уви, Веласкес не знаел, че всички махмурлии сутрин са така кротки и смирени. Той дал своите указания, подарил на кръщелника си меч със златна дръжка, знак на особена милост, и го изпратил поживо-поздраво на пристанището, където го чакала поверената му флотилия.

След като видял гърба на генерал-капитана, Веласкес вероятно си е казал: „Ех, пияница е наистина и говори доста несвързано, но иначе е покорен като агне. Точно такава агне ми трябва.“

Така било поставено началото на блестящата кариера на завоевателя на Мексико Ернандо Кортес.

Още щом се качил на палубата на своя флагмански кораб и бил посрещнат с почитателни поклони от старите, обветрени в бури и сражения морски капитани и влязъл в богато мобилирана каюта, която щяла отсега нататък да му стане дом, с генерал-капитана сякаш станало някакво чудо. Атрибутите на властта и безпрекословното подчинение, което му било засвидетелствувано, така му допаднали, че целият му досегашен живот, изпълнен с непрекъснати гуляи и лесни победи над представителките на нежния пол, му се видял пълна безсмислица, пропилян за тоя, дето духа. За едно само денонощие суетното конте се превърнало в делови и енергичен началник. Стават понякога подобни чудеса и като че ли чувството за власт и сила единствено е способно да извърши такава радикална метаморфоза. Още на другия ден сутринта на гротмачтата на „Санта Изабела“, флагманския кораб, било издигнато личното знаме на генерал-капитана — черно кадифе, общито със злато и червен кръст в средата, обкръжен със златно сияние и с латински надпис „Приятели, да вървим след този кръст и да победим!“

„С това знаме — пише Бернал Диас де Кастильо — той започна чрез херолди и глашатаи да провежда вербовка на доброволци в името на краля и неговия наместник Веласкес, обещавайки на всички, които го последват, пай от плячката и след покоряването на Мексико — енкоменда с индиански роби. Впечатлението беше огромно и хората просто се лепяха за вербочиците.“

На призива на Кортес в най-скоро време се отзовали около триста човека, хора все смели и решителни, нестрадащи от морални задръжки и комплекс за малоценност.

Всичко това не можело да не радва Диего Веласкес. Покорното агне се оказало твърде енергично и възможността именно то да завладее Мексико за чест и слава на кралския наместник добивала вече реални очертания. Но твърде скоро до ушите на губернатора започнали да пристигат и някои тревожни слухове. Доносници му съобщили например, че докато отначало вербовката на хората ставала в името на краля и на неговия наместник, напоследък името на Веласкес, съзнателно или несъзнателно, не винаги се произнасяло. От тази лоша вест едва ли би могла да стигне до подозрителния и вманиачен на тема слава губернатор. Сега за сега Веласкес се опитвал да сдържи напирания у него гняв. Той се ограничил да изпрати във флотилията нови съгледвачи и доносници и по този начин своевременно да бъде осведомяван какво става там. Тревожните вести, идващи вече по регламентиран път, се усилили. Веласкес трудно можел да намери покой в двореца си. Особено го сломила последната информация — Ернандо Кортес, този прононсиран пияница, цяла седмица не бил турял алкохол в устата си и имало опасност да стане пълен и заклет въздържател. А от такъв човек може всичко да се очаква.

Ето защо, без да се съветва с никого, губернаторът решил, докато не е станало съвсем късно, да смени този свой показващ рога си подчинен с някой друг, лишен не само от рога, но и от глава. Губернаторският секретар Дуеро обаче известил тайно Кортес за решението на своя шеф. Бил заложил вече на неговата карта и не искал дадените в заем пари да пропаднат.

Кортес веднага взел съответните мерки. Макар че експедицията не била изцяло попълнена с хора и оръжие, той заповядал всички кораби да вдигнат котви и да напуснат хаванското пристанище, където властта на губернатора се чувствувала по-осезателно.

Веласкес побеснял от гняв. Като научил от доносниците си, че генерал-капитанът е застанал на рейд в един близък до Хавана залив, той веднага издал заповед за арестуването му. Но пак не се заел лично с тази работа, а пратил други да му я вършат. А тези други вече надушвали на чия страна натежават везните. Вместо да арестуват генерал — капитана, обхванати от всеобщата треска за злато и

приключения, и те се присъединили към флотилията. Така Кортес се сдобил с още една дузина опитни спътници, бивши сподвижници на Кордова и Грихалва като кърмчията Аламинос, храбреца Педро Алворадо (който по-късно ще завладее Гватемала) и неговите братя, Кристобал де Оли, Алонсо д'Авила, Гонсало Сандовал и Бернал Диас дел Кастильо, автора на вече спомената хроника за покоряването на Мексико, който уж се бил заклел след двете предишни не особено сполучливи експедиции да не стъпва на палубата на кораб, пък изведнъж краката му, както сам признава, сякаш сами го отвели в каютата на Кортес.

На 18 февруари 1519 година генерал-капитанът отново и вече окончателно вдигнал котва и се отправил за мексиканския бряг. Цялата му флотилия се състояла от 11 кораба, на борда на които се намирили 110 матроси, 500 войници, 200 индианци и няколко жени индианки за спомагателни работи, ако тези работи могат да бъдат наречени спомагателни. Артилерията била в състав от десет големи и четири малки фалконети (вид леки оръдия), а кавалерията от шестнадесет конници. С тези нищожни сили Кортес се отправил в поход против един могъщ повелител, империята на когото била по-обширна от всички досегашни владения на испанския крал, взети заедно. И я завоювал, човекът му с човек. Но за това после.

Нека сега видим какво става в Хавана и по-специално в двореца на кралския наместник. Трябва да кажем, че Диего Веласкес място не можел да си намери от бяс. Тогава именно посиняло лицето му и се сляло със синята му долна устна. Той уволнил в интереса на службата препоръчителите на Кортес Дуеро и Ларес, натикал доносниците си в ареста, загдето не си гледали добре работата, и като нямал вече какво друго да прави, взел, че съчинил едно обширно донесение до младия крал Карлос V, в което обвинил Кортес в извършването на седемте смъртни гряха. Донесението било изпратено с най-бърз кораб до пристанището Сан Лукар де Барамеда в Испания и оттам по конна поща стигнало до кралския дворец във Валядолид. Отговорът на краля дошъл до Хавана след няколко месеца. В него се предписвало на Веласкес да вземе всички необходими мерки за залавянето на изменника — главното обвинение срещу Кортес било в измяна на краля.

Ха сега де! Нима лично Веласкес, коскодхамити губернатор и кралски наместник, ще вземе да хукне и да гони кръщелника си по опасните мексикански брегове!

Верен на себе си, Веласкес отново потърсил помощта на чужди ръце. Такива веднага се намерили. Адмиралът в оставка Памфило де Нарваес, силно обиден от това, че са го пренебрегнали при търсенето на генерал-капитан за мексиканската флотилия, предложил услугите си да намери гнусния изменник, където и да се е скрил, да го докара окован във вериги в Хавана и заедно с губернатора да наблюдава от прозореца на двореца как оня се гърчи под бесилката. На адмирала била дадена карт бланш да събира хора и оръдия и да реквизира кораби за изпълнение на задачата.

А самият гнусен изменник, не подозирайки, че е свален вече от своя генерал-капитански пост и е осъден предварително на обесване, в същото това време пътувал през мексиканските планини за столицата с мъчното за произнасяне име (и ние няма да го произнесем, защото ще ни се заплете езикът), като бил пресякъл всякакъв път за отстъпление. Както е известно, преди да тръгне за своя изумителен поход, Кортес заповядал да разрушат и изгорят всички кораби на флотилията и да се остави само един, който да отнесе на краля вестта за покоряването на Мексико (забележете не на прекия началник Диего Веласкес, а лично на краля — междинната инстанция за генерал-капитана вече не съществува).

Панфило де Нарваес успял да подготви своята огромна флотилия, състояща се от 18 кораба, 1500 войници, 80 кавалеристи, 90 арбалетчици и 70 мушкетери, по времето, когато Кортес бил вече завладял столицата на последния ацтекски повелител Монтесума, оная с мъчното име, и дялял между хората си нагробеното злато. Привеждаме горните цифри, за да направим едно интересно сравнение. На Кортес, за да завладее цялата мексиканска империя, му дават около петстотин човека, а на Нарваес, за да залови Кортес, предоставят тройно повече сили и средства. Още веднъж се потвърждава правилото, че когато един началник иска да накаже вироглавия си подчинен, то той не жали нищо и влага много повече амбиции, отколкото, за да извърши нещо действително полезно. Защо е така, дявол знае. Но в историята има безброй примери, които ни убеждават в истинността на това правило. Да вземем Октавиан Август

и Антоний, любовника на Клеопатра. Или пък Цезар и Помпей. Да навлизаме ли в по-новата история? Едва ли е нужно.

Читателю, прости ни за отклонението и се върни заедно с нас на територията на ацтекската империя. Нарваес достигнал с огромната си флотилия и със заповедта за арестуването на Кортес мексиканския бряг при форта Сан Хуан де Улоа в началото на 1520 година. Съгледвачите на Кортес веднага му донесли, че край форта се навърта някакъв огромен и като че ли испански флот. Генерал-капитанът, разбира се, се зарадвал. Той помислил, че това е подкрепление, изпратено от испанския крал, комуто той със служебно писмо № 156/V от 26 юли 1519 година и с приложен към него цял кораб, пълен с мексиканско злато, донесъл за голямата си победа в Теноч (а бе какво ще го пишем това име и без това никой няма да може да го произнесе). Уви, предположенията му не се сбъднали. Скоро генерал-капитанът трябвало да узнае, че флотилията е изпратена не от краля, а от прекия му началник Диего Веласкес и че тя носи заповед не за повишаване в чин за големите му заслуги, а за арестуването му. И че в заетия от Нарваес форт Сан Хуан де Улоа вече са разлепени афишите, с които се определя цената на Кортесовата глава (утешителното било, тази цена е твърде висока, Диего Веласкес, изглежда, си бил променил мнението за своя кръщелник, когото по-рано смятал за едно голямо „нищо“).

В това време положението на Кортес било и без това критично. Нищожният му отряд бил затворен в обширния дворец на Монтесума, в сред вражеско обкръжение, сред море от хора, чиято омраза към неканените, алчни и вероломни гости все повече нараствала и вероятно скоро щяла да се разрази в открит бунт. А сега ето ти и ново двайсет. Вместо помощ, този стар кретен в оставка Памфило де Нарваес... Гарван гарвану око не вади, но този път поговорката едва ли щяла да излезе вярна.

Може би читателят ще помисли, че при това положение Кортес е изпаднал в униние и е бил готов да вдигне белия флаг. Нищо подобно. Самата мисъл, че ще се яви отново пред прекия си началник и отново ще трябва да подвива гръбнак пред него и да слуша като обикновена мижитурка скучните му началнически тиради, та да спаси някак главата си, била толкова противна, че му дала нови и неподозирани сили.

Той оставил по-голямата част от отряда си в двореца на Монтесума със заповед да отбранява до последна капка кръв ограбеното от ацтеките злато, а с малка групичка най-верни и отчаяно смели свои хора, от тези, които също изменили на губернатора, се измъкнал една нощ от обкръжения дворец и се отправил да посрещне Нарваес. Разчитал ли е на някаква сполука, не се знае. И сега, както и в недалечното минало, генерал-капитанът не обичал предварително да се товари с излишни тревоги и грижи. Като стигне на самото място, интуицията ще му подсказва правилното решение.

Тактиката на Кортес се оказала правилна. Неговите хора се появили пред изгладнелите и одрипавели пришълци на Нарваес с доспехи от чисто злато и накичени като кокони с най-хубавите ацтекски украшения, ограбени от двореца на Монтесума. Когато битката все пак започнала, войниците на Нарваес вероятно са си казали: „А бе кой ни бие по главата да се сражаваме срещу такъв пешкин човек като този Ернандо Кортес. Защо не се присъединим към него, та да навлечем и ние такива златни ризници. Ясно е, че нашият пенсиониран дядка адмирал доникъде няма да ни докара, дори и да победим.“

И когато Нарваес получил тежка рана в окото и загубил всякакъв поглед върху хода на битката, хората му веднага вдигнали белия флаг и преминали на страната на по-силния и по-богатия.

С удесеторени сили Кортес отново потеглил за столицата с мъчното име, за да завоюва вече окончателно ацтекската империя за своя крал. След около две години Мексико, или Нова Испания, било покорено напълно, от океан до океан, и испанските каравели започнали редовно да пренасят мексиканското злато в хазната на Карлос V. Заповедта за обесването на Кортес станала напълно безпредметна и първоначалната кралска немилост много скоро се превърнала в ообено благоразположение.

В Западна Индия вече нямало място за двама началници. С декрет от 15 декември 1522 година кралят назначил Кортес за кралски заместник на отвъдморските испански владения с чин генерал — капитан на Нова Испания и на Южното море и с титул маркиз дел Валле-Оахака. Диего Веласкес бил отзован в майката отечество, където му била дадена подходяща пенсия (все пак той бил номенклатурен кадър), а кралят се отказал от по-нататъшните му услуги. Син-зелен от

яд, Веласкес се оттеглил в своето андалузко имение и прекарал остатъка от дните си в писане на клеветнически изложения срещу бившия си подчинен. Тези изложения, на общ брой около 240, от които само две подписани лично от Веласкес, а останалите изпратени анонимно или от името на различни лица и организации, се намират и до ден днешен в богатата архива на кардиналския дворец в Мадрид, където е било седалището на монсиньор Фонсека, председателя на Индийския колониален съвет, чието протеже бил Веласкес. Те са грижливо прошнуровани и пронумеровани, макар че на нито едно от тях няма резолюция на Фонсека. Председателят на Индийския съвет бил твърде далновиден човек и разбирал, че докато Кортес завладява нови територии за краля с походите си до Гватемала и Хондурас и докато каравелите, натоварени догоре със злато и роби, редовно акустират в пристанището Сан Лукар де Барамеда, едва ли ще има полза на изложенията да се дава някакъв ход.

Но пита се защо все пак монсиньор Фонсека е наредил за грижливото им съхранение в тайната архиепископска архива. Защо ли? Защото е врял и кипял в дворцовия живот, знаел е колко е преходна кралската милост, предполагал е, че един ден доходите от Мексико ще секнат — грабежите не могат да бъдат безкрайни, те траят, докакто има какво да се ограбва. А след туй... Няма ли Карлос V да се попита в момент на неразположение:

— А бе какво прави там отгатак океана този наш възлюблен маркиз дел Валле-Оахака? Защо така намаляха каравелите от Мексико? Да не би да се обогатява лично за сметка на мое величество?

А каже ли веднъж такова нещо, зададат ли се подобни въпроси, ще трябва може би да се измъкнат от архивата и от забравата изложенията на Веласкес, колкото и да са изпълнени с клевети и нелепости, каквито само богатата фантазия на един свален началник може да измисли.

Ние не знаем дали изложенията на Веласкес са свършили някаква работа. Знаем само, че в края на своя живот Кортес е бил сменен от поста си и на свой ред изпаднал в немилост. Той свършил живота си в Испания, забравен както от краля, така и от своите бивши подчинени и съратници. Бил погребан в Кастилехо де ла Куеста, близо до Севиля и близо (каква ирония на съдбата!) до гроба на бившия си пряк началник Диего Веласкес. Смъртта помирила двамата

номенклатурни кадъра, отнемайки им възможността да пишат изложения един срещу други.

Смъртта понякога има и добри страни.

КРАЛСКИЯТ ПИРАТ СЪР ФРЕНСИС ДРЕЙК, ИЛИ ОДА ЗА НАХАЛСТВОТО

Може би няма по-популярна и по-сензационна морска легенда от историята на сър Френсис Дрейк, известен повече с прозвището Кралския или Железния пират. Знае се преди всичко официалният вариант на историята, изготвен по поръка на кралица Елизабет I непосредствено след смъртта на пирата през 1596 година. Този вариант, широко пропагандиран от тогавашните ръководни среди, лека-полека е заличил дори от паметта на съвременниците истинските факти и събития, свързани с името на Железния. И в неговия действителен образ са се промъкнали черти, които той никога не е притежавал, а истинският му нрав се е скрил зад множество красиви подробности, приписани му от придворните биографи, стремящи се преди всичко да угодят на кралицата. Като започнахме писането на настоящия разказ, ние си поставихме за цел, както постъпват реставраторите на старинни фрески, да премахнем всички вторични бои и наслойки върху портрета на пирата, за да блесне пред съвременния читател образът му такъв, какъвто е бил в действителност. Може би от тази операция образът ще се лиши от известни романтически навеи и някои по-сантиментални читатели и особено читателки ще ни се поразсърдят, но ние приемаме този риск, защото истината винаги ни е била по-святата от всичко.

И тъй:

В официалния вариант на биографията се казва, че сър Френсис Дрейк произхожда от благороден, макар и позападнал род. Това, разбира се, не отговаря на истината, тази фалшификация е била необходима на кралицата, за да оправдае пред някои свои приближени голямата благосклонност, която изпитвала към пирата — моля ви се, той не е обикновен простосмъртен, притежава синя кръв от рождение, така че и да е имало нещо, то си е било между свои хора. Всъщност

бъдещият знаменит пират се е родил в семейството на беден свещеник от графство Къмберлънд, Северна Англия, и при това бил десетото или единадесетото дете, когато вече не се знаело със сигурност дали престарелият свещеник е способен по тази линия. Макар в официалния вариант да е казано, че Дрейк има завършено полувисше морско образование, истината е съвсем друга. Момъкът е бил почти неграмотен, страшно го мързяло да учи, предпочитал да се събира с лоши другари и да прави скандали по кръчмите, а море видял за пръв път в живота си чак през 1558 година, т.е. когато навършил пълнолетие и баща му, негово преподобие Ричард Дрейк, по този случай му дал пари, за да отиде на пролетния панаир в Блякпул. Знае се, че този панаир се организира всяка година на площада край пристанището. Вероятно тогава червенокосият дангалак е стъпил за пръв път и на палубата на кораб.

Но как да си обясним решението му да се посвети на морската кариера, когато той и хабер си нямал от навигация и морско дело — науки твърде трудни за възприемане дори и от нашия съвременник? Ето тук се крие една от най-големите загадки в живота на мореплавателя. В официалния вариант на биографията му се казва, че той от най-ранно детство се бил запознал със суровите закони на морето и то още тогава се превърнало в негова съдба. Пак там се споменава и такава нелепост, че уж де, капитанът, при когото Дрейк служил като юнга, бил толкова доволен и възхитен от неговата сръчност и съобразителност, че на умираше му завещал собствения си кораб (!?) и видите ли, хлапакът на 17–18 години станал най-младият капитан в тогавашната британска търговска флота. Историческите факти ни показват тъкмо обратното. На тази възраст Френки още пасял кравите на баща си в църковната мера и гонел ратайкините из хамбарите на съседните ферми. Виж, за това го бивало.

Според нас за избора на Дрейк решителна роля е изиграла тогавашната конюнктура. За един беден попски син всякаква друга възможност да забогатее и да получи някакъв ранг в йерархическата стълбица на обществото би се оказала ефимерна, каквито и способности да показва той, с каквата енергия и пробивност да е надарен. Нека не забравяме, че се намираме във феодална Англия от XVI век, в която за простосмъртния е отредена единствената участ да тегли и да търпи, а всички блага на този свят са присъдени по право на

знатните и богатите. Морето, службата във флотата и особено току-що създаването се поприще на флибустиера, т.е. на полуофициалния пират, давало богати възможности на предприемчивите юначаги от рода на младия Френки да се отскубнат от съществуването на дребни мижитурки. И затова той, както обикновено правел, щом веднъж вземел решение, се хвърлил в морето, дето се казва, с главата надолу. С характерната за малко образования човек стремителност веднага като се завърнал от панаира в Блякпул, Френки се уговорил с двамина свои другари, пройдохи като него, напуснал дом и семейство (там едва ли почувствували много липсата му) и заминал пеш или на автостоп за Плимут, едно от най-големите тогавашни английски пристанища. В Плимут, разбира се, не изгубил времето си напразно. Обиколил пристанищните кръчми и успял да научи коя от пристаналите на кея каравели няма в момента капитан (да постъпва на кораб като юнга или като прост моряк съвсем не било по вкуса му). Такава се оказала „Златната кошута“, чийто капитан Донован току-що бил починал от цироза на черния дроб, най-характерната болест за тогавашния морски елит. Още на другия ден, придружен от двамата пройдохи, Френки се явил пред трапа (стълбата) на „Златната кошута“ и се отправил смело нагоре. Дежурният матрос го спрял и му задал напълно законния въпрос какво, по дяволите, търси на кораба. А ако не търси нищо, а е дошъл само от любопитство, то по-добре ще е веднага да се измита, докато не са заиграли ритниците. Без ни най-малко да се смути, Френки го отстранил от пътя си със заповеднически жест, казал, че двамата колеги, които се тътрели зад гърба му, са с него, и направо се запътил към каютата на помощник-капитана. Дежурният матрос в първия момент решил да изхвърли нахалника зад борда, но после малко се позамислил. Щом този хлапак влиза в кораба така самоуверено, значи, не е кой да е. Да не би да е някое господарско копеле и после да си има неприятности. Като помислил това, дежурният матрос се почесал смутено по главата и макар още известно време да го сърбели ръцете, не дигнал повече пара. Предпочел да си кюта, казано на истендски жаргон.

В това време Френки, следван от двамата вече съвсем съвзели се от първоначалното смущение пройдохи, спрял пред вратата на помощник-капитанската каюта, почукал властно и без да чака да му кажат „Влез!“, се вмъкнал вътре.

Помощник-капитанът Боб Даути (нека запомним това име, защото ще го срещнем и по-нататък и защото е свързано с един акт, който вечно ще тежи на съвестта на сър Френсис, така е казано в официалния вариант на биографията му. Всъщност съвестта на Железния не била чак толкова чувствителна) бил доста учуден от това безпрецедентно за кораба нахлуване в началническа каюта и затова с възмутен глас попитал нахалниците с какво може да им бъде полезен. Това, което чул от устата на Френки, Боб Даути щял да запомни до края на своя, уви, твърде кратък живот. Без да му мигне окото, Френки му казал, че от днес е назначен за капитан на „Златната кошута“, и ето защо много моли достопочтения мистър помощник да му покаже старото корито и да го представи на екипажа. Между другото той успял да подхвърли, че назначаването му е по нареждане на всесилния по онова време фаворит на кралицата граф Лейчестър. Боб Даути, разбира се, би трябвало веднага да изхвърли нахалника от каютата си или поне да му поиска някакъв документ за самоличност или заповед за назначение, но името на всесилния граф, който пък тъкмо тогава бил издигнат от кралица Елизабет I за първи лорд на Адмиралтейството, вдъхвало такъв страх и трепет у обикновените хора, че мисълта му просто се парализирала. Предпочел да не си пъха таралеж в гащите с излишни въпроси и формалности, а да преглътне цялата тази история, която, между нас казано, му била твърде неприятна. Като всички помощник-капитани или заместник-началници на този свят и той тайно се надявал един ден да стане титуляр. Но щом съдбата не била склонна да удовлетвори това негово напълно законно желание, било му вече съвсем безразлично кой ще му бъде началник, та дори и да е този млад нахал, който още от пръв поглед не му се понравил особено.

— На ваше разположение съм, сър — казал той фаталните думи, с които поставил веднъж завинаги Френки над себе си.

След това тръгнал да го развежда заедно с двамата му придружители из кораба. Коритото не било чак толкова старо, а било един от най-добрите и бързи платноходи на тогавашната полутърговска-полупиратска британска флота. Представлявало чудесна тримачтова стотонна каравела, въоръжена, както се полагало, с четиридесет дванадесетинчови оръдия и с екипаж от деветдесет и пет човека, все опитни моряци и главорези. Макар че нямал и най-малка

представа от кораби, Френки вървял важно-важно по палубата с прекалено разкрячена дори и за моряк походка, на всичко кимал с глава и с тон на познавач одобрявал такелажа и рангоута. Боб Даути дори останал с впечатлението, че макар този млад хаймана да е още с жълто на устата, поне от морското дело има известна представа.

На строения на задната палуба екипаж Френки бил представен като новия капитан на кораба и бил посрещнат от старите морски вълци отначало с видимо недоверие. Но когато приканил хората да извикат три пъти „ура“ за нейно величество кралицата на Англия и за първия лорд на Адмиралтейството сиятелния граф Лейчестър, а след това благосклонно разрешил на всеки член от екипажа да се раздаде от корабния склад по десет унции шотландско уиски, недоверието на бърза ръка се заменило със симпатия. Със свойствения си нюх Френки веднага почувствувал това. Този номер с уискито и рома той ползвал и по-нататък, когато трябвало да си осигури бързата и безрезервна подкрепа на подчинените.

Макар още от самото начало помощник-капитанът Боб Даути да не се полюбил на Дрейк (антипатиите били взаимни), той все пак го оставил на поста му. Поне на първо време му бил нужен опитен помощник, а след като усвоил и той морското дело, в което не се съмнявал, щял да му духне някак си под опашката. Двамата свои придружители новият капитан веднага назначил на ключови длъжности. Младият грубиян Джон Кросби станал завеждащ оръжейния склад. Там не се изисквало никакво моряшко умение, но затова пък този, който владеел оръжието, владеел и целия кораб. На другия придружител, хитреца Били Смит, не била дадена формално никаква служба. На него Френки възложил да се движи сред екипажа, да се сприятелява с хората с помощта на алкохола (правото на разпределение и контрол върху алкохолните запаси капитанът запазил за себе си) и да докладва всяка вечер какво е настроението, пускат ли се вицове срещу ръководството, прокрадва ли се някакво съмнение относно неговата квалификация, умение и морски заложби.

На въпроса на Боб Даути кога и закъде ще се отпрати корабът, Френки само махнал с ръка — нека не се учи помощникът да знае повече, отколкото му се полага, когато дойде време за отпътуване, ще му бъде съобщено. Закъде ще се насочи „Златната кошута“, това е

работа единствено и само на капитана, в тия времена е по-добре и родният ти брат да не знае бъдещия курс на кораба.

На Боб Даути оставало да свие рамене и да се съгласи, в края на краищата не той е господарят тук.

През цялата следваща седмица Френки и другарите му играли карти в капитанската каюта и пили уиски и ром от богатия корабен склад. Викали си: и тъй утре или в други ден ще бъдем разобличени като корабни узурпатори и ще бъдем тикнати в пандиза (затвора на истендски жаргон), то поне да хапнем и пийнем като хората, защото това ще ни остане. В плимутската каторга чиста вода няма, та камо ли уиски. Добре, но времето минавало, а никой не ги разобличавал. Всички до един смятали, че щом не си гледат работата и пиянствуват по цял ден, това непременно ще са хора на всесилния граф Лейчестър. Търговската компания, чиято собственост бил „Златната кошута“, изглежда, била забравила, че корабът още няма капитан. А може би ръководството на компанията да е имало и някакви съображения за задържане на коритото в Плимут. Поради обтягането на отношенията между католическа Испания и протестантска Англия пътищата за Африка и Америка далеч не били сигурни. Негово апостолическо величество крал Филип II се бил заканил да унищожи издъно всичките еретици-хугеноти, лютерани, калвинисти и тем подобни разбойници и пирати, проникнали във водите на испанските и португалските отвъдморски владения, и собствениците на „Златната кошута“ вероятно не искали да рискуват в този неблагоприятен за търговия и пиратство момент. Така или иначе на „кошутата“ не се явявал законен капитан и Френки започнал да се безпокои, а едновременно с това в лудата му глава назрявал и един твърде дързък план — защо пък, щом веднъж се е настанил в тая удобна капитанска каюта, щом е сложил ръка на всичките хранителни и най-важното питейни запаси, защо пък, пита се, не вземе да даде на този идиот Боб Даути една заповед наистина да вдигне котвата и да разпъне платната. Светът е широк, моретата безкрайни, там някъде отвъд океана се простират приказно богатите на злато, скъпоценни камъни, подправки и роби испански и португалски колонии, където всеки смел и безскрупулен човек може да опита късмета си и да се завърне богат като крез в родината, така че вече да не го лови ни закон, ни съд. Без да споделя своите намерения дори с верните си приятели, една вечер в края на първата седмица от

своето капитанство Френки извикал Боб Даути и му заповядал да откъсне кораба от кея. Даути бил загорял за работа, седенето на суша и пиянството в плимутските кръчми му било дошло до гуша, зажаднял бил за солена морска вятър и широки хоризонти и затова посрещнал заповедта на капитана с искрена радост. Екипажът бил вдигнат по тревога, разбира се, с изключение на мъртво пияните Кросби и Смит, които като „хора на капитана“ били освободени от общата черна работа. На палубата настъпило оживление, по мачтите и реите като маймуни се закатерили развеселените моряци, които също се били вкиснали да се търкалят из публичните домове. Само след час платната били вдигнати и всичко било готово за отплаване. Духнал и попътен бриз и Даути се явил в капитанската каюта, за да докладва за извършеното и да поиска да му бъде определен бъдещият курс. Трябва да признаем, че за пръв път, откакто станал пълновластен господар след бога на всичко, което се намирало на кораба, Френки изпитал известно затруднение — накъде да насочи коритото, дявол да го вземе! На времето го мързяло да учи география, за Африка и Америка, разбира се, бил чувал, оттам морските капитани докарвали в Англия своите приказни наградени богатства, но къде точно се намирали тези идиотски континенти, наистина не знаел. Затова махнал властно с ръка в първата хрумнала му посока, пък да става каквото ще. За негово щастие (патологичните нахалници винаги имат такъв невероятен късмет) тази посока съвпадала с направлението юг-югозапад, по което всички излизащи от плимутското пристанище кораби се насочват към Африка и Америка. Даути кимнал с глава в знак на разбиране, тракнал с токове и извикал бодро:

— Слушам, сър.

С този миг се започнала забележителната морска кариера на „железния пират“ сър Френсис Дрейк. Разбира се, в официалния вариант на неговата история се говори съвсем друго, че уж де, той още преди прочутото си околосветско пътешествие правил няколко рейса до Африка и Америка и по време на тези рейсове уж придобил изключителна мореплавателска опитност. Това са бабини деветини, предназначени за любознателните юноши от гимназиалните класове. Истината е тази, която ви разправихме досега. Преди да предприеме околосветското си пътешествие (второ в историята на човечеството след Магелановото), Френки нито е имал намерение да го започне,

нито пък е имал и най-малка представа какво го очаква в бъдеще. Той желяел само да се отърве от плимутската каторга и ако е рекъл бог, да поограби някой испански галеон, та като се върне, да се ожени за дъщерята на кмета в родното си село (на тая дъщеря имал мерак още от пубертетната си възраст). Толкова му били на Френки мечтите, такива били изключителните му цели.

В първите дни плаването вървяло добре, но когато „Златната кошута“ навлязла в бурния Бискайски залив и се залюшкала като пияна, на Френки и на двамата му приятели им дошло доста нанагорно, в смисъл, че и тримата ги пипнала морската болест. А знае се в какво превръща тя несвикналия човек, особено ако е бивш кравар от къмберлъндските ливади. Под предлог, че уж ще попълва корабния дневник и ще прави отчет за досегашния ход на плаването, Френки се затворил в капитанската каюта и там изкарал криво-ляво трите критични денонощия, които се полагат на болестта. Авторитетът му пред екипажа бил спасен и може би само Боб Даути, помощник-капитанът, се досетил по какъв случай се е разработил дотолкова ревностно твърде немарливият досега капитан. Кросби и Смит, разбира се, станали за смях на целия екипаж.

Както и да е, корабът под командата на Боб Даути (казахме вече, че капитанът пишел в това време отчета си) прекосил Бискайския залив и се насочил на юг към Канарските острови, откъдето по стария Колумбов път щял да се отправи за Америка и Караибско море (колкото и да пазел своите тайни капитанът, Даути все пак бил разбрал, че натам го тегли меракът). Всъщност всички пиратски кораби от онова време имали най-голяма икономическа изгода от това направление. Оттам именно испанските каравели и галеони измъквали и пренасяли за крал Филип II прочутото злато на инките.

Френки излязъл от своята каюта тъкмо когато „Златната кошута“ преминавала покрай португалските и испанските брегове. Било нощем и никой не забелязал колко отслабнал и преbledнял е капитанът. Той бил в ужасно настроение (всеки от вас, драги читатели, ако е бил на негово място, неспал и неял три денонощия, би се чувствувал по същия начин) и му бил крив, дето се вика, целият свят. Започнал да се разхожда по капитанския мостик и да ругае и проклина и океан, и кораб, и собствената си глава, дето измислила цялата тази идиотщина.

Тъкмо в този момент към него се приближил Боб Даути и като нямал друга работа, го запитал:

— А сега накъде, сър?

Френки махнал с ръка да го отпрати по дяволите, но Боб Даути напълно естествено сметнал, че в тази посока трябва да отправи кораба. Това му се видяло малко странно, защото Френки замахнал право на изток, а точно на тази географска ширина се намирал град Кадикс, най-голямото пристанище по онова време на атлантическия испански военноморски флот. Но Боб Даути вече бил навикнал на странностите на новия капитан и на навика му да командува не с думи, а с властни жестове, а, от друга страна, не забравял, че началникът му е „човек“ на фаворита на кралицата и може би му е поставена някаква секретна политическа задача, за която той, Боб Даути, не бива много-много да знае. В такива случаи най-добре е да изпълняваш и да си кюташ (казано на истендски жаргон).

— Разбрано, сър! — изкозирувал Боб Даути, разумният и практичен Боб Даути, и дал команда за поворот вляво. Командата била изпълнена без много приказки от страна на екипажа, макар че на всички вахтени се видял твърде странен този необичаен поворот вляво — какво, по дяволите, ще търсим край бреговете на самата Испания, нали гледаме всякак да сме по-далеч от тях. Но коментарите били излишни. Думата на капитана е закон както във военноморския, така и в пиратския флот.

Рано сутринта на другия ден, този ден е записан със златни букви в английската морска история, пред носа на „Златната кошута“ се появил фарът на кадикското пристанище. Боб Даути влязъл в капитанската каюта за нови указания.

— Ще влизаме ли в акваторията, сър? — попитал той.

— Естествено — казал Френки, който за пръв път чувал тази странна и внушителна дума.

— Но там в момента се намира целият Атлантически военноморски флот на крал Филип, сър. Повече от тридесет тежко въоръжени каравели и галеони и безброй пинаси.

Френки се позамислил малко, но вече нямало време за отстъпление. Освен това му било съвсем безразлично дали в Кадикс или в Плимут ще бъде обесен.

— Изпълнявайте заповедта, Даути! — казал той с учудващо за възрастта си хладнокръвие (всъщност това се дължало на факта, че Френки още не бил виждал тежко въоръжен флот, нито пък знаел какво точно е галеон и какво пинас, както не го знае и авторът на този разказ).

— Слушам, сър — казал Даути и излязъл на капитанския мостик. Оттам заповядал да се вдигне на гротмачтата „Веселият Роджър“, черният пиратски флаг с черепа и кръстосаните под него кости, и да се даде пълен ход към защитения от вълнолома каменен кей, където стояли на котва потъналите в сладка дрямка, неподозиращи нищо бойни кораби на испанския крал.

Няма да разказваме каква паника избухнала на палубите и в трюмовете на испанските каравели, галеони и пинаси, след като от „Златната кошута“ изтрещял първият топовен изстрел и металното гюлле направило на трески гротмачтата на флагманския кораб „Санта Вероника“, където в момента се намирал сам командувачият Атлантическия военноморски флот на Испания негово сиятелство адмирал маркиз Диего де Карвахал и Бастидас. Само от смачкване и стъпкване, когато тичали по пижами и нощници, за да се измъкнат от трюмовете и каюткомпаниите, офицерите и моряците дали повече жертви, отколкото в цялата война за завладяване империята на инките. Да не говорим пък колко души се издавили по време на бягството към защитения с крепостни стени град. Като прибавим към това и малцината, които загинали от английските гюлета и саби, можем с пълна увереност да кажем, че разгромът на испанския атлантически флот бил пълен.

В разгара на паниката Френки излязъл от своята каюта с пистолет в едната ръка и с извадена сабя в другата и първи, следван от двамата си приятели Кросби и Смит, се прехвърлил във взетия на абордаж флагмански кораб. Когато ставало дума за грабеж, за „яма“, той не обичал да бъде от последните. Трябва да признаем, че на испанския кораб Френки показал безпримерна дързост. Той влязъл в каютата на още спящия адмирал, с един ритник го изхвърлил от леглото и го предал на Кросби и Смит, които от своя страна го метнали в тихата застояла вода на пристанището, както си бил по нощница и с бяло кепе, без дори да разбере какво точно става и защо го къпят на стари години. Френки в това време „обработил“ набързо каютата,

напъхал всичкото злато и скъпоценности в джобовете и пазвата си, а двете любовници на адмирала, които пицели полуголи в широкото легло, заповядал да отведат на „Златната кошута“. В интерес на истината трябва да кажем, че те останали твърде доволни от това принудително преселение.

След два часа, когато Кадикс, изглежда, се съвзел от паниката и безкрайната изненада и към пристанището в боен ред се запътил квартируващият в града пехотен полк, Френки решил, че задачата е изпълнена и е време вече да си обира крушите оттук. Заедно с водените от него пирати, натоварени до козирката с плячка, той се прехвърлил отново на „Златната кошута“, където дал заповед на Даути да излезе от дрейф и да насочи кораба вече към истинската Америка (по време на набега и той бил разбрал фаталната си грешка, която щеше да го направи герой на Англия за вечни времена). Боб Даути изпълнил своевременно заповедта и „Златната кошута“ успяла да се измъкне от непристъпното кадикско пристанище, без да даде нито един убит или ранен, без да получи нито една повреда и с огромна дори за онова време плячка. Измъкнала се под носа на съвзелите се испанци, а пък в океана нека те гонят, ако си нямат работа, особено пък с разбитите си и лишени от команди кораби.

Вестта за подвига на „Златната кошута“ достигнала до Англия след около две седмици. В английското адмиралтейство дълго си блъскали главата кой е изпратил кораба в Кадикс и кой му е поставил идиотската задача да разбива Атлантическия военноморски флот на Испания. Особено недоумявал първият лорд на Адмиралтейството сиятелният граф Лейчестър. Като всеки фаворит той просто не можел да допусне, че някой може да си позволи да върши такива своеволия, дето се вика, през главата му. От слуховете се разбрало, че инициаторът на цялата тази загадъчна история е някакъв едър момък с току-що набола червеникава брадица, когото впаничените испанци вече били кръстили „червенобрадия дявол“. Графът направил набързо следствие, разпитан бил морякът, който напуснал „Златната кошута“ малко преди нейното отплуване, и от този разпит се установило, че „дяволът“ се нарича Френки Дрейк, а пък откъде е и кой го е назначил за капитан, знае само господ бог. Следствието наистина не изяснило много нещо, но хитрият и ловък граф побързал да се възползва от случая и да припише заслугата за кадикския подвиг на себе си. В своя

обширен и добре аргументиран доклад до кралицата той надълго и нашироко разказал как лично назначил младия и даровит Френсис Дрейк за капитан и как, уверен в неговата храброст и съобразителност, го изпратил в Кадикс с поверителната задача да разгроми, така да се рече, в собствената му бърлога целия испански атлантически флот. Елизабет I, която тъкмо в това време развалила отношенията си с испанския крал (арестувала съперницата си ревностната католичка Мария Стюарт), останала много доволна от доклада, наградила Френки с Ордена на жартиерата, който му давал правото на титлата „сър“, и го произвела задочно в капитан I ранг. Самият Лейчестър получил за вечни времена (ще видим после доколко са вечни) останалото без патрон Нортумберлъндско херцогство (херцог Нортумберлънд бил обезглавен по заповед на кралица Мери Кървава и графът отдавна мечтаел за това най-богато североанглийско имение със замък отпреди два века) и бил допуснат няколко пъти в будоара на кралицата, нещо, което тази височайша девственица си позволявала твърде рядко. Името на сър Френсис Дрейк станало най-известното име в Англия. По кръчми, по кафенета и дамски салони се говорело само за „червенобрадия дявол“ от Кадикс. Младите благородници му завиждали и мечтаели да извършат като неговия подвиг, а знатните дами въздишали тайно по него и си пожелавали скорошното му завръщане.

Вероятно по това време е била създадена и легендата за благородническия произход на Френки. Официална Англия просто не можела да допусне, че обикновен смъртен е способен да разбие на пух и прах един непобедим досега флот.

Благородник или не, в края на краищата Френки доказал, че испанският призрак не е чак толкова страшен, и можем с пълно право да го смятаме за основоположник на небивалия разцвет на английското пиратство през следващите седемнадесети и осемнадесети век. Младите хора без осигурено бъдеще вероятно са си казвали: „А бе за чий дявол стоя тук в старата Англия да лапам мухите! Я да се ангажирам аз във флота! С помощта на «Веселия Роджър» все ще ми излезе късметът като на високоуважаемия сър Френсис.“

И тръгвали масово да се записват за „флибустиери“, както салонно започнали да наричат по това време пиратите.

Що се отнася до бащата на Дрейк, преподобния пастор Ричард Дрейк, той отначало не повярвал на ушите си — я гледай, неговият проїдоха и нехранимайко кавалер на Ордена на жартиерата (!?). Във всеки случай решил да си мълчи и да не се разкрива пред обществото като родител на героя. Неизвестно защо, нещо в дъното на сърцето му подсказвало, че тази работа един ден ще завърши на бесилката.

Сега да се върнем на юг в океана и да видим какво става със „Златната кошута“. След десетина дни тя благополучно достигнала Канарските острови и хвърлила котва в залива на остров Тенерифе. Вестта за кадикската авантюра не била стигнала още до тази испанска колония и губернаторът на островите, макар и без особен възторг, все пак оказал гостоприемство на еретиците. Кесиите им били пълни с испански дублони и нали тези пари били добити без труд, те щедро ги пилеели както за снабдяване с продукти и напитки, така и по време на гуляите в кръчмите и публичните домове на острова, които по онова време били главен източник за нарастване на националния доход на местното население. Няколко денонощия изминали в непрекъснато веселие, за да не кажем нещо по-лошо. Но когато на хоризонта се появили платната на пет кораба, по всяка вероятност испански, Боб Даути, който бил оставен на вахта в закотвената „Златна кошута“, разбрал веднага, че е крайно време да се измитат от този иначе благословен от бога остров. Той заповядал да се даде един оръдеен изстрел (предварително уговореният сигнал за тревога) и пиратите криво-ляво се довели до кораба. Последен пристигнал сър Френсис Дрейк, подкрепян от верните си Кросби и Смит. Не знаейки още, че е носител на Ордена на жартиерата, той се бил така нажартерил, че трябвало почти половината от екипажа да се притече на помощ, за да го вмъкнат най-после в капитанската каюта при двете бивши адмиралски любовници, които сега по правото на победителя вече станали негова движима собственост. Наличието на жени на кораба било противно на морските закони, но Френки нито ги познавал, нито пък давал вид, че ще има някога намерение да ги спазва. В края на краищата тези закони и обичаи са за обикновените редови моряци, а той е пълновластен капитан, „човек“ на още по-пълновластен господар (в тази съчинена от него самия версия Френки наистина започнал да вярва), много го е еня за законите.

Боб Даути видял в какво състояние е капитанът разбрал, че е безсмислено в настоящия момент да му се докладва каквото и да е. Затова на своя глава и напълно правилно, според нас, решил да насочи кораба не направо към Антилите. По този стар и изпитан Колумбов път се движели всички съдове от и за Испания и по него, както разсъдил благоразумният помощник-капитан, имало голяма опасност „Златната кошута“ да попадне в испански ръце. Вероятно, мислел си е Боб Даути, всеки капитан от флота на негово величество крал Филип II има вече в джоба си заповед за залавяне на еретическия кораб и за избесване на целия екипаж (в това число и на самия Боб Даути) без съд и присъда по реите на мачтите. Ето защо, без да се съобразява с волята на капитана (да запомним този факт, защото той ще има по-нататък съществено значение за собствената му съдба), Боб Даути взел курс на югозапад, т.е. предпочел по-трудния и дълъг, но по-безопасен път, който водел право към устието на Ла Плата в испанската колония Аржентина.

По-нататъшното петдесетдневно плаване през океана минало без особени произшествия. Вода и само вода и безкрайни хоризонти. Малко бури, малко безветрие. Скука сред екипажа. Игра на зарове до пълно обезумяване. Капитанът почти не излизал от своята каюта, на вратата на която, откакто там били настанени бившите адмиралски любовници, имало надпис „Вход за външни лица абсолютно забранен!“ Цялата черна работа била вършена от Боб Даути и от втория помощник, един мрачен и завистлив, но иначе опитен в морското дело уелсец, който не можел да си прости, че именно на Боб Даути капитанът предоверил командването. Според уелсеца на борда имало къде-къде по-способни хора.

Най-после едно чрезвичайно събитие нарушило безметежния покой, царящ на кораба. Изчезнал безследно Били Смит, вярното „ухо“ на капитана. Вечерта той се явил на редовния доклад (за него надписът „Вход за външни лица абсолютно забранен!“ не важел) и успял да довери на капитана, какво, че на кораба сред редовите моряци (или пирати, както обичате) назрява известно недоволство. Пиратите били някак шокирани, че техният главатар се забавлява денонощно със своите мадами, а те вече шест седмици не са видели ни жена, ни коза. („Коего между другото си е и вярно“ — прибавил с въздишка верният Били). Освен това никой от екипажа не знае закъде всъщност пътува

старото корито и за какъв дявол е тръгнало да прекосява Атлантика в тази му част, където той е свършено пуст и няма нищо за ограбване. На всичко отгоре между редовите пирати все по-упорито се говорело, че уж помощник-капитанът Боб Даути на чаша ром бил казал (Били не е чул това с ушите си, но нямал причини да се съмнява в истинността му), какво, че капитан Френки може и да е храбрец, но че си е мошеник и че няма хабер от море, в това той, Боб Даути, можел да се закълне.

Казаното от верния Били засегнало сър Френсис в самото сърце. На нищо не се гневи човек така, както на истината за себе си. Той изтрезнял мигновено, отблъснал настрани полуголите красавици, скочил по бели гащи от твърдата капитанска постеля, облякъл дълго необличаните си служебни дрехи и препасал сабята си. После изведнъж съобразил, че е рано още да привежда в изпълнение плана си за отмъщение. На запад не се виждал никакъв бряг, корабът още се намирал в открито море и Боб Даути все още му бил нужен. Иначе трябвало сам Френки да се наеме с определянето на курса и местонахождението и с управлението на платната. Затова той подтиснал гнева си и отложил отмъщението за по-добри дни. Същата нощ обаче Били Смит изчезнал от палубата на кораба. Към един часа след полунощ го видял корабният кок, той се движел към кърмата, и то на четири крака. Тъй като по това време на денонощието верният Били винаги се движел така, кокът не му обърнал особено внимание. А на сутринта, на закуската, се разбрало, че Били вече не се числи в състава на екипажа и може би е в корема на някоя от акулите, които плували неотстъпно след „Златната кошута“ от Канарските острови насам.

Дали Били сам по собствено желание се е настанил там, или за това са го подпомогнали редовите пирати, смятайки, че той отива твърде далеч в уведомителната си дейност, не се разбрало. Според нас, по-вероятна е втората версия. На море такава дейност винаги е свързана с известен риск. Тук морето и акулите са съвсем наблизо, а нито морето, нито акулите знаят и могат да говорят. Дали обаче и Боб Даути е имал пръст в „аферата Смит“, и досега си остава неизвестно за историята.

Нейсе, пито-платено. Все от същите съображения, изложени малко по-горе, Френки решил да не вдига шум и по този въпрос. Ще му дойде времето да се вдигне и шум. Той изведнъж престанал да

пиянствува и зарязал двете глезени красавици. Дори отстъпил едната, по-възрастната, на мрачния уелсец Бъркли, втория помощник-капитан, а с каква цел, ще видим по-нататък. Френки сега бил неотстъпно на мостика при пълно въоръжение. Случилото се с Били просто не му излизало от ума. На върха на гротмачтата по негова заповед ден и нощ бдял дежурен пират, на когото били обещани две кварта ром, ако пръв види и доложи за земя.

На петдесет и първия ден рано сутринта дългоочакваният вик „Земя!“ проехтял от върха на гротмачтата. Дежурният получил своите две кварта ром, а Френки заповядал на Боб Даути да се отправи на всички платна към най-близкия залив на материка. Такъв се оказал естуарият на Парана, известен с названието Ла Плата. Тук вестта за нападението на еретиците на Кадикс била вече дошла и когато „Златната кошута“ се насочила към защитеното с каменна крепост пристанище, била посрещната не с топовни салюти, а с истински залпове, които за малко не отнесли фокмачтата и бугшприта.

Наложило се да се търси пристан, колкото се може по на юг, където властта на испанския крал все още се чувствувала твърде слабо, за да не кажем символично. Такъв залив бил намерен едва след 49 градуса южна ширина. Това бил Сан Хулиан, същият залив, където зимувал през 1520 година великият Магелан. На брега още стояла бесилката, на която безкомпромисният португалец обесил разбунтувалите се тъкмо тук испански офицери Кесада и Мендоса. Разгеле! Значи, намеренията на Френки се улеснявали, нямало нужда да губи време и да издига нова бесилка. Още със слизането на брега Джон Кросби и вторият помощник-капитан Бъркли се нахвърлили върху нищо неподозиращия Боб Даути и сложили на ръцете му предварително приготвените белезници. Току под бесилката бил набързо организиран военнополови съд под председателството на Бъркли, а обвинението било поддържано от самия капитан. Боб Даути бил обвинен в измяна, защото си позволил публично да критикува своя началник, който на кораба олицетворява държавата и бога. Това било достатъчно за смъртна присъда, но Френки прибавил и още няколко обвинения, за да бъде всичко съшито с двоен дикиш. Помощник-капитанът трябвало да отговаря и за предумишлено убийство на матрос, и за съзнателно отклонение от истинския курс на кораба с цел да лиши екипажа от редица икономически изгоди и да се

облагодетелствува по този начин вражеският испански кралски двор. Присъдата била, както и трябвало да се очаква, смърт чрез обесване. Дали на Боб Даути да изпуши една цигара (впрочем това едва ли може да се приеме за истина, тъй като по онова време тютюнът още не бил известен в Европа) и го обесили на бърза ръка. Присъдата и нейното делово изпълнение силно повишили авторитета на Френки сред отчаяната сбирщина, която се наричала негов екипаж. Всички разбрали, че „червенобрадият дявол“ не си поплюва, и оттогава вече за него се говорело само със суперлативи, което впрочем не е новост нито в старата, нито в бъдещата история на човечеството. За първи помощник-капитан бил избран уелсецът Бъркли, чиято заветна мечта най-после се сбъднала (може би на читателя вече става ясно защо едната от наложниците на капитана минала в негово владение). На мястото на Бъркли бил издигнат Джон Кросби. Научен от досегашния опит, Френки сметнал, че трябва да има някой, от когото и Бъркли да се бои за поста си.

Посрещането в Ла Плата показало на капитана, че на север той и неговият кораб едва ли ще харосат. Всички пристанища и крепости, както и всички испански и португалски кораби вероятно били предупредени за наличието на еретически пирати край южноамериканските атлантически брегове. Така че за изненада при нападение не можело да се разчита, а това, както вече видяхме в Кадикс, било най-силното оръжие на Френки. Оставал един-единствен път, този, по който през 1521 година преминал в Тихия океан великият португалец Фернан Магелан. Френки дал заповед на Бъркли да насочи кораба на юг, а сам той се затворил в каютата си при красивата Бианка с чувството за добре изпълнен дълг. В интерес на истината трябва да кажем, че него освен това отново го била засърбяла глътката.

Следващите дни преминали в незапомнен запой. Били изпити всички запаси от плячкосания в Кадикс адмиралски херес, а те съвсем не били малко. Бъркли също не се отличавал с голяма омраза нито към хереса, нито към рома. Подобно било положението и с останалите членове на екипажа, а трезвият Боб Даути, уви, вече го нямало на борда. Ето защо не бива да се учудваме защо „Златната кошута“ при цялото си желание и старание не могла да открие откъде е преминала ескадрата на Магелан, за да се озове в Тихия океан. Магелановият

проток трудно може да се забележи и от заклетите въздържатели, а какво остава за наш Френки и хората му.

Корабът, оставен сам на себе си, бил отвлечен от силните ветрове и от течението далеч на юг и това дало възможност на Френки да извърши втория си подвиг, който още веднъж обезсмъртил името му. Той пръв обиколил страшния нос Хорн, който дотогава дори не бил съзиран от нито един европейски пътешественик и мореплавател.

Как станало това ли? Ами и досега никой не е могъл да обясни. Всички на борда били мъртво пияни и когато изтрезнели, били вече в Тихия океан, и то без да загубят нито една мачта и нито едно платно. Това още веднъж доказва, че, изглежда, има някакъв ангел-хранител, чиято задача е да пази пияниците живи и здрави за щастие и радост на човечеството.

И тъй „Златната кошута“ била вече в Тихия океан. И то проникнала там през широката ивица море между Огнена земя и Антарктида, която по-късно признателните поколения ще нарекат „Протокът на Дрейк“.

А сега накъде? Какво да се прави по-нататък? Виното и ромът се изчерпали, запасите от пушено месо, сланина и сухари силно намалели, налагало се да се пие вода, а това не било по вкуса нито на капитана, нито на неговия екипаж. Всичко това, взето заедно, обусловило решението на Френки да отпрати кораба право на север към богатите испански владения Чиле и Перу. Там имало и вино, и пържоли, и жени. Разбира се, всичко това било още в испански ръце, но ако се приложил принципът на изненадата, какво пречело да премине и в английски.

За щастие излязъл попътен вятър и „Златната кошута“ с пълна скорост се понесла в указаната посока. Брегът вдясно бил скалист и пуст, а над него стърчали покритите с вечен сняг върхове на неизвестни планини (казахме, че Дрейк не бил в добри отношения с географията, тези планини, Андите, вече били описани от испанските пътешественици). След около две седмици в далечината светнал фарът на пристанището Валпарайзо. Тук късметът, прословутият късмет на сър Френсис отново проработил. Градът бил съвсем слабо защитен. Испанците и за миг не допускали, че в тази тяхна част от света, подарена им с булата на папа Александър IV Борджия от 1493 година, някога ще се появят еретически разбойници. Жителите на града дори

излезли масово на пристанището да посрещнат новодошлия кораб, който може би носел вести от далечната родина. Чак когато на гротмачтата на „Златната кошута“ заплющял от тихоокеанския вятър „Веселия Роджър“, паниката обхванала тълпата. Слуховете за „червенобрадия дявол“ били стигнали вече дотук, но се знаело, че той върлува в Атлантика. А ето сега изведнъж...

Жителите на Валпарайсо нито за момент не помислили за съпротива. Те избягали чак в Андите и оставили своя град в пълно разположение на Дрейк. Той естествено не губил времето си напразно. Само при споменаването на думата плячка този ленив пияница и развратник за миг се превръщал в невероятно енергичен, делови и съобразителен мъж. Така станало и сега. Той ограбил първо единствения испански кораб, хвърлил котва в пристанището, но златото, открито в него, не било кой знае колко. След това пиратите под негово лично ръководство се заели с града. Всичко, което имало някаква ценност, било пренесено в „Златната кошута“ и тя толкова се претоварила, че после се наложило част от плячката, на първо място жените, а после и някои битови предмети, да бъде хвърлена обратно в океана.

Тъй като сър Френсис малко се интересувал от географски открития и природни красоти, скоро му станало скучно във Валпарайсо. Публичният дом наистина (както и трябва да се предполага, жените от дома не избягали с останалото население в Андите) работел с пълна пара, но и тая работа в последна сметка омръзва. А богатите испански градове всъщност лежали още по на север. Затова Дрейк, след като въвел на кораба що-годе сносна дисциплина (за тази цел бил обесен за назидание един от по-старите пирати), заповядал на Бъркли да води кораба към екватора.

В Каляо, пристанището на перуанската столица Лима, „Златната кошута“ пристигнала късно през нощта. На кея имало по това време около тридесетина испански каравели, някои от които добре въоръжени — това не ти било затънтената провинция Чиле. Поради тази причина Дрейк решил да не вдига много шум със своето пристигане, да не го превръща в парад. „Златната кошута“ тихичко се приближила до испанските кораби и хвърлила котва на няколко метра от тях.

Испанските моряци пиели ром на палубите и както и трябвало да се очаква, говорели с най-висок глас за работа — за бъдещите си рейсове, за товарите, които щели да пренасят, и за тяхното предназначение. Точно такива разговори били нужни на Дрейк. Цяла нощ прекарал той, скрит на кърмата заедно със своя преводач от испански, и успял да научи всичко, което го интересувало. В този период на жизнения си път сър Френсис вече не действувал стихийно и може с пълно основание да се каже, че той именно първи въвел научния подход в пиратството.

На разсъмване Френки заповядал на Бъркли да изведе „Златната кошута“ в открито море и там причакал точно този кораб, който му бил нужен. Капитанът на тежко натоварената каравела останал като гръмнат, когато Дрейк го назовал по име и му предложил да предаде доброволно всички ценности, които се намирили там и там (той назовал местата с изумителна точност). При това положение испанският капитан вдигнал ръце и заповядал на своите моряци да изнесат всичко скрито, след което бил освободен от Дрейк и изпратен по живо, по здраво, за да разнася още една легенда за „червенобрадия дявол“. Това Дрейк го направил нарочно, той вече знаел силата на устната пропаганда. Знаел, че ако славата му на непобедим и вездесъщ се разнесе, както трябва и където трябва, няма да има вече сила, която да му се противопостави из тия места. Така и станало. По-нататъшните набези на Дрейк доказали нагледно това. Щом някъде на хоризонта се появил неговият кораб с черния пиратски флаг на гротмачтата, испанците направо вдигали бялото знаме. Те били вече изучили вкусовете на пирата (злато, вино, жени) и предварително ги складирвали на палубата, за да не се губи време в излишни разпавии.

Още около месец върлувал Дрейк в акваторията на Перу и Еквадор, а когато до него дошъл слухът, че главнокомандуваният тихоокеанския кралски флот е подготвил за борба срещу него около петдесетина добре въоръжени каравели, решил, че работата му тук в общи линии е привършена и че планът му, както се казва, е преизпълнен. Затова с първия попътен вятър се измел от тези твърде доходоносни ширини, за да извърши третия си, вече само географски подвиг, с който е известен на поколенията.

Като търсел места, където славата му още не е проникнала и следователно може да приложи своя прочут Дрейков принцип на

изненадата, сър Френсис отвел „Златната кошута“ в такива северни ширини, в които още не бил стъпвал испански крак. На него се паднала честта да бъде първият европейски мореплавател, влязъл в дълбокия и удобен залив, където е разположен сега калифорнийският град Сан Франциско, по някакво странно съвпадение кръстен на името му. Тук сър Френсис нямало какво да прави, тук имало само облечени в кожи индианци, които не познавали не само цената на златото, но и самото злато, както лично се убедил великият мореплавател. Затова той, обзет за пръв път от патриотична гордост (като бил беден, не си спомнял за своята далечна зелена Англия), кръстил с подобаваща тържественост околните гористи хълмове с името „Нов Албион“ и дори забил на брега им английското знаме, сигурен знак, че отсега нататък те ще принадлежат за вечни времена на нейно величество кралицата. Местните индианци обаче, още щом платната на „Златната кошута“ се скрили зад хоризонта, изтръгнали знамето, а една от жените на вожда, най-младата, си направила от него модна поличка. Сър Френсис не знаел това, пък и да знаел, вероятно само би се засмял, защото между другото имал и известно чувство за хумор. Сър Френсис вече пътувал за своята далечна Англия, за която изведнъж му било домъчняло. Впрочем това не било толкова носталгична мъка, колкото напълно обяснимо желание да се появи внезапно в родния си Къмберленд и да се похвали пред връстниците с богатството и славата си. И да покаже на стария си преподобен баща на какво е способен обесникът, на когото той още от най-ранно детство предричал, че ще свърши на бесилката. Впрочем този страх от бесилката и сега не напущал съвсем сър Френсис. Щом една страна се управлява от такава своенравна кралица и при това в критическа възраст, никога не знае човек кога и как може да увисне на въжето.

„Златната кошута“, естествено, не можела да се върне по същия път — там я чакали с отворени обятия испанците. Затова тя прекосила, за втори път след Магелан, Тихия океан, и то за рекордното време от 68 денонощия. През цялото това плаване Дрейк и неговите пирати не видяли нищо друго освен море и небе. Те използвали времето си, за да осчетоводят и разпределят помежду си награбената плячка.

Най-после на хоризонта се показала земя — един от Марианските острови. Тук нямало злато, жените също не се понравили на пришълците и Дрейк не се задържал на острова.

По-нататъшният път на „Златната кошута“ вече минавал по места, известни на тогавашния цивилизован свят, и ние не намираме за нужно да ги описваме. Пък и нищо особено не се случило. Място за друга плячка на кораба вече нямало, а и Дрейк бил вече свръхбогат човек, за да си мърси ръцете с обикновено пиратство.

В средата на юни „Златната кошута“, след като пресякла Индийския океан, избягвайки по понятни причини протугалските военни кораби, заобиколила нос Добра надежда, навлязла в Атлантика и през септември хвърлила котва в плимутското пристанище, откъдето две години и девет месеца преди това тръгнала по своя славен път.

Първият лорд на Адмиралтейството граф Лейчестър дошъл лично на кея, за да посрещне своето знаменито, макар и непознато протеже. Той прегърнал и целунал три пъти развълнувания пират и му пожелал да бъде добре дошъл в кралството на нейно величество Елизабет I, която (това лордът прошепнал в ухото на сър Френсис) проявявала жив интерес към личността му.

Няколко дни след това Дрейк бил приет на тържествена аудиенция и от самата кралица в една от залите на Бъкингамския дворец. Тя го приветствувала с най-мили думи и лично окачила на бедрото му Ордена на жартиерата, от което благоразположението ѝ още повече се засилило. Пиратът имал нелошо, закалено от бурите и несгодите бедро.

Благородническата титла на сър Френсис била потвърдена и към нея било прибавено едно твърде богато имение в Южна Англия. Дрейк не пожелал имение в Северна Англия, защото дори и пиратите не са пророци в собствената си страна. В Северна Англия знаели за криварското му детство.

Следващите години сър Френсис прекарал в разкош и доволство като един от най-богатите хора на кралството. А когато фаворитът на кралицата граф Лейчестър изпаднал най-сетне в немилост, именно той написал най-аргументираната изобличителна статия срещу негово бивше сиятелство (по това време се бил достатъчно ограмотил, за да пише статии, а може би е наел и специален човек, такива хора винаги се намират). Благодарение на фактите, изложени във въпросната статия, бившият фаворит и граф Лейчестър бил осъден и изпратен на ешафода.

Дрейк доживял до дълбока старост и се ползувал с всеобщото уважение на своите съвременници. Той взел участие в разбиването на „непобедимата испанска армада“, при което прибавил към имуществото си още няколко милиона. Едва след смъртта му отново си позволили да го нарекат пират и нахален разбойник. Но това на него му било вече съвсем безразлично.

КАК БЕ ПОБЕДЕНА „НЕПОБЕДИМАТА АРМАДА“

Има много обяснения за пълния разгром на „Непобедимата испано-португалска армада“, тръгнала през 1588 година от Лисабон да покорява далечния, мъглив и дързък еретически Албион.

Едни историци смятат, че армадата не е имала компетентно ръководство. Това, разбира се, е вярно. Знае се, че начело на огромната флота е бил назначен в последния момент престарелият херцог Медина Сидоня, човек съвършено незапознат с морското дело, но затова пък от знатен род (херцог) и със солидни връзки с кралския двор, по-скоро с кралицата майка доня Изабела Мария, на която той на времето... но да не влизаме в клюкарски подробности. Според същите историци, това са хора с либерална нагласа на мислите — херцог Медина Сидоня така го била пипнала склерозата, че още на втория ден от похода забравил изобщо защо са го изпратили към английските брегове. Все си мислел, че е натоварен с високата мисия да поиска ръката на английската кралица Мери Кървава за испанския инфант Филип — имало такъв налудничав проект по време на младостта му. И все се изненадвал, когато адютантът час по час му шепнел в ухото:

— Ама, ваше сиятелство, извинете, че пак ви напомням, но кралица Мери отдавна е мъртва, а инфантът Филип е вече крал на Испания и ваш господар. И простете, но армадата не отива на сватба, а на съвсем сериозна война.

Херцогът кимал с глава и всеки път викал:

— Да бе, да, а аз какво казах?

И след пет минути отново захващал старата песен и питал събраните в каюткомпанията щабни офицери дали е вярно това, което се разправя за годеницата на инфанта, че уж де не била съвсем наред и не обичала много-много мъжете...

Други историци пък търсят причината за разгрома в това, че корабите на армадата били морално остарели и материално износени, че били твърде тежки, а артилерията, с която били въоръжени, не

отговаряла на съвременните изисквания, докато английските и холандските бойни съдове, макар и по-слаби от артилерийска гледна точка, били много по-леки и повратливи, с голяма маневроспособност, извънредно подходяща за бурния Ла Манш, сред който станала първата среща между противниците.

Вероятно и това обяснение отговаря на истината. Забогателите с колониално злато испанци действително по онова време, последната четвърт на шестнадесетия век, като всички охолни, тънещи в разкош и удоволствия хора изпаднали в консерватизъм и рутина. Ние не знаем точно, нямаме документи за това, но повече от сигурно е, че в болшинството от ръководещите испански глави през царуването на Филип II са се въртели такива едни мисли: „Завладели сме почти половината свят, най-големият ни съперник Португалия от седем години е присъединена към нас, нищо вече не може да заплаши господството ни над моретата и океаните, та тия ли еретичета от север? От техните пиратски набези — те флота за друго нямат — все едно, че ни е ухапала бълха. Следователно няма защо да си харчим парите и да строим нови модели кораби или да усъвършенствуваме старите. И тия, дето ги имаме, вършат работа. С тях завладяхме половината свят, те и сега редовно пренасят златото и робите от колонните. А това е важното. Всичко друго е от лукаваго.“

Освен това върлуващата през XVI век в Испания инквизиция била погнала де що има свесен учен в обширната империя. Щом мислиш със своята глава, щом си служиш с разни формули, дето ги няма в Светото писание, значи си еретик, твоята мама! Качвай се на кладата и си признавай връзките с Дявола, че иначе по-лошо. И погнатите учени бягали или в съседна Франция, или пък се спотайвали в къщи, като изгаряли научните си трудове или ги заравяли в земята. А да усъвършенствуващ кораби или да създаваш нови модели си е баш научна работа — там се иска да познаваш математическите и физическите закони. Не е достатъчно да си научил наизуст догмите и каноните на Светата църква и да мърмориш сутрин, обед и вечер съответните молитви.

Има и едно трето обяснение, официалното испанско обяснение, което изтъква като главна причина за разгрома бурята, разразила се след първата битка и отнесла армадата далеч на север, за да разбие голяма част от корабите ѝ в дивите скали на Оркнейските острови.

Да, такава буря наистина е имало, това не се оспорва от никого, и тя действително е довършила започнатото от англичаните и холандците. Но бури винаги ще има, за съжаление океаните и моретата не са застраховани от стихии и бедствия. И да обвиняваш само неблагоприятната природа за загубата на 130, огромни за своето време, плавателни съда, звучи доста неубедително. Все едно, че слушаш как някои наши ръководни кадри се оправдават за неизпълнението на плановете с обективни трудности и обвиняват за всичко или сушата, или поройните дъждове.

Досега никой не се е досетил да прибави към останалите три и едно четвърто обяснение за разгрома на армадата. Ще го направим ние. И то не ни хрумна благодарение на писателската ни интуиция. Отдавна сме отвикнали да се облягаме само на нея. Доста ни е лъгала и вече вършим литературната си работа, подкрепени от сигурни факти — стихията на документализма обхвана и нас.

И тъй, какви са фактите, въз основа на които ние се осмеляваме да предложим на световната общественост и още едно, лично наше обяснение.

Знае се, че за да се попълни личният състав на Непобедимата армада, била обявена тотална мобилизация. Под знамената свикали всички запасни моряци и морски офицери, ветераните от Перу и Чиле, от Флорида и Калифорния, от походите по Амазонка. Били освободени и престъпниците от затворите и каторгите, за да вършат черната работа — да гребат на спасителните лодки, да мият палубите, да белят картофи в кухните и да застилат леглата на господата офицерите. Без повиквателни били оставени само ония чиновници, които и без това се намирали на действаща служба — изпълнявали задачи по охрана на морските пътища за колониите, които, откак се появили английските и холандските пирати, не били вече съвсем сигурни.

Към осемхилядния екипаж на армадата бил прибавен и десантен отряд от около двайсетина хиляди пехотинци със задача да извърши най-голямата десантна операция за времето — да завладее най-сетне Англия, тази нахална и блудна северна дъщеря на Светата църква, да я подчини на негово апостолическо величество испанския крал и на истинската вяра. Тъй като свиканите запасни все пак не достигали, особено се чувствувала нуждата от младши морски офицери, с височайши кралски указ на корабите на армадата били зачислени

всички възпитаници на седемте военноморски училища в страната, които са навършили пълнолетие. Морските кадети от Барселона, Валенсия, Мурсия, Кадикс, Сан Лукар де Барамеда и от пристанищата на север Ла Коруня и Сан Себастиан приели с ентусиазъм повика да се бият срещу изконния враг на Испания. Всеки е бил млад и знае как гори от жажда младежкото сърце да се покрие с военна слава. За смъртта младият човек не мисли, неговият ум е обладан само от едно — как ще се върне, леко накуцвайки от раните си, в родната Барселона или Ла Коруня, как ще мине по главната улица и как ще събере като във фокус пламенните погледи на всичките Бианки и Франсиски, които ще си веят с черни ветрила на балконите и с унес ще слушат дрънкането на сабята му по калдъръма.

Отначало всичко тръгнало добре, дори отлично. Корабите стояли закотвени в лисабонското пристанище на тихото и спокойно устие на река Тахо (Тежу), храната била доста калорична, жилищните условия малко труднички, налагало се известно сгъстяване, офицерските каюти не достигали, но затова пък униформите били пъстри и красиви, на шапките се веели най-различни пера от тропически птици, лисабонските жени и девойки си падали по униформите и перата и военноморските кадети били доволни и предоволни и благославяли своя крал, дето му дошло наум да ги мобилизира и прати в действащата флота.

Да, животът наистина бил красив през тази чудесна пролет на 1588 година и кадетите вече почнали масово да заболяват от твърде разпространените по онова време „дарове на Венера“, когато адмирал херцог Медина Сидоня решил, че командуваната от него велика армада е готова да тръгне и да поиска ръката на кралица Мери Кървава... пардон, да завоюва Англия. Една юнска нощ адмиралът заповядал на флагманския кораб „Санта Ана“ да се вдигне личният му адмиралски флаг и да се даде сигнал за бойна тревога. Тръбачите на всеки кораб затръбили с пълни гърди игривия зловещ сигнал и през тази топла ласкава нощ Лисабон бил свидетел на множество весели сцени. От публичните домове, от домовете на застарелите почтени лисабонски граждани заизскачали по бели гащи стотици млади хора и с ботуши в ръце се юрнали към пристанището, сподиряни от кучешки лай и котешко мяукане, и от виковете на наплашените съпрузи, разбрали по тръбните сигнали, че този път вече шега няма, младите диванета ще се

запилеят в морето, жените им най-после ще мирясат и в домовете им отново ще се възцарят почтеността и спокойствието. Така и станало. На другия ден с развети флагове и топовни салюти, с пъстри и весели екипажи, строени на палубите, изпратена лично от крал Филип, застанал в пълния си блясък заедно с кралицата и лисабонския архиепископ, на върха на кулата Белем, Непобедимата армада потеглила на север да завоюва Англия.

Вятърът бил попътен и огромната флотилия започнала бързо да се придвижва покрай зелените португалски брегове. Кадетите носели безропотно и като на шега вахтите, а през останалото време играели на зарове и на бридж-белот в каютите, а надвечер, като захладявало и на самата палуба, старшите офицери и капитаните на корабите си затваряли очите и позволявали момчетата да нарушават строгата военноморска дисциплина — в края на краищата всички отиваме на бой, не се знае кой ще оцелее, нека се позабавляват малко хлапаците. И наистина кадетите се радвали като деца на първото си житейско приключение — не били чак толкова страшни трудностите, напразно са ги плашили възпитателите им от военноморските училища.

Но след едноседмично безаварийно и безметежно плаване идилията изведнъж свършила. Армадата навлязла в Бискайския залив, а всеки, който се интересува от морета и океани, знае какво представлява тази капризна и вечно безпокойна част на Атлантика. Корабите се залюшкали като пияни, станало невъзможно не само да се играе на карти, но и да се обядва и вечеря нормално, вахтите се превърнали в истинско изпитание, а катеренето по мачтите и реите в непосилна задача. Повечето от кадетите за пръв път разбрали какво е бурно море. Те се обвесили по фалшбордовете, задрейфали, както се казва на моряшки език, и станали глухи за всякакви заповеди и команди. Като видели в какво състояние се намират момчетата, запасните ветерани започнали да вършат и тяхната работа — нищо, викали си, чоджук чаршаф са още, мамини синчета, но ще им мине, ще свикнат.

Едва след като преминали пристъпите на морската болест и горките кадети отново се превърнали в нормални хора, временното им ръководство решило, че от всичко това трябва да се направят известни изводи, не така си представяли те морската практика.

Изводите били направени и въз основа на тях избрали делегация със задача да се срещне с адмирал херцог Медина Сидоня и да му връчи петиция от пет точки. В тези точки била кондензирана най-съществената част от изводите.

Въпросната петиция, която и досега се пази в секретното хранилище на Военноморския музей в град Ла Коруня, съвсем случайно попадна в нашите писателски ръце (не е мястото тук да разказваме кога и по какъв начин, докладвали сме на съответното място) и ние ще я приведем дословно. Както казахме вече, буквалният документализъм стана наше знаме.

Ще спестим на читателя обръщението към великия адмирал херцог Медина Сидоня, с което започва петицията, тъй като изброяването на титлите и имената му биха заели най-малко половин страница на пишеща машина. Ще започнем направо от петте точки, в които младите военноморски кадети поставят следните свои искания, изведени след първата им среща с истинския океан:

1. Тъй като по време на буря (констатирано от личен опит) мачтите и реите на корабите, на които имаме честта да служим на негово величество краля, стават особено хлъзгави и опасни при катерене, то молим, ваше сиятелство, да наредите на всички кадети да се раздадат подходящи за целта обувки (гуменки или кецове), с които да се подменят неудобните моряшки ботуши.

2. Тъй като мокрите корабни въжета (фали, шкоти и топенанти), а също така и корабните платна са особено неприятни за пипане и има не малко случаи на протриване и порязване на пръстите, то молим, ваше сиятелство, на всички кадети, които имат пряка работа с въпросните съоръжения на рангоута и такелажа, да се раздадат специални вълнени или брезентови ръкавици.

3. Тъй като вече имаме два случая на падане на кадет от гротмачта направо в океана, то молим, ваше сиятелство, мачтите на всички кораби да бъдат обградени със специални предпазни мрежи, съгласно Закона за охрана на труда, точка 89.

4. Тъй като след нощна вахта кадетите се чувствуват твърде изморени, то молим, ваше сиятелство, да наредите тези, които са носили вахта в неблагоприятно време (дъжд, вятър, буря и пр.), да бъдат освободени от всякакви служебни задължения през следващия ден, за да могат да възстановят силите си.

5. Тъй като още при топовните салюти, дадени на излизане от Лисабонското пристанище, бяха констатирани пуквания на тъпанчетата у някои несвикнали на гърмежи кадети, то молим, ваше сиятелство да наредите от главния медицински пункт на армадата да се отпусне памук за запушване на ушите особено пък преди влизане в бойни действия.

Като се надяваме, че нашите минимални искания ще бъдат задоволени в най-кратък срок, оставаме, ваше сиятелство, с отлични към вас почитания.

Следват подписите на 1400 военноморски кадети.

Да видим сега каква е била съдбата на тази единствена по рода си петиция в цялата военноморска история на Испания. Старите офицери от щаба на Медина Сидоня, повечето от които били участвували в не една конкистадорска експедиция, които неведнъж воювали с пиратите на Дрейк и Хокинс, които десетки пъти били прекосявали Атлантика и Пасифика и били свикнали на бури, болести и сражения, просто се изсмели, когато прочели петицията. И вместо да я покажат на адмирала, взели, че я накъсали на парчета и я хвърлили в океана (петицията, която се пази в секретното хранилище на Музея в Ла Коруня, е вероятно препис от оригинала или второ копие от същия). Но с това си действие направили основна грешка. Те не знаели, че сред кадетите, които служели на флагманския кораб „Санта Ана“, се намира и внукът на стария херцог, синът на най-малката му дъщеря, някакво маркизче със седем благороднически титли и със също такова дълго име като своя дядо. Та това маркизче, след като в течение на три дни не се получил никакъв отговор на петицията и след като на кадетите по понятни причини не били раздадени исканите гуменки и ръкавици, нито пък памук за деликатните им уши и те продължили да изпълняват

служебните си задължения като редовия екипаж, взело, че се изтъпанчило една вечер в каютата на адмирала и му разказало всичко — тъй и тъй, мили дядо, ние тук правим изводи, вземаме решения за охрана на опасния ни труд, изпращаме ти петиция от пет точки, а ти се правиш на ударен и не ни обръщаш елементарно внимание. Ще взема да те обадя на мама.

Майката на маркизчето била изтърсачето на херцога. Друго той можел и да не си спомня, но тази своя дъщеричка, придобита на съвсем напреднала възраст, просто обичал като своя. Старият адмирал се силно уплашил да не би да предизвика гнева на маркизата и започнал да се кълне на внука си, че не е получавал никаква петиция и следователно не носи никаква вина, загдето справедливите искания на кадетите не са изпълнени досега.

— Че тогава къде се е завряла тази петиция! — изразило учудването си маркизчето. — Аз лично я предадох в щаба на армадата, тъй като по това време ти нещо си беше полегнал и не искаха да те будят.

— Ами зная ли и аз — заклатил величествената си старческа глава адмиралът. — Тука в щаба са все едни многознайковци. Постоянно ми шепнат в ухото, че сме тръгнали на война. А пък то е ясно, че отиваме да сватосваме нашия любим инфант Филип за оная де как се казваше..... дете не обичала да спи с мъже... кажи я де!

— Мери Кървава — подсказало маркизчето, което било добре осведомено в дворецовите клюки (майка му била придворна дама). — Но, мили дядо, ние наистина отиваме на война, и то при много тежки условия, буря и така нататък, а оная, дете не искала да спи с мъже, вече няма тази възможност дори и да ѝ се прииска. Тя отдавна.....

— Тъй де, тъй де, а аз какво казах? — рекъл великият адмирал.

— Ти каза, че трябва да се направи разследване и да се открие кой е сложил петицията ни под миндера. И да му се наложи най-строга наказание — казал, без да му мигне окото, маркизчето.

— Напиши го, моля ти се, всичко това, Себастианчо, и.....

— Не се казвам Себастианчо.....

— А как беше?

— Хуан Мигел Ернандо Мария Пилар.....

— Така де, а аз какво казах... Та вземи, че го напиши всичко това, Себастианчо, черно на бяло и ми го дай да го подпиша. След туй

го изпрати в щаба! Чакай, не в щаба, а направо в отдела на флотската света инквизиция!

Маркичето изпълнило охотно заповедта на дядо си. То дори дало воля на младежкото си въображение и подсилило малко нещата. В отдела на светата инквизиция получили заповедта и тъй като, откак почнало плаването, нямали никаква работа и просто ги сърбели ръцете, се заели с цялото си старание да разследват „случая на диверсия в самия щаб на армадата“ (така било квалифицирало маркичето изчезването на петицията). В края на краищата виновниците били открити — светата инквизиция не си поплювала — и били наказани със сваляне от пост и привеждане на низова работа.

Кадетите получили ръкавици, ушити от стари моряшки униформи, бил им раздаден памук за ушите, а и всичките им останали искания били задоволени в кръга на възможностите, с изключение на искането на гуменки или кецове. Каучукът по онова време не бил още открит и гумените изделия не били известни на човечеството. С това се обясняват и многобройните случаи на заболявания при престоя на армадата в Лисабон.

Кадетите останали извънредно доволни от разпорежданията на стария адмирал. Те разбрали, че имат зад гърба си солидна подкрепа, и започнали не само да не изпълняват всякакви служебни задължения след нощна вахта, но и изобщо да не застъпват на вахта. Имало си затова редови моряци и офицери.

Криво-ляво Бискайският залив бил преодолян от армадата. Тя заобиколила Бретанския полуостров, без да срещне нито един противников военен съд (изплашили са се май тия женки англичаните) и навлязла смело в Ла Манша. По нареждане на щаба (Англия била вече съвсем наблизо) на корабите била обявена всеобща бойна готовност и на всички членове на екипажите, в това число и на кадетите били раздадени тежки толедски саби, удобни за абордажно сражение, за близък бой, преведено на днешен език.

Два дни след това нареждане до великия адмирал била изпратена нова петиция. Този път тя не била спряна от никого — на щабните офицери не им се ходело на низова работа и вече в Музея в Ла Коруня се пази самият ѝ оригинал. Петицията съдържала само една точка и тя гласяла:

„Молим, ваше сиятелство, да се отмени въоръжаването на кадетите от поверената ви армада с раздадените преди два дни тежки, отживели времето си абордажни саби и да им се върнат отнетите им прибързано рапири и шпаги. Според най-новите теоретически постановки за водене на морския бой, абордажът се изключва от списъка на възможните сражения, тъй като неговата ефективност е далеч по-малка, отколкото на артилерийския двубой.

Като се надяваме, че искането ни ще бъде уважено в най-кратък срок, оставаме с най-отлични към вас почитания.“

Следва подписът на маркиз Хуан Мигел Ернандо и така нататък дела Крус и Астуриас (така се наричало в съкратен вид внучето на великия адмирал), който, изглежда, вече е получил и правото да бъде официален говорител на целия кадетски контингент в армадата.

Херцог-адмиралът, който отново бил забравил, че флотилията му отива на война, останал възмутен от това, че на любимите му кадети, синове все на познати благородници, са отнети рапирите и шпагите, символите на знатния им произход. Как така ще се явят без хладно оръжие пред оная... ак ѝ беше името, дете ще я годяваме за инфанта... Нали ще намрази още повече мъжете.

„Да се върнат незабавно рапирите и шпагите на господата кадетите от поверената ми армада! — гласяла неговата лаконична заповед. — И да им се раздадат парадните облекла, за да не ставаме резил пред английската кралица!“

И тази странна заповед била изпълнена незабавно и през следващите няколко дни редовите моряци с най-голямо учудване наблюдавали нещо невиждано и нечувано в историята на испанската флота, пък и във флотите на всички други страни — дете се вика, пред лицето на врага по палубите на корабите се разиграл истински карнавал и се заперчили с най-пъстри и причудливи облекла всички кадети на негово величество краля.

„Леле, леле, леле! — казвали си, като гледали всичко това редовите моряци и офицери. — Ами ако ей сега отнякъде изникнат

англичаните? Какъв ли цирк ще настане!“

А наистина време било вече да се появят тия проклети еретици. Армадата напредвала в тесния Ла Манш, отляво се виждали белите тебеширени скали на високия английски бряг, а вражеските кораби ги нямало никакви. Офицерите от щаба започнали да се безпокоят, не им се вярвало английчаните да са се изплашили чак толкова, че да си предадат страната без никакъв бой. Нали същите тези червеноски дяволи, водени от Дрейк преди една година, влязоха в кадикското пристанище и направиха там сума ти поразии. Не, има тук някаква мистерия, но каква е тя, дявол да го вземе. Да не би да чакат армадата да се съедини с огромната десантна армия, дислоцирана в Испанска Фландрия, да я натовари на плоскодънните десантни съдове, и чак тогава да се нахвърлят върху нея, когато е най-мъчно повратлива и най-уязвима. Ние трябва да разбием английския флот преди това съединение. Иначе лошо, много лошо. Но как да го разбием, като е изчезнал вдън море.

Докато офицерите от щаба на армадата си задавали подобен род въпроси, а херцог адмирал Медина Сидоня се забавлявал в разкошната си адмиралска каюта с шутовете, музикантите и наложниците си, докато кадетите продължавали своя карнавал по палубите и дори били замислили организирането на голям летен бал, щом слязат в пристанището на Анверс, английските и холандските кораби, водени от опитните и дръзки бивши пирати Дрейк и Хокинс, се намирали точно зад гърба на армадата. Нарочно я пропуснали да влезе, колкото може по-навътре в Ла Манша. Планът им бил, щом испанците достигнат тясното място на канала между Дувър и Кале, където течението е най-силно и има постоянно вълнение, да ги нападнат през нощта и да предизвикат сред редовете им паника. Нататък било вече лесно.

Този добре обмислен план бил изпълнен, дето се вика, с английска точност. Нападението било извършено малко преди разсъмване, когато бдителността на вахтените поради умората е особено притъпена. Леките и повратливи английски и холандски брандери се приближили почти незабелязано до високите тъмни силуети на испанските каравели, легнали на дрейф срещу французкия бряг (както казахме, течението тук е особено силно). И докато сънените, безкрайно изненадани испанци успеят да излязат от каютите

и трюмовете, да дигнат тежките котви и да приготвят топовете за изстрел, английските и холандските моряци закачили за бордовете на каравелите абордажните куки и с яростни викове и извадени саби нахлули на палубите. Всред редовете на испанците избухнала незапомнена паника, съпроводена от поголовна сеч. И най-много били сечени кадетите, които отдалеч си личали с пъстрите си парадни облекла и били съвсем незащитни със своите рапири и шпаги, много добри за дуел например, но съвсем непригодни за теоретически отречения абордажен бой. Маркизчето Хуан Мигел Ернандо дела Крус и Астуриас също намерило смъртта си, горкото, разсечено на две от някаква огромна англо-холандска червенокоса горила. Не успяло нито да си извади рапирката, нито да извика името на майчицата си, маркизата, която толкова се гордеела с него и си мечтаела, че един ден и то ще командува като дядо си флоти.

Боят продължил и след разсъмване и в края на деня армадата била така разпердушинена, че вече не можела да си каже името. Оцелелите кораби начело с флагманския „Санта Ана“ (адмиралът проспал цялата битка, никой в избухналата паника не се сетил да го събуди, пък и защо ли, имало ли някакъв смисъл?!) побягнали на север към шотландските брегове. Англичаните и холандците се спуснали след тях и това, което станало по-нататък, вече не можело да се нарече истинска битка, по-скоро приличало на нашенското ходене „на яма“. Щом някой от повредените испански кораби закъсвал и изоставал от армадата, врагът веднага се нахвърлял като лешояд върху него и го обирал до шушка.

Нещастната, гонена отвсякъде Непобедима армада се запиляла далеч на север от Шотландия, чак към дивите и скалисти Оркнейски острови, където вече и англичаните я оставили на мира. Но тук пък избухнала споменатата още в началото буря, такава, каквато испанците, свикнали със своите южни морета, дори не можели и да си представят. Оцелелите кадети, вместо да се качат заедно с всички на мачтите и реите и да помогнат за събирането на платната, отново подали петиция до великия адмирал, с която искали да им се отпуснат кожухчета, тъй като горе духал леден вятър и имало опасност да хванат хрема. Херцог Медина Сидоня, който и сега не разбирал къде се намира и защо, по дяволите, му е толкова студено и го въртят на шиш всички стави и най-вече дисковата херния, дал заповед молбата им да

се удовлетвори. Но този път никой не го послушал, тъй като нямало време да се тършува за кожухчета в складовете. В момента много по-остра била нуждата от спасителни пояси.

Бурята довършила това, което било почнато от англичаните и холандците. Останките от армадата били разбити в Оркнейските скали. Спасили се и пристигнали в окаяно състояние в Лисабон само около десетина кораба, и то с половин екипаж от сакати, болни и изморени до смърт хора. Сред тях и седем-осем кадети, облечени в пъстри парцали и с оскубани пера от тропически птици на шапките. Щом слезли на сушата, те веднага се отказали от по-нататъшна служба в действащата флота на Испания и се прехвърлили на културния фронт или станали дипломати.

Така завършила историята на „Непобедимата велика испано-португалска армада“. А ние ще се помъчим с нашия принос към тази история (четвъртото пояснение за разгрома на армадата) да получим някаква научна титла. Защо пък не, хората я получават и с по-малки заслуги.

ФИКС-ИДЕЯТА НА КАПИТАН ХЪДЗЪН

Нещастната съдба на Хенри Хъдзън, един от най-смелите английски мореплаватели полярници, винаги ме е вълнувала и често съм се старал да отгатна причините, предизвикали неговата и на част от спътниците му гибел. Какво е известно за четвъртото и за съжаление последно плаване на капитана към полярните области на Северна Америка? Уви, твърде малко, но и то е достатъчно, ако тръгнем по пътя на логиката, ако имаме известна представа за характера на мореплавателя и за това, какво е представлявал екипажът на кораба му „Дисквъъри“, за да направим известни предположения, които едва ли ще са далеч от истината.

Но да се върнем малко назад и да изложим на читателите всичко, което знаем за Хенри Хъдзън и за неговите предишни три плавания.

Хъдзън се родил в Лондон около средата на шестнадесетия век. Запазили са се твърде малко сведения за произхода му, за детството и младостта му. Известно е само, че от най-ранна възраст е започнал своите скитания по морето и че по упоритост, преминаваща често в инат, и по управление на ветроходни кораби из северната част на Атлантика едва ли е имал равен на себе си по онова време.

Първите достоверни исторически данни за него са от 1607 година. През тази година Хъдзън, вече човек на 57 години, доста преклонна възраст за един капитан, сключил договор с „Московската компания“ на лондонските търговци, създадена за търговия и икономически връзки с Изтока, като се задължил да открие и пръв премине през северозападния морски проход, т.е. през най-краткия път, според него, до Япония. Идеята се видяла твърде съблазнителна на лондонските търговци. Досега до Япония можело да се стигне по два начина. Единият — като се пресече надлъж Атлантикът, заобиколи се страшният нос Хорн и се премине през целия огромен Пасифик, още твърде малко познат на мореплавателите. В това направление на пътя на английските кораби стояли враждебните испански каравели. Вторият начин не бил по-малко опасен — около Южна Африка и през

бурния Индийски океан. По това направление англичаните трябвало да се сражават с португалците и с малайските и китайските пирати. Вземи единия начин, та удари другия. И тук лошо, и там лошо. Най-безопасен изглеждал предложеният от Хъдзън пъг. Нататък нямало ни испанци, ни португалци, ни малайски и китайски пирати. Нататък имало само бели мечки, китове, айсберги и най-лошото — непроходими ледове. Но ако на тази луда, макар и побеляла глава се удадяло да открие проход през ледовете, през стотиците пустинни острови на север от френската колония Канада — нещо много трудно, но не и невероятно, — то какво по-добро от това за алчните лондонски търговци. И в техните джобове подобно на мадридските и лисабонските им колеги щели да потекат реки от златни талери. По онова време търговията с Япония, Китай и другите страни на Далечния изток се смятала за най-доходоносна. Оттам идвали подправките, благовонията и атрибутите на разкоша и разврата, който вече почнал да обхваща всички уважаващи себе си английски аристократи и буржоазни парвенюта, особено след победата над „Великата испанска армада“.

Що се отнася до самия Хъдзън, него едва ли ще го е интересувала само печалбата. Този северозападен проход му станал на стари години нещо като фикс-идея. И у нас се намират разни пенсионери — бръмне ли му нещо в главата, иди, че се разправяй с него. Гъби ли ще бере, билки ли ще суши, или риба ще лови, няма за него ни дъжд, ни студ, ни буря — ще се качи на рейса и цял ден ще гони Михаля, въпреки че го свива ишиасът и го въртят всички стави. Та и наш Хенри Хъдзън. Какво ли не го наричали и приятелите, и враговете му. И фанатик, и маниак, и букова глава, той не и не — ще го открия, казва, този северозападен проход, мама му стара, пък ако ще след туй турско да стане. Жена му отдавна вдигнала ръце от него, наситила се на лудориите му и се прибрала при майка си в Челси. Синовете и дъщерите му се задомили, разпилели се из цяла Англия и дори не си кореспондирали с бащата — маниак на тема Япония. И единствен най-малкият му син Чарли се бил метнал на него. Малчуганът се запалил още като дете от фантасмагориите на татко си (след развода останал при Хъдзън), вярвал, че такъв проход до Тихия океан наистина съществува, и неговото доверие и подкрепа вдъхвали нови сили у упорития капитан. Чарли бил станал вече опитен моряк, той служил при баща си като юнга и ако имало нещо, което суровият и

мрачен Хъдзън да обича на този свят, нещо, към което да е привързан, освен към фикс-идеята си, това било ей този млад юначага.

Щом Хъдзън и шефовете на компанията се разбрали и подписали договора, останалото било вече лесно. На стария капитан бил отпуснат баркът „Добра надежда“ с екипаж от 12 души — кой от кой по-голям нехранимайко (щом е риск, нека да бъде по-малък, така, изглежда, разсъждавали шефовете). С този екипаж и с юнгата Чарли на борда Хъдзън достигнал до източния бряг на Гренландия, който по-късно бил наречен Земя на Хъдзън. Като използвал топлото време (десет-петнадесет градуса под нулата) и свободното от ледове море, през юли 1607 година капитанът бил вече край островите Шпицберген. Тук хора той не заварил, но бели мечки имало в изобилие, та нехранимайковците от екипажа не скучали — всеки си набавил по една мечка шуба за любовницата (шубите в Лондон отново били излезли на мода). След кратка почивка, доколкото може да се почива сред белите мечки, Хъдзън се отправил още по на север и пресякъл 80-градусовия паралел, най-северната граница, до която дотогава бил достигал жив човек. Тук нямало дори и бели мечки, само лед и лед, докъдето ти стигат очите. И в този лед не се виждал никакъв северозападен проход. Хъдзън се забавил още няколко дни, търсейки напразно пролука в тази безнадеждна бяла пустиня, но след като моряците му почнали да дигат пара и да заплашват началството с къпане в ледената вода, бил принуден да обърне руля и да насочи барка на юг.

Търговците от „Московската компания“ не останали особено доволни от резултатите на експедицията. Да изпратиш кораб чак на майната си и той да ти се върне само с двайсетина мечки кожи в трюма не може да се нарече кой знае каква сполука. За географските резултати търговците не се интересували, иначе нямало да бъдат търговци. Но въпреки всичко на следващата година Хъдзън бил изпратен отново на север, този път пък да търси североизточния проход до Япония, сиреч да обиколи целия Сибир и да се спусне в Тихия океан през още неоткрития Берингов пролив. Разбира се, и това плаване завършило неуспешно. Човек просто не може да изпревари времето си. Писано било не на Хъдзън, а на Беринг да премине пръв през пролива между Азия и Америка, и то 120 години по-късно.

Хъдзън се завърнал в Англия, без да открие този път нищо ново, с десетина болни от цинга моряци на борда. Шефовете от „Московската компания“ го посрещнали с доста кисела усмивка и след доклада му за резултатите от експедицията се отказали от по-нататъшните му услуги. Ако е решил да си чупи главата в ледовете на Арктика, нека това да стане на нечия чужда сметка. Те, господата от компанията, не могат да пилеят повече пари за тоя, дето духа.

Добре, ама старо гюбре като се запали, можеш ли да го угасиш? Хъдзън казал сбогом на бившите си работодатели и заминал за Амстердам, където предложил идеята си на конкурентната холандска остиндийска компания. Остиндийците се зарадвали не на шега — да забият нож в гърба на конкурентите било съкровената им мечта още от времето на битката срещу „Великата испанска армада“, когато англичаните изиграли своите холандски съюзници и обрали целия каймак от победата. На борда на кораба „Халфмун“ („Полумесец“), този път с екипаж от холандски нехранимайковци (Хъдзън никога нямал късмет с кадрите), старият капитан тръгнал отново на път. Била му дадена пълна свобода на действие, ако ще да търси северозападния, ако ще североизточния проход, важното е да стигне по море до Япония, та да се пръснат от яд и завист тия проклети бивши съюзници. И този път Хъдзън избрал североизточната посока, но щом „Халфмун“ опрял до ледовете край Шпицберген, и холандските нехранимайковци дигнали парата — хайде де, да не ни е изпила кукувица акъла, та да берем студовете край тия пусти камънаци. Давай по-скоро на югозапад, че иначе ще нахраниш рибите с дебелия си английски задник.

Старият капитан разбрал, че и този път не му е съдено да осъществи мечтата си, и свърнал в исканата от екипажа посока. Като следвал този курс, той пресякъл целия Атлантик и достигнал до американския бряг на 44 градуса северна ширина. Верен на своята фикс-идея, той и тук, вместо да се впусне в грабеж и изгодна размяна на стоки с туземците, затърсил проход към Тихия океан. По едно време дори помислил, че щастието му се усмихва. Влязъл в широк пролив, който водел право на северозапад, изследвал го в продължение на 200 километра, но за най-голямо негово съжаление и за радост на екипажа той се оказал устие на широка и пълноводна река, наречена по-късно

на негово име река Хъдзън. Отчаяният капитан решил да се върне в Европа, където холандските остиндийци побързали да му кажат:

— Благодарим ти, байно, но ние те пратихме до Япония, а не да ни откриваш разни идиотски реки.

На капитана била удържана четвърт от заплатата за неизпълнение на предварителния план-график. За трети път през последните няколко години Хъдзън останал без кораб и без работа. И вие, драги читатели, сигурно вече си мислите, че е мирясал, че се е прибрал на топло в къщи и е сменил грубите моряшки ботуши с пенсионерски чехли, както се полага на всяко изживяло своя век старче. Но това значи да не познавате капитан Хенри Хъдзън и неговия изключителен, достоен за възпяване инат.

Капитанът се върнал в родната Англия и — какво правил, какво струвал — успял да запали със своята идея този път директора на новоучредената английска остиндийска компания. Директорът решил да рискува — може пък този фанатик да излезе прав и да открие най-после прекия път до Япония. Не беше ли такъв фанатик и маниак великият Колумб? Ами Магелан? Но предпазливите акционери на новата компания изказали известни резерви. Те били чували за пораншните неуспешни митарства на стария морски вълк и не били особено склонни да му се доверят напълно, били уверени, че що се отнася до практическите изгоди, капитанът е бил и ще си остане и занапред истински мухльо. Под техния натиск директорът възложил наистина на Хъдзън ръководството на новата експедиция, но едновременно с това му назначил за пръв помощник едно свое доверено лице на име Джон Колбърн. И на този „свой човек“ била дадена много по-голяма власт, отколкото на самия капитан. Хъдзън привидно се подчинил. Двамата с помощника събрали екипаж от 23 човека и през пролетта на 1610 година на петдесет и пет тонния барк „Дисквъъри“ („Откритие“) старият капитан потеглил за своето поредно пътешествие на север.

Ето за това последно, гибелно плаване искахме да разкажем още от началото на нашето повествование, но се отклонихме, и то доста обширно, както е забелязал читателят, за да разберем по-добре какъв е човекът, който сме избрали за свой герой.

Баркът излязъл от лондонското пристанище и докато се носел с развети платна по течението на Темза, Хъдзън решил да изпълни

плана, който назрял в главата му още щом му поставили за надзорник „своя човек“ Колбърн. Той спрял за малко „Дисквъъри“ край фара на южния бряг на реката и най-учтиво (доколкото можел да бъде учтив) помолил помощник-капитана да си събере партакешите и да благоволи да напусне кораба, където единствен господар след бога е той, капитан Хенри Хъдзън. Колбърн отначало се опрял и показал своите пълномощия, подписани лично от директора на остиндийската компания, но това никак не направило впечатление на капитана. Той най-спокойно ги скъсал пред смаяните очи на пълномощника, хвърлил ги в реката от прозореца на каютата и като опрял дулото на пистолета си в корема на Колбърн, настоял заповедта му да бъде изпълнена в срок от пет минути. Помощник-капитанът трябвало да признае, че аргументите на Хъдзън са доста силни, по-силни дори от неговите изключителни пълномощия. След пет минути той вече плувал към брега на една от спасителните лодки.

Хъдзън обяснил напускането на помощника си с някакво негово внезапно нервно разстройство, което изисквало незабавна лекарска намеса, и веднага след това заповядал да се вдигнат всички платна до последния кливер. „Дисквъъри“ се понесъл с пълен ход към Ла Манша, а оттам поел през Атлантика на северозапад, любимата посока на капитана. В първите дни на май баркът бил вече в Рейкиявик, най-доброто пристанище на Исландия. И тук Хъдзън констатирал, че всяка негова заповед се посреща с глух ропот от една немалка част от моряците. Оказало се, че Колбърн, имайки предвид, че един ден неизбежно ще влезе в стълкновение с твърдоглавия капитан, зачислил в екипажа няколко верни „свои“ хора, роднини, приятели и съграждани северняци (той бил родом от Нюкясл, Северна Англия), и сега тези хора искали да знаят малко повече относно внезапното нервно разстройство на своя съгражданин и благодетел. Хъдзън не се отличавал с дар слово. Вместо да обясни на недоволниците как всъщност стоят работите, той извадил пистолета си, зад него с голи саби в ръце застанали хората, които той пък бил назначил (все от лондонския Ист-енд) и които пък него считали за благодетел, и ропотът изведнъж секнал. Колбърновци престанали да бъдат толкова любопитни. Но уви — само временно. По пътя за Гренландия те развили трескава дейност сред екипажа. Пуснали какви ли не клюки и измислици по адрес на капитана, че уж бил невероятен некадърник, че

от всичките си досегашни плавания не донесъл нито едно пени печалба (което си било и вярно), че моряците му се връщали от рейс бедни като просяци, ако въобще се връщали, че дори и миналото му не е съвсем чисто, имал на младини вземане-даване с пиратите на сър Уолтър Роли, оня, изменника, когото сегашният крал нареди да екзекутират.

Добре, ама сега пък се оказало, че на борда има и една трета група моряци, които били назначени по препоръка на заместник-директора на остиндийската компания. Този заместник не бил особено доволен от избора на Колбърн за надзорник на вироглавия капитан и искал също да си има „свой“ човек на „Дисквъри“, който пък да защитава неговите интереси. Разбрало се, че човекът на замдиректора е кърмчията Митчъл. Групата около Митчъл не одобрявала поведението на капитана в „аферата Колбърн“, но не споделяла напълно и екстремистките действия на колбърновци. И докато тази група се колебаела между десницата и левицата, статуквото на кораба се запазвало. Раздиран от вътрешни противоречия и борби, „Дисквъри“ все пак на 15 юни достигнал южния край на Гренландия, така наречената „Земя на отчаянието“, и тук, въпреки ироничните забележки на хората на Колбърн от рода на „Стария пак го повлякоха мътните...“, Хъдзън, както и трябвало да се очаква, започнал да търси своя северозападен проход. Скоро обаче се разбрало, че колбърновци са прави. Никакъв проход нямало из тия отчайващо пусти места, а само един пълен с непроходими ледове залив, който при това бил вече открит от предшественика на Хъдзън капитан Джон Дейвис. Центристите на Митчъл започнали да се убеждават, че капитанът действително е един вманиачен хапльо, и явно да клонят към хората на Колбърн, северняците. Вследствие на всичко това Хъдзън се затворил (или бил принуден да се затвори) заедно със сина си в капитанската каюта, а цялата власт на кораба преминала в ръцете на противниците му. Добре, ама само два дни след тази победа на нездравите сили, „Дисквъри“ изведнъж попаднал в сред силно течение с посока право на северозапад. Митчълънци се спогледали — туй-то-осо, значи капитанът не е чак толкова голям кретен и хапльо, както го изкарвали хората на Колбърн. След кратки, но делови разисквания те отново преминали на страната на сваления капитан, отключили трюма, дето два дни преди това затворили Хъдзъновите хора, истендците, и заедно

с тях натикали във влажното помещение самозабравилите се колбърновци. Отворена била и капитанската каюта и Хъдзън излязъл оттам с много по-закрепнал авторитет, отколкото имал по-рано. Зарадван от това, че се движи с пълен ход право на северозапад по неизвестен досега пролив (по-късно проливът ще бъде наречен на негово име), капитанът проявил голямо благородство на духа. Той не само не наказал фракционерите, ами дори ги освободил от трюма и заповядал да им дадат по чашка ром, с което пък възбудил недоволството на митчълловци, а и на своите хора. Откъде-накъде тия нехранимайковци ще получават дажба като нас, каква е тази уравниловка, да не сме в Китай!

Но както и да е, единството сред екипажа било горе-долу възстановено поне привидно. Колбърновци признали своето поражение и решили, че за тях сега най-добре е да си траят. Митчълловци забравили своите временни недоволства, а хората на Хъдзън, истендците, били увлечени от ентузиазма на своя капитан, който просто се подмладил с двадесетина години — какво ли не прави радостта от осъществяването на дълголетелената мечта. „Дисквъъри“ продължавал да се движи неотклонно на северозапад и Хъдзън вече виждал във въображението си очакващата го слава и свързаното с нея богатство. Той се хвърлил в трескава дейност, нанесъл на картата целия неизвестен дотогава северен бряг на полуострова Лабрадор и южния бряг на зърнатата някога от Фробишър „Мета инкогнита“. На петия ден „Дисквъъри“ заобиколил крайния северозападен нос на Лабрадор и пред очарованите очи на капитана, който бдял неотлъчно на мостика, на запад, под бледите лъчи на северното слънце, се открило безбрежно сребристоросиньо водно пространство — свободно от лед спокойно море. Може би това бил така търсеният вход за Тихия океан. Хъдзън вече можел спокойно да се оттегли в каютата си и след толкова безсънни нощи да склони глава на твърдата си моряшка възглавница. Това, на което посветил целия си, изпълнен с несгоди суров живот, най-после се сбъднало. На 3 август той нанесъл в корабния дневник последната си забележка: „Ние преминахме през тесния проход между Дигс и Лабрадор. Носа при южния изход на прохода нарекох Уистънхълм...“

На това място дневникът на „Дисквъъри“ се прекъсва. А след няколко дни се свършва и краткотрайното щастие на капитан Хенри

Хъдзън. Но това вече ние го знаем от разказа на един от малцината матроси, оцелели от екипажа на „Дисквъри“, Абакук Приккет от групата на Митчъл. Разбира се, този разказ носи следите на субективността, но все пак той ни дава представа за събитията, настъпили, след като „Дисквъри“ навлязъл в новооткритото спокойно море и следвайки западния бряг на Лабрадор, слязъл до 54 градуса северна ширина.

Колкото корабът отивал по̀ на юг, толкова по-мрачно ставало лицето на капитан Хъдзън. В съзнанието му, изглежда, отново започнала да се мярка мисълта, че и този път със северозападния проход нещо не е наред. Тази мисъл се подхранвала и от ироничните усмивки, с които го посрещали хората на Колбърн, колчем се появявал на капитанския мостик. В края на седмицата пред „Дисквъри“ се изпречил нов бряг и тогава окончателно се разбрало, че новооткритото море не е Тихият океан, а един огромен залив, който по-късно ще бъде наречен Хъдзънов, на името на нещастния мореплавател. Ироничните усмивки на колбърновци изчезнали и сега по лицата им се четяла открита заплаха. Отчаяният Хъдзън разбрал, че отново е настъпило време да се говори с друг език на екипажа. Вместо да изчаква, той решил да нападне пръв и тази тактика се оказала единствената правилна при дадената ситуация. Още преди да настъпи нощта, Хъдзън се втурнал с изваден пистолет в каюткомпанията, където матросите довършвали скромната си вечеря и арестувал кърмчията Митчъл. А защо именно Митчъл? Защото кърмчията, уплашен вероятно от отмъщението на колбърновци (нали в началото на август той спасил капитана и допринесъл за поражението им), от два дни отново преминал в техния лагер и оглавил, като най-авторитетно лице, групата им. Решителният вид на капитана и особено насоченото дуло на пистолета извършили своето. Недоволниците и този път се смирили и скърцайки със зъби от злоба, видели как спасителната лодка откарва на пустия бряг техния временен водач и го захвърля там на произвола на съдбата само с една пушка и торба сухари. От своя страна и Митчъл видял от брега как „Дисквъри“ изчезва с развети платна на запад, оставяйки го да размишлява с горчивина за човешката неблагодарност и за това, че вече едва ли ще му се удаде друг случай да участва в различни комбинации и да води безпринципни борби за надмощие. Както вече казахме, той бил командирован на брега абсолютно сам.

„Дисквъъри“ достигнал западния бряг на залива през ноември същата година. По-нататък той вече не можел да продължи. Пътят му бил преграден от огромни маси лед. Налагало се да се презимува тук, в сред тази най-сурова и безотрадната земя, каквато можел да си представи човек. Наоколо бродели зверове и свирепи и гладни индиански племена, които само чакали някой от екипажа да се отдалечи на двеста-триста крачки, за да му свалят скалпа. При такова положение и куче и котка могат да сключат примирие. Въпреки намалелия до минимум порцион и хъдзъновци, и митчълъвци, и колбърновци изкарвали тежката зима, без да се отдават повече на фракционни борби. Лош, хубав, не било сега време да събарят Хъдзън. Който и да дойде на негово място, няма да бъде по-добър. Въпросът е да мине най-после тази проклета зима и да се върнат в родината, а там вече ще се разбере кой е кум и кой сват.

През втората половина на юни 1611 година заливът започнал да се размразява и сред ледовете се появило свободно, годно за плаване море. Хъдзън, за всеобща радост на изпосталелия екипаж, заповядал да се вдигнат платната, но когато всички очаквали да насочи кораба на изток, към родината, него изведнъж го прихванало. Не му се искало да се върне от толкова далеч, без напълно да се е уверил, че северозападният проход не съществува. Добре, ама нервите на хората вече били съвсем изтънели. Още щом носът на кораба се насочил на северозапад, и бунтът избухнал. Този път начело застанал корабният кок Джон Грин. Досега той си бил мълчал, не се присъединявал към нито една от враждуващите фракции и само за него не се знаело той пък на кого е човек. През дългото плаване всички други си били станали напълно ясни — този е на Митчъл, онзи — на Колбърн, а този е истендец, следователно стои зад Хъдзън. Само Грин си мирувал и си оставал винаги на власт, винаги със силните.

Отдавна е известно, че когато един конформист излезе начело, той милост не знае. Стига, разбира се, това, което върши и заповядва, да е съпроводено за него лично с пълна безопасност. Така станало и този път. Когато Грин огледал хората и видял, че болшинството е против Хъдзън, той веднага започнал да действа бързо и делово. Заповядал капитанът да бъде арестуван и свален вързан в трюма, а ако и тогава продължава да се държи като побъркан, да се постъпи с него, както се следва. Не, разбира се, да се ексукутира, пази, боже, от такива

крайности, все пак връщаме се в Англия, а там за подобни неща не прощават, а да се измисли някаква по-деликатна форма на разправа.

Мълчаливият Хъдзън, щом се видял вързан от собствените си матроси, изведнъж проговорил и така ги заругал и така почнал да ги заплашва, че на всички станало ясно — оставят ли го на кораба и откарат ли го жив в Англия, той няма да ги остави на мира до края на живота им. И то не за това, че са го свалили от поста му, ами защото са му попречили да види осъществена своята фикс-идея.

След кратко съвещание бунтовниците приели предложението на своя нов водач. Хъдзън, синът му Чарли и седемте членове на екипажа, които останали верни на своя капитан и в нещастията, били свалени в спасителната лодка (същата, която откарала на брега кърмчията Митчъл) и оставени сред бурния залив без никакви хранителни припаси и без нито една пушка. Това било равносилно на убийство, но на деликатно убийство, ръцете на бунтовниците нямало да бъдат зацапани с кръв. Моля ви се, ние го канихме да се прибере в майката отечество, но той се заинати и ни прати по дяволите и затова му отделихме каквото можахме и го оставихме да си троши сам коравата глава.

„Дисквъри“ се върнал в Англия едва с една трета от екипажа си. Съдебно преследване срещу бунтовниците не било възбудено, както много умно предвидил готвачът Грин.

А съдбата на Хъдзън и хората му, верните истендци, и досега не е известна на човечеството. Но затова пък на името на суровия и смел капитан са кръстени един огромен залив и един от най-важните морски протоци в тази част на света. Кръстена е и една река, с която той за съжаление, не би могъл да се гордее. Тази река сега е една от най-замърсените на планетата. Както е известно, на двата бряга на нейното устие е построен градът Ню Йорк.

На името на сина на капитана Чарли и на останалите изчезнали в морето истендци са кръстени разни острови от Канадския архипелаг. На името на готвача Грин, който се завърнал жив и здрав в Англия, не е кръстено нищо. Времето дори е изтрило от камъка на гроба фамилията и датата на смъртта му.

Той е умрял на суша, в топлото си легло.

НО КЪДЕ Е КОНСЕПСИОН?

Макар че го наричаха „Trente trois malheurs^[1]“ поради непрекъснатия малшанс, който съпровождаше плаванията му, този път капитан Жан Франсуа Лаперуз имаше щастие. На 1 февруари 1786 година неговите два кораба „Компас“ и „Астролабия“ заобиколиха обвезия с печална слава нос Хорн, без да загубят нито един член на екипажа, без да скъсат нито едно платно, без да счупят мачта, дори най-обикновена рея. Това беше нещо невиждано и нечувано за ония времена. Испанските кораби, които минаваха по този рейс на път за тихоокеанските колонии на Испания, обикновено губеха половината от екипажа си, а мнозина от останалите живи получаваха такива тежки психически травми, че биваха преквалифицирани на сухопътна работа, т.е. с години пълнеха кръчмите и се влачеха по публичните домове на Сантяго и Валпарайсо. А капитан „Trente trois malheurs“ премина страшния курс като че ли на шега, все едно че плуваше със сал по средното течение на Лоара. И тъй корабите влязоха в Тихия океан. Екипажът и всички учени, които бяха на борда (Лаперуз беше начело на научната експедиция за изследване на Пасифика, организирана в 1785 година от Парижката академия на науките), виждаха този океан за пръв път. Всичко им беше интересно. И безкрайната водна шир, която се простираше до хоризонта вляво, и този скалист и пустинен бряг вдясно, над който се синееше величествената верига на Андите, с нейните покрити с вечен сняг върхове.

Лаперуз заповяда курс право на север. Той възнамеряваше да се отбие, за да набави прясна вода и необходимите продукти, в Консепсион, най-южния град на тогавашната испанска колония Чиле.

Консепсион (това бе известно на Лаперуз от разказите на стари моряци — ветерани от експедицията на Бугенвил, организирана двадесет години по-рано) бе напълно европейско градче с каменни бели къщи в южноиспански стил, с многобройни църкви, с тесни, покрити с калдъръм улички, водещи към широкия площад пред

катедралата и пред двореца на губернатора. Още в училище, когато разглеждаше гравюрите в старинните атласи, Лаперуз намираще, че Консепсион прилича извънредно много на неговото родно градче Алби във Франция. Същата каменна крепост с назъбени стени, същите бели камбанарии и високи тополи на площада, същият многолюден и шумен пазар, където селяните, наметнати с пъстри пончо, докарваха за продан стока, натоварена на малки сиви магаренца. Може би единствената разлика беше, че в Алби липсваха тези бели, тромави, прилични на камили животни, които местното население наричаше ламии и които Лаперуз щеше да види за пръв път в живота си. Разбира се, ако всичко минеше благополучно. В живота на моряците винаги има едно „ако“.

Очертанията на залива, в дъното на който е разположен Консепсион, са описани от много капитани, те са нанесени на всички старинни испански и английски лоции, дълбочините са измерени до най-малка точност. На всеки свестен мореплавател е известно къде точно трябва да се заобиколи скалистият нос Сан Кристобал, който предпазва залива от свирепите югозападни ветрове, къде се намира опасната плитчина, в която е заседнал през 1550 година флагманският кораб на Педро Валдивия, основателят на града. Знае се и кое е най-удобното място за хвърляне на котва и за заставане на рейд в случай, че испанските власти не излязат така гостоприемни, както би се искало на Лаперуз и на неговите моряци.

Поради всичко това капитан „Trente trois malheurs“ водеше своите два кораба към това най-обикновено и скучно, макар и намиращо се на другия край на земята кътче, напълно спокойно и уверено и без каквото и да било вълнение. Тук едва ли би могло да се случи нещо извън реда на нещата.

На 22 февруари 1786 година двата кораба се приближиха до самия бряг, където на испанската лоция с малко колелце бе означен град Консепсион. Времето беше повече от чудесно — ясно, не много горещо, със слаб попътен вятър, каквото бива обикновено на тази широта към края на лятото. Флагманският кораб „Компас“ пръв заобиколи нос Сан Кристобал и влезе в залива. Юнгата Жофроа, който вървеше като сянка зад капитана си още от началото на пътешествието, подаде далекогледа. Лаперуз го насочи към дъното на залива и започна да разглежда приближаващата се суша.

И изведнъж прибледня, с не за миг далекогледа от околото си, избърса с длан изпотеното си чело и отново се взря в брега. После подаде далекогледа на юнгата и си удари един хубав шамар за пълно изумление на младия човек, който боготвореше своя капитан. Отново взе далекогледа и пак се взря към дъното на залива, но личеше, че обхваналото го безпокойство преминава в гняв. Жофроа, който бе изучил нрава му до най-тънки подробности, знаеше, че щом капитанът започне да чопли брадавицата на носа си, то тогава стой по-далечко от него, за да не стане службата ти черна.

— Appelez-moi, monsieur Dagele^[2] — процеди през зъби Лаперуз на притичалия свой първи помощник лейтенант д'Екюр.

Мосю Дажьоле бе най-прочутият френски астроном по онова време. Той придружаваше експедицията на Лаперуз по поръчение на Парижката академия на науките.

— Мосю Дажьоле — обърна се към него капитанът, като се мъчеше да запази хладнокръвие и да говори с подчертана, но ледена любезност (още в Париж го бяха предупредили да щади самочувствието на тези кекави интелегенти, с които бе препълнен корабът му), — сигурен ли сте, че правилно сте изчислили скоростта на нашите кораби?

— Absolument sur, mon capitain.^[3]

— Може би сте се излъгали? Може би се намираме на няколко градуса по на юг или по на север, отколкото предполагате.

— Какво говорите, капитане! — обиди се астрономът. — Всичките ми инструменти са в пълна изправност. C'est impossible.^[4] Аз лично проверих всички изчисления.

— Но къде сме тогава според вас?

— Dans la baie de Conception.^[5]

— De Conception!? Но къде е вашият Консепсион? — наруши ледената си любезност Лаперуз и сложи далекогледа пред дясното око на астронома.

Дажьоле погледна през окуляра и на свой ред прибледня и за малко не изпусна далекогледа от ръцете си.

— Не разбирам нищо. Това не е възможно. Аз не правя никога грешки.

На брега нямаше нито назъбена крепост, нито бели каменни къщи, нито високи камбанарии в ранен испански барок. Виждаше се

само безлюдно необработено поле, тук-таме обрасло с почнали да пожълтяват тополи. Град Консепсион беше изчезнал безследно.

На „Астролабия“ ставаше същото, каквото на „Компас“. Капитан дьо Лангл, неговият командир, крачеше на капитанския мостик с далекоглед в ръце и напразно се мъчеше да намери Консепсион на мястото, където беше уверен, че се намира.

Двата кораба спуснаха платната и хвърлиха котва наскреде залива. Всички на борда бяха като шашнати. Не ги интересувахе вече къде е най-удобното място за заставане на рейд.

— Вижете, капитане! — каза Дажьоле и подаде далекогледа на Лаперуз. — Върху скалата в дъното на залива забелязвам една църква.

— Oui^[6] — каза Лаперуз след кратка пауза, — една църква с много висока камбанария.

— Знаете ли коя е тази църква?

— Non, je ne sais pas.^[7]

— Това е църквата Свети Иероним, Сан Хиронимо. Във всички испански пътеводители се казва: „На скалата Талкауано, която се намира в дъното на залива Консепсион, се издига църквата Сан Хиронимо, покровителя на града.“

— Какъв град?

— Conception, bien sur.^[8]

— Аз ви разбирам много добре, но къде е градът, господин астроном?

Дажьоле вдигна рамене. От неговото откритие всичко стана още по-загадъчно и объркано. Да, църквата на скалата говореше, че това безспорно е заливът на Консепсион, но къде по дяволите се е скрил цял един град, който по всички известни указания трябваше да се намира точно в подножието на същата тази скала!? Нали свети Жером, Сан Хиронимо, трябваше да покровителствува все пак някого. Той не би си губил времето с разни албатроси и скални лястовици. И десетина жалки тополи. Не, тук имаше нещо много странно и може би Лаперуз беше пред прага на разкриването на една истинска трагедия.

До осем часа двата кораба лавираха из залива, а членовете на екипажите им се губеха в догадки: какво ли е станало с Консепсион, живи ли са жителите му и ако не са — какво ли колосално бедствие се е струпало така неочаквано върху нещастните им глави?

Привечер дежурният моряк, който бдеше от гротмачтата на „Компас“, изведнъж забеляза лодка. Тя се приближаваше, карана от шестима гребци, към кораба. Дежурният веднага вдигна тревога.

Всички моряци, без да се подчиняват на командите на офицерите за спазване на някакъв ред, се струпаха на левия борд на корабите, заплашвайки да ги преобърнат. Любопитството им на хора, така дълго откъснати от родина и от близки, желанието по-бързо да научат нещо около мистерията, която обграждаше Консепсион, се бяха оказали по-силни от желязната военноморска дисциплина.

На носа на приближаващата лодка имаше двама души — единият брадат, с просто моряшко облекло, а другият с малиновочервено, общито със сребърна везба наметало, с широкопола шапка, украсена с огромни черни пера. По всичко личеше, че този човек е благородник и висш сановник. Но на какво беше сановник той, дявол да го вземе, като там, в дъното на залива, зад гърба му, се виждаха само необработени поля. Може би отговаряше за крайбрежните тръни.

По нареждане на Лаперуз моряците пуснаха от борда на „Компас“ възжена стълба и двамата посетители се качиха на палубата.

— Полковник дон Хуан Мария Хосе Постиго — представи се на Лаперуз сановникът с червеното наметало, като свали широкополата си шапка и направи дълбок старомоден поклон (в Европа отдавна не се покланяха така и реверансът на испанеца предизвика усмивката на корабните офицери и на учените от академията). — А това е лоцманът — прибави той, като посочи брадатия си спътник, — който ще откара вашите кораби в пристанището на Консепсион. Добре дошли в нашия благословен от бога и от Сан Хиронимо край!

— Дон Хуан Мария Хосе Постиго — отговори на своя твърде приличен испански Лаперуз (по онова време в южна Франция почти всички знаеха по малко испански, откак се помнеха, воюваха с Испания, а войната е най-добрият начин да научиш един чужд език), — но къде е този ваш благословен от бога и от Сан Хиронимо град Консепсион? Аз се мотая тук цял ден, но не виждам никакъв град. На очите си ли да вярвам, или на вас? Макар че, разбира се, ценя високо вашата любезност и готовността ви да ни отведете в несъществуващото ви пристанище.

— Не се безпокойте, адмирале! — с типична испанска куртоазия дон Постиго повиши Лаперуз с няколко чина. — Градът се премести.

— Премести ли!? — не можа да сдържи изумлението си Лаперуз. — Но защо? Нима този залив не е удобен? Нима тук не е най-благоприятното място за съществуването на града?

— Разбира се — усмихна се сановникът. — Заливът е великолепен и Педро Валдивия, основателя: на Консепсион, е знаел къде зимуват раците, както казваме ние, испанците, в такива случаи.

— Може би крепостта тук е била по-слабо защитима от нападенията на туземците?

— Напротив, адмирале. Там, където сме сега, сме много по-уязвими за нашите врагове арауканите. Още не ни е останало време да изградим нова крепост.

— Mais pourquoi alors vous avez changes votreville. Que le diable l'emporte! — премина изведнъж на френски Лаперуз. — Je ne comprends rien.^[9]

— Нещата стоят малко по-другояче, сеньор адмирал — каза, като се усмихваше дон Хуан Мигуел Мария Хосе Постиго, и разказа следната удивителна история (тъй като едва ли всички читатели разбират испански, ние ще я предадем съкратено и със свои думи, като, разбира се, напълно съзнаваме колко ще загуби тя от свободния превод. До ушите на читателя — уви! — няма да достигнат дългите и цветисти обрати, свойствени на испанската реч).

Всичко започнало, според дон Постиго, с това, че на губернатора на провинция Консепсион, чийто административен център беше изчезналият град, на уважавания от всички, и то не само за богатството му, но и за редицата най-ценни добродетели, дон Карлос Хигинс, ирландец по произхождение, му хрумнало да си построи извънградско жилище в притежаваните от него трийсетина акра плодородна земя край река Био-Био на около петнадесет километра от града, който тогава, разбира се, не бил изчезнал, а се намирал в най-цветущо състояние.

— Доколкото разбирам, той си е построил нещо като вила, така ли? — прекъсна плавно реч на испанеца Лаперуз.

Дон Постиго обясни, че такава точна дума те нямат в родния си език, който далеч не може да се сравни по богатство и изящество с езика на могъщите французи, но вероятно в думата „извънградско жилище“ испанците влагат същия смисъл, какъвто французите в думата „вила“. В След това малко прекъсване той продължи разказа си.

Дон Карлос Хигинс използвал за строежа на въпросното извънградско жилище всички индианци от града и околностите му, а също и по-долните чиновци от гарнизона на крепостта, чийто комендант бил покорният ваш слуга дон Хуан Мигуел Мария Хосе Постиго. В резултат било издигнато не извънградско жилище, а цял триетажен дворец с всички удобства, със студена и топла течаща вода (за целта бил използван близкият минерален извор). Върху половината от трийсетте акра бил засаден великолепен английски парк, а останалата земя била превърната в огромна овощна и зеленчукова градина. След като извънградското жилище било завършено, дон Карлос Хигинс предал губернаторските си задължения на градоначалника дон Франсиско Кехада, а цялата своя енергия, организаторското си умение и административния си опит посветил на вътрешната уредба на жилището и на повишаване икономическата ефективност от овощната и зеленчуковата градина. През цялата следваща година дон Хигинс не правел нищо друго, освен да кани своите приятели от цялата колония и да им показва жилището и неговата вътрешна уредба, и да ги развежда из парка и измежду отрупаните с плод бананови, лимонни и портокалови дървета в градината. Отначало той живеел в новото жилище само в съботни, неделни и празнични дни (за испанската империя те са около стотина в годината), после преселил там многобройното си семейство, за което шумът и замърсеният въздух в Консепсион станали просто непоносими, а когато градините започнали да дават своите богати реколти, и сам се пренесъл изцяло на брега на Био-Био. Заместник-губернаторите му носели там държавните книжа за подпис и той ги подписвал набързо между нарежданията си за плевене и сенокос, за пръскане със син камък и за набиране на нови работници индианци. Дон Хигинс дотолкова се влюбил в природосъобразния начин на живот, че изобщо престанал да посещава Консепсион и да се интересува от неговите проблеми.

Втори започнал да строи извънградско жилище градоначалникът, споменатият вече дон Франсиско Кехада, с когото скъпите гости вероятно утре ще имат възможност да се запознаят лично (дон Хигинс отсъства от града, той гостува на свои приятели от Валпарайсо, които също са си построили извънградско жилище). Дон Франсиско закупил съседния на дон Хигинс участък плодородна земя и като използвал труда на градските пеони и на служителите в

градоначалството, също започнал да строи. Неговото извънградско жилище, или вила по вашему, както се и полагало, станало по-скромно от това на губернатора, но що се отнася до удобствата и красивия изглед, дори го превъзхождало. И дон Кехада в последна сметка се преселил напълно на брега на Био-Био и предал цялата си градоначалническа власт на своите заместници.

В продължение на следващите две-три години в Консепсион не останал нито един свестен сановник. Всички се пренесли на река Био-Био, като заселили двата ѝ бряга на едно протежение от двадесетина километра. Отначало прекарвали там неделните дни и празниците, но щом градините почвали да дават реколта, се преселвали изцяло. Просто не можели да оставят тази отговорна работа — прибирането на плодовете — в ръцете на случайни и чужди хора.

Що се отнася до покорния ваш слуга (на това място дон Хуан Постиго отново направи дълбок реверанс), той пък открил едно превъзходно, запазено от ветровете местенце в полите на Андите и там поставил началото на нова вилна зона, така наречената Санта Барбара, която сега се оформя като най-аристократичното предградие на Нови Консепсион. Там закупили места всички висши чиновци от гарнизона. Свещенослужителите също не останали назад. Те заели самото устие на реката, построили там редица нови църкви и манастири, а край тях и свои лични извънградски жилища. На войниците пък от крепостта, които започнали много да мърморят и да не излизат охотно на учения и маневри, били раздадени места по-далеч от реката. Хем да ги обработват и да изкарат по някой и друг песо над заплатата, хем пък в случай на нападение от страна на арауканите да бъдат заинтересовани и да отбраняват цялата вилна зона.

В стария Консепсион останали само няколко закоравели пияници и проститутки, но и те в течение на годините се запилели в големите градове на север. Местното туземно население отначало се разположило в изоставените домове, но после, оставено без контрол, ограбило каквото имало да се ограбва и се върнало по старите си родни места в долините и котловините на Андите. Градът бил доразрушен и доограбен от арауканите, изконните врагове на испанците в този край. Останалото свършил влажният климат и вездесщата природа, която по тези места бързо и окончателно поглъща произведенията на човешката ръка.

Десет години след построяването на извънградското жилище на дон Хигинс от стария Консепсион останала само църквата Сан Хиронимо на скалата Талкауано, и то само благодарение на това, че за нея останал да се грижи някакъв смахнат монах фанатик от ордена на хиронимците.

— Сега вече всичко ви е известно, синьор адмирал — завърши разказа си дон Хуан Мигуел Мария Хосе Постиго. — Както виждате, няма никаква мистерия, а всичко е продиктувано от личната и материална заинтересованост. А сега моля, адмирале, заповядайте на своите помощници да вдигнат котва. Дон Кехада, временният заместник на дон Хигинс, ще бъде особено щастлив да ви приветствува в пристанището на Нови Консепсион, което сега се изгражда в устието на река Био-Био.

Лаперуз заповяда да вдигнат котвите и платната и пое курс на север. Но в пристанището на Нови Консепсион той отказа да спре. Боеше се, че ако позволи на офицерите и екипажа си да слязат на брега, те може би ще закупят земите по горното течение на Био-Био и ще основат един трети Консепсион. Тогава цялата му така трудно организирана околосветска експедиция ще отиде по дяволите *a tous les diables*, както сам той се изрази. И към прякора му „*Trente trois malheurs*“ щеше да се прибави още едно нещастие. А това и за такъв храбър и изпитан в борбата със стихииите моряк като Лаперуз щеше да бъде твърде много.

Затова той свали дон Хуан Постиго и лоцмана срещу новото пристанище на Консепсион и побърза да се отдалечи на всички платна от това коварно и съблазнително място. А за всеки случай подобно на Одисей пред острова на сирените заповяда да го привържат за гротмачтата на „Компас“ и да го държат там, докато изчезне в далечината чилийският бряг.

[1] Тридесет и три нещастия (фр.). ↑

[2] Повикайте ми, господин Дажьоле! (фр.) ↑

[3] Абсолютно съм сигурен, капитане, (фр.) ↑

[4] Това е невъзможно, (фр.) ↑

[5] В залива на Консепсион. (фр.) ↑

[6] Да. (фр.) ↑

[7] Не, не зная. (фр.). ↑

[8] Концепсион, разбира се. (фр.) ↑

[9] Но тогава защо сте се преместили, да го вземе дяволът! Не разбирам нищо. (фр.) ↑

ГИБЕЛТА НА АТЛАНТИДА

При едно пътуване с научна цел до Франция през юли — август 1969 година ние направихме на пръв поглед дребно откритие, което впоследствие се оказа от огромно значение за осветляване на един от най-спорните и фактически неразгадани периоди от човешката история. Въз основа на това откритие бе изградена стройна и напълно правдоподобна теория за гибелта на изчезналия континент Атлантида, и то подкрепена от документи, в автентичността на които няма основание да се съмняваме. Но нека разкажем преди всичко в какво се състоеше наглед дребното ни откритие и как бе направено то. Сигурни сме, че това ще представлява интерес за читателя.

Като се ровехме в архивата на маркизите д'Орибо, чийто старинен замък от XVII век се оглежда в спокойните зелени води на Лоара на около петдесетина километра от Тур, ние попаднахме на една обикновена сива ученическа тетрадка с извехтяла и изпомачкана горна корица. На нея не без труд можеше да се различи наивно нарисувана гравюра, която представляваше падането на Бастилията на 14 юли 1789 година. Такива тетрадки са били масово произвеждани за нуждите на френските лица и колежи през бурната 1791 година по нареждане на Националното събрание. То смятало, че за правилното идейно възпитание на младото поколение е нужно постоянно да му се напомня за това изключително събитие, дало на европейската история съвсем нов ход.

Но как бе попаднала тази, ако съдим по корицата, принадлежаща на човек от третото съсловие тетрадка в замъка на маркизите д'Орибо, известни по онова време, пък и по-нататък като яростни монархисти и крепители на реакцията? Ето това беше въпросът, който си поставихме при самото откриване на интересната находка. Наложихме се да се запознаем по-обстойно с родословието на семейство д'Орибо. Оказа се, че точно в тази съдбоносна 1791 година един от прадедите на сегашния маркиз взел участие в морската експедиция на адмирал д'Антраксто, организирана по поръчение на Националното събрание,

за да открие изчезналата преди три години в Тихия океан научна експедиция на капитан Лаперуз. Маркиз Анри Селестен Мари д'Орибо бил първи помощник на адмирала на кораба „Рьошерш“, а след неговата смърт на остров Вайгео през 1793 година възглавил цялата експедиция. Няколко месеца по-късно пак той жестоко подавил с помощта на холандските власти от пристанището Сурабая бунта на революционните моряци от собствените си кораби.

Това ни даде първата нишка. Подробното запознаване със съдържанието на тетрадката (както и извършените графологически справки) с пълна достоверност установи, че тя принадлежи на ботаника Франсуа Лабийардиер, привърженик на идеите на якобинския клуб и следователно заклет републиканец, който придружавал експедицията на д'Антраксто по нареждане на Френското географско дружество. Той се бил запознал със съдържанието на последните писма на Лаперуз, донесени в Лондон от капитан Артър Филип, и въз основа на тях и на факта, че вече три години за Лаперуз и неговите другари не се чува абсолютно нищо — няма ни вест, ни кост, — успял да издействува от Националното събрание постановление за организиране на експедицията. За голямо съжаление неин началник станал човек, какъвто Лабийардиер най-малко желал. Това бил адмирал Жозеф Антуан Брюни д'Антраксто, яростен контрареволуционер и привърженик на отменените аристократически привилегии, надменен и тъп славолубец, макар и не лош моряк, който на всичко отгоре бил и враждебно настроен спрямо капитан Лаперуз. Лабийардиер, разбира се, протестираше против това назначение, но в министерството на морската армия били на власт още старите кралски чиновници и те не обърнали никакво внимание на протестите му. Назначили си човек по свой вкус (както става често и у нас в България), а той пък от своя страна се обградил с роднини и приятели, споделящи напълно неговите възгледи и настроения (както виждаме, няма нищо ново под слънцето). За първи помощник адмиралът избрал споменатия вече маркиз д'Орибо, а за командир на втория кораб „Есперанс“ бил назначен Юон де Кермадек, също аристократ, и, дето се вика, от един дол дренки с другите двама. Така че от цялата експедиция привърженици на революцията се оказали само Лабийардиер и по-голямата част от низшия екипаж. Знаем вече как е завършил техният бунт в Сурабая. Мнозина от разбунтувалите се

моряци загинали в сражението с контрареволуционерите аристократи, подкрепени от холандските власти, други били избесени по реите след потушаването на бунта, а останалите изгнани във влажните явански затвори. Арестуван бил и Лабийардиер и вероятно тогава тетрадката с неговите записки е попаднала у маркиз д'Орибо. Когато Лабийардиер се завърнал в 1802 година във Франция (чак тогава го освободили холандците), д'Орибо бил вече починал и ботаникът така и не намерил своите записки. Огромна загуба за науката, защото в тази скромничка наглед тетрадка, освен другите научни наблюдения и географски данни, била затворена и загадката за гибелта на Атлантида. Трябваше след около сто и осемдесет години на нас да се падне честта да открием тетрадката и след тригодишен упорит труд (1969–1972 г.) да разчетем за пръв път в историята на науката така наречените „дяволски писмена на гуанчите“ (които Лабийардиер много старателно записал в нея при изкачването си на Пико де Тейде, най-високия връх на Канарските острови), за да стане тази загадка достояние на човечеството.

Но преди да пристъпим към дешифрирането на „Дяволските писмена“, нека разкажем как ги е открил Лабийардиер, защото пък честта да се и качи пръв на непристъпния дотогава Пико де Тейде принадлежи несъмнено на него.

На 28 септември 1791 година „Рьошерш“ и „Есперанс“ под командата на адмирал д'Антраксто излезли от Брест в открито море, за да търсят корабите на Лаперуз, напуснали същото това пристанище преди шест години. Адмиралът бързал да се отдалечи по-скоро от родния бряг, защото събитията в Париж се развивали съвсем неблагоприятно за него и неговата каста. Знаем, че тъкмо по това време крал Луи XVI се бе опитал да избяга зад граница, но го бяха познали и пипнали, бяха го върнали в Париж и якобинците вече открито бяха започнали да излизат с призови за съдене на изменника и за обявяване на първата република в историята на Франция. Всичко това, както и трябвало да се очаква, не било по вкуса на д'Антраксто и неговите отбор аристократи. Той с облекчение напуснал родината си. А как изпълнил възложената му задача, е известно на всички. Адмиралът просто оставил своите братя французи, оцелелите офицери и матроси от експедицията на Лаперуз, да загинат на далечния остров Ваникоро,

без да им се притече на помощ, макар че корабите му преминали на няколко километра от техните жалки колиби. Но това между другото.

В средата на октомври „Рьошерш“ и „Есперанс“ пристигнали на остров Тенерифе, като взели разстоянието за рекордно време. Д'Антракосто просто не давал на хората си да спят. Все му се струвало, че по петите му са плъзнали републиканците, а на страха, както е известно, очите са големи. Чак когато пред погледа на смаяните моряци заблестял със снежната си корона непристъпният издигащ се на шеметна височина, сякаш направо от океана. Пико де Тейде, адмиралът се поуспокоил. Канарските острови били владение на испанския крал и тук д'Антракосто най-малко можел да се страхува от дългата ръка на революцията. Той наредил експедицията да остане в пристанището на Тенерифе около десетина дни и да попълни запасите си с прясна вода и продукти. Като нямал какво друго да прави, Лабийардиер решил да изкачи върха, на чието снежно теме досега не бил стъпвал нито един европейец (известно е, че Монерон и Ламнон, членове на експедицията на Лаперуз, не успели да сторят това преди шест години). Напразно испанските власти на острова го спирали с „Дяволските писмена“, напразно го плашели, че никой, който е видял „писмената“, не е умирал от естествена смърт (участта на Монерон и Ламнон, загинали в Тихия океан, още веднъж потвърждавала истинността на този мрачен мит.) Смелият французин взел със себе си само още един моряк, здравеняк като него, отказал се от водачи и носачи (те и без това щели да го напуснат, обзети от суеверен ужас с приближаването на Дяволската скала, както били напуснали Монерон и Ламнон) и тръгнал на път.

Ние няма да описваме тук самото изкачване, това по-добре и много по-картинно и вълнуващо го е направил самият Лабийардиер в своята тетрадка, съдържанието на която вероятно скоро ще бъде публикувано на български език. Ще кажем само, че след четириднешно мъчително катерене, гладни, измъчени, изпонаранени и премръзнали, двамата смелчаци достигнали най-сетне непристъпния връх. По пътя си те видели Дяволската скала, на чийто отвесен източен скат били издълбани тайнствените „писмена“ на гуанчите. Така се наричал народът, който населявал Канарските острови преди идването на испанците и който бил унищожен изцяло от тях. Лабийардиер старателно нанесъл в тетрадката си всички открити надписи и по този

начин ги съхранил за науката. При повторното изкачване на върха, извършено двадесетина години по-късно от английски пътешественици, ветровете, бурите и океанската влага вече били извършили своето. Надписите или били заличени съвсем, или пък били толкова нечетливи, че било безсмислено да се занимава човек с тях.

Тъкмо тези тайнствени писмени знаци, непринадлежащи към нито една от известните на науката азбуки, открихме ние в споменатата вече сива тетрадка. И тяхното дешифриране ни създаде тригодишни грижи и главоболия.

Сега вече, когато надписите са разчетени и успехът е налице, можем, да не споменаваме за тези грижи и главоболия, въпреки че влизаме в разрез с установената напоследък традиция на нескромност.

Ние, естествено, няма да предадем тук пълния текст на разчетените надписи, не ще ни стигне нито мястото, нито времето. Както казахме по-горе, те скоро ще бъдат публикувани изцяло на български език. Ще се задоволим да преразкажем най-важните моменти от тях, тия моменти, които ще ни разкрият най-добре преживяната от населението на изчезналия материк трагедия и причините, довели до нея. Но преди това бихме искали да дадем някои пояснения, които биха ни помогнали да се ориентираме по-правилно в този отрязък от историята на планетата, в който ще ни въведат надписите. Оказа се, че „писмената“ не принадлежат на гуанчите, както ни уверяват испанските летописци. Те били издълбани в източния скат на Дяволската скала от хората, които гуанчите заварили на остров Тенерифе, когато за пръв път се появили на неговия бряг. Гуанчите се преселили тук от африканския север. Те били племе от нумидийски произход и били прогонени от родните си места от римляните. Коренните жители на Тенерифе (само той от всичките Канарски острови бил заселен) били високи бели мъже с дълги до земята бради. Такива в никой случай не са гуанчите, хора с тъмен цвят на кожата и негроидни черти на лицето. Това са били (и „писмената“ напълно и неоспоримо потвърждават този факт) последните представители на атлантите, жителите на изчезналия и така дълго търсен от науката материк Атлантида. Тъй като тези представители били една малка групичка мъже в напреднала възраст, на практика почти беззащитни, гуанчите бързо ги изтикали към най-високите

обитаеми области на Пико де Тейде. Там те, несвикнали със суровия климат, твърде скоро измрели, а последният от тях е издълбал на Дяволската скала въпросните „писмена“, които скоро се превръщат в страшилище, в табу за дивите и необразовани гуанчи — ражда се легендата за неизбежната смърт на всеки, който дори само зърне изсечените в скалата странни писмени знаци.

А сега да преразкажем накратко и самото съдържание на тези знаци. Последният представител на атлантите, който ги е изсякъл (на него никак не му е липсвало самочувствие, той е оставил най-малко на десетина места двете си имена, а когато говори за себе си, винаги пише местоимението „аз“ — „ару“ на атлантски — с главна буква), се е наричал Тамарисокинапопиталан, което на български ще рече Син на Тамари и на Попиталан. По професия бил жрец на главния бог Амона Рамао (Слънцето — б.н.^[1]). При посвещаването си в служба на Слънцето, както сам разказва авторът, той получил ново свещено име Асирохинахор, което било по дължина от трета степен. При всичкото си старание ние не можахме да открием каква точно е била йерархическата стълбица на атлантите, но твърде вероятно е именно жреците на Слънцето да са стояли на нейните върхни стъпала, като и те се делели на степени — колкото по-дълго и мъчно за произнасяне ти е името, толкова на по-висока длъжност си поставен и името ти се променя всеки път, като смениш поста си. След като съобщава разточително и с твърде ласкави за себе си думи всичките тези данни (в това отношение той не се различава много от днешните съчинители на автобиографии), авторът Асирохинахор ни доверява с известна многозначителност, че е един от малцината, преживели Голямото бедствие. Вероятно той има пред вид потъването на цветущия дотогава материк под прииждащите води на океана. За съжаление мястото в тетрадката на Лабийардиер, където е било записано кога е станало това бедствие, е проядено от мишки и за науката точната дата на катастрофата ще си остане завинаги в тайна. (Ах, тези мишки, тези мишки, дори и да са от замък на потомствени френски маркизи, те остават верни на нрава си!) Впрочем тази дата не е най-важното. По-важно за нас е да проследим и анализираме причините, довели не до самото потъване на Атлантида (това в края на краищата си е работа на природата и не зависи от грешките и действията на хората), а до изчезването на последните атланти. Те, както ни е известно, по

икономическо и културно развитие били далеч по-напреднали от покорилите ги диви и необразовани гуанчи. Нека видим как Асирохинахор обяснява този парадокс.

Според него атлантите, или свещеният народ на Амона Рамао, както той ги нарича, до Голямото бедствие живеели в пълно доволство, или да се изразим със сегашния термин, преживявали истински икономически „бум“. Имали всичко, каквото си пожелаят. „И земя, и дворци, и храмове, и добитък, и богати на плод дървета. И жени с благословени утроби и красота на формите, които се отказвам да опиша“ (точен цитат от „писмената“). Главният бог Амона Рамао, чиито любими чада били атлантите, изливал с щедра ръка благодат след благодат върху материка, който тогава не се наричал Атлантида, (това име му било дадено от учените много по-късно), а Маунатеахинахори, в български превод нещо като Земя на жреците.

И всичко вървяло добре, пише по-нататък авторът, докато у повечето от най-изтъкнатите атлантски мъже (той слага и себе си в тяхното число) не се появило желанието да се посветят изключително в служба на Слънцето. Те почнали да заемат пост след пост в дългата, почти безкрайна йерархическа стълбица на неговите служители, като при това често не подбирали средствата — стигало се дотам, че някои саморъчно си удължавали имената, за да получат по-висока длъжност. Храмовете на Слънцето се строели все по-високо, все по-близо до самия бог и ставали все по-недостъпни за обикновените атланти. Връзката между жреците и живота на материка с всичките негови остри проблеми станала толкова тънка, че се превърнала в нещо съвсем символично и в края на краищата се ограничила в оставянето на жертвените дарове на определени места, от които жреците ги прибирали нощем. Поради всичко това жреците лека-полека, почти незабелязано и от самите тях, се превърнали в някакви полумитични същества, които имали свой самозадоволяващ се живот, нямащ почти нищо общо с живота на обикновените хора. Дори жените не били допускани на Свещената планина с храмовете, тази светая светих на избраните мъже. Те останали долу в низините да отглеждат децата и да вършат всекидневната делова работа.

Благодарение на всичко това, продължава Асирохинахор, в страшната нощ на Голямото бедствие, когато океанът се надигнал, залял целия материк Маунатеахинахори и го заличил завинаги от

лицето на планетата, жреците на Слънцето се спасили. Свещената планина и някои други полусвещени хълмове (сегашните Канарски острови — б.н.) останали единствени да стърчат над океанското ниво. В първия момент, както пише Асирохинахор, сред жреците настъпила велика радост. Всички се прегръщали, плачели от вълнение, а когато след дългата страшна нощ от изток изгряло Слънцето, паднали на колене и благодарили на Амона Рамао за милостта му. Но след като първоначалните чувства отстъпили място на разума, жреците изведнъж разбрали в какво страшно положение се намират въпреки чудодейното си избавление. Сред тях нямало нито една жена, нито един млад човек, нямало ги и огромните човешки маси. Те останали долу в низините и били погълнати от неумолимата стихия. Жреците съзнали, че няма вече кой да им принася жертвени дарове, или казано по-грубо, да ги храни и пои, да ги пере и кърпи, да върши цялата производствена дейност. А отдавна нераздвижваните мускули на жреците или отказвали да им служат, или им служели твърде лошо. Наистина мозъците, според сполучливия израз на автора, щракали от различни хрумвания и идеи (имало даже идея да се построят по някакъв начин кораби или салове и да се потърси с тяхна помощ друг континент за заселване), но само с хрумвания и идеи не се вършело работа. Този факт жреците проумели с голямо прискърбие.

И така те продължили да живеят на Свещената планина (остров Тенерифе — б.н.) и да обслужват храмовете на Амона Рамао, но, изглежда, както говори не без тъга Асирохинахор, и на него били вече поомръзнали, защото и той отвърнал от тях милостта си. Когато от изток нахлули гуанчите, Амона Рамао не си помръднал и пръста, за да защити своите дългогодишни верни служители. Те също нямали почти никакви сили за съпротива. Били прекалено остарели и твърде мъдри за борба, а младо поколение по съвършено понятни причини им липсвало. И нямало кой да воюва заради тях.

Гуанчите, поразени от високата култура на мислене и от изтънчения начин на живот на заварените, от белия цвят на тяхната кожа и от дългите им до земята бради, както и от изключителното им благочестие (в средата им не била открита нито една жена), не ги избили, отнесли се към тях с известно страхопочитание. Но все пак ги изгонили от плодородните крайбрежни земи на острова, които били нужни на тях и семействата им, и ги изтикали към върха на Свещената

планина, сегашния Пико де Тейде. А там, както пише с нескривана въздишка авторът Асирохинахор, царял вечният мраз и дори главният бог Амона Рамао бил безсилен да стопли старите, изгубили силата и гъвкавостта си мускули. Събратята на автора започнали един след друг да се преселват Оттатък (Асирохинахор не назовава името на това „Оттатък“, но е много ясно какво има пред вид).

И тъй великият и могъщ народ на главния бог бил осъден на изчезване. И на края останал само жреецът трета степен Асирохинахор. Той наблюдавал как долу в подножието на Пико де Тейде гуанчите се трудят, създават блага, женят се и раждат деца и размишлявал горчиво за онази велика връзка с живота, чието нарушаване и прекъсване носи неизброими беди и на най-самоуверените и умните. И решил да запише скръбните си размишления върху отвесния източен скат на Скалата на Амона Рамао, бъдещата Дяволска скала, за да ги имат за поука всички, които ще дойдат на земята след него (той бил вече разбрал в годините на страдания и лишения, че светът няма да свърши със смъртта му). Тук в края на своя надпис престарелият жрец си позволил и малко хумор (и на това го били научили годините на лишения). Той пише, че ръката му вече трепере и очите му недовиждат и затова страшно съжалява, че няма около него поне една жена, па макар и чужда, на която да из-диктува последните си записки. А трябва сам да дълбае в твърдата скала онова, което иска да остави на човечеството.

С този изблик на горчив смях „Дяволските писмена на гуанчите“, които в бъдеще ще бъдат известни на науката като „Изповедта на жреца трета степен Асирохинахор относно гибелта на Атлантида“, завършват. Лабийардиер е записал в тетрадката си още няколко завъртулки, но те, както установи щателната експертиза, не принадлежат към азбуката на атлантите. По всяка вероятност ръката на автора ги е надраскала върху скалата в предсмъртните си тръпки.

[1] Видоизменено египетското Амон Ра. Атлантите били слънцепоклонници като египтяните, ацтеките, маите и инките. Това обяснява защо „писмената“ са издълбани на източния скат на Дяволската скала. Впрочем това име скалата получила вече по време на испанското господство. Дяволът е християнска измислица. ↑

МИСТЕРИЯТА „МЕРИ СЕЛИСТ“

Сред безбройните изгубени кораби, които бродят по океанските ширини тайнствено изоставени от екипажите си, историята на ветрохода „Мери Селист“ е най-удивителната и до ден днешен най-необяснимата, макар че на времето редица писатели — фантасти и майстори на криминалното четиво — като Конан Дойл, Херберт Уелс и Морли Робъртс се опитваха да създадат своя литературна версия на загадката. Преди да дадем и ние нашето обяснение, опряно на най-нови данни и научни изследвания, ще преразкажем накратко историята, по-право, онова от нея, което почива на фактите.

На 4 декември 1872 година английският кораб „Деи грация“ открил „Мери Селист“ на 38°20' северна ширина и на 13°37' западна дължина. Корабът се олюлявал на морската повърхност, като следвал един странен североизточен курс, по който не се движи никое морско корито в тази част на Атлантика.

Капитанът на „Деи грация“ Дейвид Мурхауз бил приятел на капитан Бригз (запомнете това име!), който командувал „Мери Селист“. Двамата излезли от нийоркското пристанище с разлика от няколко дни. „Мери Селист“ носел в трюма си петстотин бъчви с конячен спирт, предназначен за Генуа. Когато капитан Мурхауз видял добре познатия му кораб (само преди някакви си двадесет дни той пил уиски на борда на същия ветроход заедно с капитан Бригз и с любезната му съпруга и щипал по бузките прелестната им малка дъщеричка) да плава при такива необичайни обстоятелства, разбрал веднага, че се е случило нещо странно и може би непоправимо. Като насочил далекогледа си, капитанът видял, че нито на мостика, нито на кормилото, нито по палубата личат хора. Подал сигнал, за да разбере дали екипажът на „Мери Селист“ се нуждае от помощ, но никой не се отзовал, а той познавал капитан Бригз като човек с безукорни обноски, особено по време на плаване. Тогава изпратил помощника си Ол Дево да види с очите си какво става. Всеки друг на негово място би сторил същото.

На борда на „Мери Селист“ всичко било в ред с изключение на платната, които висели разпокъсани на мачтите и реите. В трюма имало вода, но стоката (забележете този факт!) не била засегната. Над целия кораб обаче била легнала една отчайващо тежка тишина. Дево прегледал всички помещения. Те били съвършено пусти, но нищо не говорело за сбиване или упражнено насилие. Бъчвите били на мястото си, както и дрехите и личните вещи на екипажа. В каютата на капитана намерили добре подредено женско и детско бельо (съпругата и дъщеричката на капитан Бригз през този рейс пътували заедно с него) и едно пиано от розово дърво, нещо крайно учудващо сред мрачната обстановка и безмълвното униние, което царяло на кораба. В склада имало запас от хранителни продукти, достатъчни за изхранването на цяла рота английски гладници. Спасителните лодки и пояси също били на местата си.

Дево се върнал на „Деи грация“ и разказал всичко това на капитан Мурхауз, но той не му повярвал, мислел, че помощникът му и придружаващите го гребци са отворили някоя от бъчвите с конячен спирт. Всеки друг на негово място би помислил същото. Но след като сам пристигнал на „Мери Селист“ и лично се уверил, че всичко е точно така, както го описал помощникът, нямал вече основание да се съмнява. Той наредил на Ол Дево да поеме заедно с част от екипажа на „Деи грация“ управлението на „Мери Селист“ и да го откара в Гибралтар. Според морските закони част от товара на един изоставен кораб се дава на онзи, който го открие и успее да го отведе до някое пристанище.

А тук, както знаем, товарът бил 500 бъчви конячен спирт на стойност около 36 хиляди тогавашни щатски долара.

В Гибралтар по искане на капитан Мурхауз била извършена анкета, в заключение на която било доказано, че на борда на „Мери Селист“ не е имало и най-малко насилие, всичко, включително и сухото пране, което висяло на едно въже на кърмата, свидетелствувало за пълен ред. Освен това било установено, че повредите на платната не се дължат на бури, а на най-обикновени ветрове, които десет дни: подхвърляли безстопанствения кораб по странния му рейс. Водолази и инженери прегледали кила и структурата на кораба и заключили, че той е „съвършено солиден и годен за мореплаване“.

Били проучени също и корабните дневници на капитан Бригз. Последната записка била от 24 ноември. Като отбелязвал, че времето е хубаво и подходящо за навигация, капитанът оставил една загадъчна недовършена фраза: „Без съмнение с нас става нещо странно...“

В анкетата било отбелязано, че корабът плавал десет дни, без никой да го управлява, и за това време успял да измине около 700 морски мили, т.е. много повече, отколкото би изминал при наличието на ръководство и екипаж.

На „Мери Селист“ пътували капитан Бригз, жена му Сара и дъщеричката им Софи. Екипажът се състоял от помощник-капитана Ричардсън и от шест матроси, включително и корабния готвач. Всяка идея за бунт на екипажа изглеждала неправдоподобна, тъй като редът на кораба бил абсолютен. Никой в края на краищата не убива капитана си и семейството му и след това сяда да пере мръсното си бельо, а на всичко отгоре и да го простира. От бордовия дневник можело да се заключи, че навигацията е била съвсем нормална.

В продължение на сто години историци на мореплаването, журналисти, писатели и криминалисти са си блъскали главите, за да разгадаят мистерията „Мери Селист“. Никой не може да обясни задоволително защо един нормален капитан заедно с жена си и малката си дъщеричка и с целия си екипаж е изоставил кораба си, след като той е бил в отлично състояние, нямало никаква опасност за товара, не се е приближавала никаква буря. И с какво го е изоставил, дявол да го вземе! Със собственоръчно направен сал!? С плуване!? Когато е имал на разположение спасителни лодки! Когато е имал и цял кораб, снабден с всякакви хранителни продукти! Не му ли е било жал поне за розовото пиано?

А ако капитанът и екипажът му са загинали от някоя тайнствена епидемия, то къде са се скрили телата им? Мъртъвците не са могли сами да се хвърлят в океана. Все е трябвало да остане на борда поне един от тях.

Въпроси, въпроси!

Загадка, която никой преди нас не е успял да разреши. Освен това никой никога не е открил и най-малката следа от капитан Бригз, от неговото семейство, от екипажа му. Що се отнася до товара от 500 бъчви с конячен спирт и той, както казахме преди малко, се оказал непокътнат (нещо много странно за един английски кораб с екипаж от

поданици на нейно величество кралицата) и може би в цялата тази и без това загадъчна история този факт е най-необясним и най-граничещ със свръхестественото.

Това са действителните факти. Сега да пристъпим към нашето, българското продължение на историята. Надяваме се, че то ще бъде далеч по-сполучливо от версията на Конан Дойл например, според която всички на кораба били избити от полуделия готвач, който, след като видял приближаването на „Деи грация“ сам свършил със самоубийство.

Ще започнем с недовършената фраза на капитан Бригз: „Без съмнение с нас става нещо странно...“

Тази фраза носи датата 24 ноември и за да бъде написана в корабния дневник, където обикновено се нанасят само цифри и съвсем сухи и делови сведения за времето, за навигацията и за станалите на кораба по-значителни събития като болест, смърт и прочие от този род, значи се е случило нещо не съвсем обикновено, нещо, което е смутило коравата душа на такъв изпитан и суров морски вълк като капитан Бригз.

Според нас, или, по-право, според нашата интуиция (този път няма как — ще опрем и на нея), ето какво се е случило (ще наредим събитията по хронологичен ред):

1. На 20 ноември към девет часа местно време, когато „Мери Селист“ се намирал на почти същата северна ширина, но на 65° и 27' западна дължина и се носел под напора на силен западен попътен вятър право към бреговете на Испания, надутите му до скъсване платна изведнъж и без всякаква видима причина увиснали като дрипи на реите и стояли така в продължение на около двадесет минути за всеобщ ужас на екипажа и на самия капитан, който тогава бил на вахта на мостика. Сякаш огромен октопод бил обхванал кила на кораба и не му давал да мръдне от мястото си, въпреки отчаяните напъни на вятъра.

2. Следващият ден, 21 ноември, минал без произшествия и това малко поуспокоило духовете на екипажа, но на 22 ноември вечерта в 22 часа местно време, когато на вахта бил отново капитан Бригз, изведнъж сред тъмното беззвездно небе на североизток се появила синкава зловеща, подобна на кълбо светлина, така нареченият „Ореол на свети Патрик“, който, според английските морски поверия, винаги

предвещава гибел на онзи, който го забележи пръв. Капитан Бригз дълго се преструвал, че не вижда ореола, за да даде възможност на ирландеца О'Конор, който се намирал в момента на кормилото, пръв да изрази с вик своя ужас, но хитрият ирландец вероятно е мислел същото и по нищо не се издал. Така че капитанът трябвало да се примири с това, което му предвещавала Съдбата. „Ореолът“ стоял на небето в продължение на два часа и след това изчезнал така внезапно, както се и появил, но с това едва ли могъл да подобри настроението на капитана и на кърмчията, които така и не разбрали кой от тях го е забелязал пръв. Бригз, разбира се, скрил от жена си и от дъщеря си зловещото знамение, но бърбият О'Конор още същата нощ се разприказвал, така че и екипажът не бил през следващите дни и особено нощи в прекрасно разположение на духа, въпреки обилната и вкусна храна, която готвел корабният кок, някакъв китайски мелез от Хонконг, и въпреки двойната доза уиски, която капитанът раздал на всеки от собствените си запаси.

3. На 24 ноември късно вечерта, когато капитан Бригз, току-що сменил се от вахта, седнал да запише в корабния дневник всекидневния отчет, розовото пиано в каютата, което той купил за дъщеря си в Бостън, изведнъж просвирило един от валсовете на Шопен, оня, тъжния, в ми бемол. Капитанът помислил отначало, че свири пробудената му от сън дъщеричка, но когато вдигнал глава и разбрал, че пианото свири само, ужасът му едва ли би могъл да бъде описан. Наистина той обичал скръбната мелодия на този валс, с който понякога покойната му майка го приспивала в далечните години на детството, но, още тогава бил забелязал, че валсът никога не му носи добро — все ще се случи някаква беда.

Можем да си представим в какво смущение на духа изпаднал капитан Бригз, който иначе мъчно можел да бъде смутен от нещо, стига то да се поддавало на материалистическо обяснение. Но това самостоятелно свирене на розовото пиано, прибавено към станалите вече и твърде мистериозни знамения от предишните дни и нощи, преляло чашата и го принудило да напише недовършената фраза, за която с настъпването на утрото вероятно щял да се срамува.

Но утрото така и не настъпило за капитан Бригз...

Към 3 часа след полунощ, не можейки да заспи, развълнуван до немай-къде от случилото се, той излязъл от каютата си и почнал да се

разхожда по подветрената страна на палубата. На кораба всичко било в ред, горе на мостика се виждала загърнатата в непромокаема пелерина фигура на помощник-капитана Ричардсън, на кормилото бдял мрачният шотландец Маккормик. Нищо не подсказвало трагедията, която щяла да се разиграе само след няколко минути.

Когато капитан Бригз приближил до основанието на фокмачтата, гикът изведнъж се отметнал от гнездото си (нещо, което се случва извънредно рядко във ветроходната практика) и под напора на вятъра ударил с все сила капитана в гърдите. Бригз се блъснал о фалшборда, прелетял над него и с вик на ужас изчезнал в мрачната бездна, разтворена като адско гърло под него, преди дори помощник-капитанът горе на мостика да успее да мръдне. Да се предприеме нещо за спасение на падналия в океана в такава тъмна нощ при кораб, който се носи на всички платна със скорост 13 възли в час към Гибралтар, би било просто смешно, все едно да търсиш игла в сто купи сено. Единственото, което могъл да направи помощникът, било да събуди нещастната съпруга на капитана и да ѝ съобщи, колкото може повнимателно, за внезапната промяна в нейното семейно и социално положение. Мисис Сара понесла трагичната вест със стоическо спокойствие. Като се омъжила за моряк, тя предварително била поела един определен риск и очаквала всеки ден да получи подобно трагично известие. Все пак това, че нещастieto се случило при нейното присъствие на кораба, не могло да не я сломи. Без да пророни нито една сълза, тя благодарила на Ричардсън за изказаното дълбоко съчувствие, а след това се заключила в каютата на капитана и не се появила пред очите на екипажа през целия ден на 25 ноември, ден мрачен и безкраен, както се сторило на всички. От своя страна и екипажът уважил скръбта на нещастната вдовица и не я безпокоил, а само готвачът оставил обедата и вечерята пред вратата на заключената каюта. На следващия ден 26 ноември мисис Сара отново не се появила на палубата, а храната си оставила недокосната. Това почнало да безпокои Ричардсъна. Той няколко пъти чукал на вратата на каютата, но не получавал никакъв отговор. Най-последно вечерта на 26-ти тревогата му станала съвсем основателна, още повече, че от вътрешността на каютата не се чувал никакъв звук, царяла мъртва тишина, друг път поне пианото свирело под пръстите на капитанската дъщеря. С помощта на двама моряци Ричардсън разбил вратата

(впрочем тя се оказала незаклучена) и за всеобщо недоумение констатирал, че вътре в каютата няма никой.

Всичко било в пълен ред, бельото било изпрано, изгладено и подредено, обаче от мисис Сара и от нейната дъщеричка Софи, любимката на екипажа, нямало никаква следа. Ричардсън претърсил целия кораб от мостика до дъното на трюма, но резултатите били все едни и същи. Мисис Сара и Софи изчезнали безследно. Вероятно използвали нощта, за да споделят участта на своя съпруг и татко. Ричардсън прочел една молитва (доколкото знаел такава) за успокоение на невинните души и се качил на мостика.

И тъй мястото на капитан Бригз останало вакантно.

По право, това място трябвало да се заеме от помощник-капитана Ричардсън, така повеляват морските закони. Но кандидатурата на Ричардсън се натъкнала на внезапната съпротива на част от екипажа, по-вярно, на двамата ирландци О'Конор и О'Хигинс, които представлявали на кораба така наречената католишка партия. Те единодушно заявили, че е дошло време ръководството на „Мери Селист“ да се поеме от католик, достатъчно са търпели пуританската тирания на капитан Бригз. Католиците изтъкнали също (нека не забравяме, че ние разказваме нашата, българска версия на случая „Мери Селист“) узаконилата се практика почти никога един заместник да не става титулярен ръководител на едно учреждение или ведомство. На въпроса на Ричардсъна, кой тогава, дявол да го вземе, ще стане капитан, те отговорили, че трябва да се чака такъв „отгоре“, а ако по силата на обстоятелствата той не бъде изпратен, да се назначи човек от болшинството, т.е. от католишката ирландска партия, към която вече се бил присъединил и предварително подработеният корабен кок. Срещу домогванията на ирландската партия се обявил Маккормик, и то не от солидарност към Ричардсъна, когото мрачният шотландец ненавиждал от дъното на душата си, а по-скоро по силата на неизкоренимия си шотландски инат. Маккормик казал, че предпочита цял живот да се носи по бурния океан като небезизвестния „хвърчащ холандец“, отколкото да се остави да го командува някаква си ирландска муцуна. Шотландецът не бил особено грамотен, но грамотността му все пак стигнала, за да съчини един добре обоснован донос, в който обвинил ирландците в заговор срещу капитан Бригз, когото те се били наговорили да хвърлят в океана с цел да завладеят поста му (О'Конор)

и съпругата му (О'Хигинс). Доносът Маккормик пъхнал в една празна бутилка от уиски, запушил я с непромокаема тапа и я хвърлил в Атлантика на 27 ноември рано сутринта, когато корабът се намирал на 59°04' западна дължина. В това време и Ричардсън не спял. Той се затворил в каютата на бившия капитан и с пот на челото успял да съчини официалния доклад до ръководството на компанията, в който хвърлил цялата вина за трагичните събития на кораба върху двамата ирландци и Маккормик. Този доклад обаче така и не дошъл до своето предназначение, а попаднал в ръцете на китайския мелез Ван Лу. Мелезът използвал мига, в който донесъл вечерята на помощник-капитана, за да задигне изпод възглавницата му (тези китайски мелези са ловки като дяволи) гъсто изписаните листа. Но Ван Лу не предал веднага доклада на ирландците, които го подучили да го задигне. Той поискал срещу него 15 процента от стойността на конячния спирт в трюма на кораба. Ирландците предложили 8 на сто, но мелезът бил непреклонен и това решило съдбата му. Той изчезнал безследно още същата нощ на 28 ноември, а заедно с него се загубил завинаги и официалният доклад на Ричардсън. Останалите дни били използвани от шестимата оцелели членове на екипажа в яростна борба за капитанския пост, като в тази борба били употребени всички познати дотогава методи, похвати и средства. Така че един ден преди да се появи на хоризонта „Деи Грация“, воювайки на живот и смърт, и шестимата се били самоизяли без остатък.

По-нататъшната история вече е известна на читателя. Намирането на хвърлената от Маккормик бутилка от уиски и на скрития в него донос (за щастие изцяло запазен), което ни се удаде при едно наше пътуване през Атлантика по същите географски ширини, напълно потвърди съчинената вече от нас, благодарение на писателската ни интуиция, наша българска версия на загадката „Мери Селист“. Вероятно за това придобихме смелост да я публикуваме и да я направим достойние на целия цивилизован свят.

ПРИКЛЮЧЕНИЯТА НА ДОКТОР ПИКОЛОМИНИ В НОВА ГВИНЕЯ

Това, което ще разкажем сега, се е случило преди около 90 години, в края на миналия век. Може би читателят ще запита защо отново го занимаваме с отминали работи — няма ли за нас съвременна тема. За поука — ще отговорим ние. Известно е, че историята е учителка на народите. Защо да не бъде учителка и на отделния читател?

Герой на нашия разказ е известният италиански лекар, антрополог, етнограф и изследовател на тихоокеанските острови доктор Пиколомини, Амедео Чезаре Пиколомини. Може би сте чували за него, а може би не. Сега твърде малко хора се интересуват от етнография и антропология. А и тихоокеанските острови след книгите на Съмърсет Моъм като че ли излязоха от мода. Но както и да е, ако не сте чували за доктор Пиколомини, сега от нашето повествование ще узнаете доста подробности за него и необикновената му съдба.

Докторът бил от северните италианци, планинците от Савоя, дето са повече французи, отколкото италианци. Бил енергичен, високообразован човек и идеалист до мозъка на костите, истинско чадо на оная напредничава интелигенция, която създаде славата на деветнадесетия век. Него го очаквала блестяща кариера на учен и в самата Италия, но докторът си избрал друга участ. Още като дете се бил запалил той от неизлечима страст по далечните пътешествия, а като юноша и студент го запленила завинаги романтиката на не съвсем изследваните по онова време тихоокеански острови. Той мечтаел да пренесе съвременния хуманизъм и цивилизация сред дивите джунгли на Борнео и Нова Гвинея, да облагороди суровите нрави на папуасите и канаките, които не били се отърсили още от човекоядството. При това доктор Пиколомини, верен на своите прогресивни разбирания, желал да приложи съвсем нови, лично негови методи при изграждане на отношенията с туземците. Методът на „кръста и меча“, с който си служели повечето колонизатори от четири века насам, не бил по вкуса

му. Той смятал, че тъкмо този суров метод е причината на всички недоразумения, сблъсъци и омраза, които неизбежно се появявали между белите господари и цветнокожите подчинени, и искал да издигне отношенията между цивилизатори и туземци на нова, принципно съвсем различна плоскост — плоскостта на търпението, доверието, взаимното зачитане, правдивостта и дори — не, не се смейте — на сърдечното отношение едни към други.

Доктор Пиколомини можал да осъществи своята мечта едва когато станал на четиридесет години. Тогава успял да натрупа необходимите средства за дългото пътешествие до другия край на света и за едногодишен, или колкото е нужен за прилагане на идеите му, престой там (държавите по онова време не отпускали средства за подобни начинания, на държавите тогава им били нужни колонии, а не бази за съмнителни експерименти).

За място на своите опити докторът избрал северния бряг на Нова Гвинея. Този бряг бил още съвсем неизследван, там живеели свирепите „ловци на глави“, най-дивите и жестоки от всички известни папуаси. От този бряг изследователите се завръщали твърде рядко живи, изсушените и препарирани глави на мнозина от тях красели поясите на местните племенни вождове. От научна гледна точка си струвало именно тук, а не другаде, да се установи доктор Пиколомини, тук да заложи своя социологически експеримент и да се опита да докаже на практика прогресивните си възгледи и теории.

На 12 октомври 1884 година срещу устието на Селик, най-голямата река в тази част на Нова Гвинея, хвърлила котва английската шкуна „Дрейк“. Напразно капитанът, опитен морски вълк, обиколил няколко пъти света, се опитвал да разубеди доктор Пиколомини да не слиза на този обвеян с мрачна слава бряг.

— Те ще ви видят сметката само за десетина минути, драги докторе — казал капитанът, който по време на пътуването обикнал искрено италианеца идеалист. — Няма да успеете да мигнете, и ще се озовете в казана с вряла вода. Поне да изчакаме да видим как ще ви приемат, та ако стане нещо, недай, боже, да разсипем с оръдието цялото село...

— Ето, видите ли, срещу какво се боря аз, драги ми капитане — отговорил с мека тъжна усмивка доктор Пиколомини. — В резултат на това, че с туземците са се отнасяли според стария библейски закон

„око за око, зъб за зъб“, се е стигнало до настоящото положение на нещата. А аз искам всичко това да се промени. Ето защо ще ви помоля, щом лодката ми се отдели от борда, вие незабавно да вдигнете котва и да поемете курс към Австралия. Точно след една година ще се видим на същото място, като разноските, разбира се, ги поемам аз...

— Е, както искате! — отстъпил пред твърдоглавието на италианеца старият моряк. — И не става дума тук за разноски, а за... Но нека се надяваме, че благодарение на бога...

— Не благодарение на бога, а благодарение на науката ще се срещнем отново, сър — казал уверено непоправимият идеалист и като стиснал ръката на капитана, се спуснал в крехката черупка, която му били предоставили от кораба и в която моряците били вече свалили багажа му.

— Поне да бяхте взели една пушчица! — извикал от борда капитанът.

— Тъкмо пушка най-вече не би трябвало да взема — усмихнал се от лодката докторът. — Тъкмо тя е в най-голямо противоречие с идеите, които са ме довели тук.

— Е хайде, предавам се! — казал капитанът. — Измивам ръцете си от вас. Вие сте неизлечим. На добър час!

Капитанът погледал още малко след отдалечаващата се лодка, поклатил глава (коравото му моряшко сърце се било размекнало), после възвърнал обикновеното си хладнокръвие, заповядал да вдигнат платната и да вземат курс зюдест.

Шкуната била вече изчезнала зад хоризонта, когато лодката на доктор Пиколомини приближила на един хвърлей от брега на Нова Гвинея. Брегът мълчал. Не се виждала никаква жива душа, макар че било малко вероятно папуасите да не са забелязали шкуната и пуснатата от нея лодка.

И това безмълвие, с което брегът посрещнал доктора, било най-страшното. Колкото и да бил храбър, Пиколомини все пак усетил как ускорено бие сърцето му и как по кожата му пълзят отвратителните мравки на страха.

По едно време през главата му минала коварната мисъл да обърне лодката назад и да зареже и възглед, и идеи. Но той бързо отпъдил този капитулантски навей. Докторът бил решил да сложи венец на своето досегашно съществуване и щял да стъпи на брега,

ако ще с това числото на мъчениците на науката да се увеличило с още една бройка.

В това време и в лагера на скритите зад крайбрежните храсти, въоръжени до зъби „ловци на глави“ също царяло смущение. Пред очите на настръхналите, нашарени с цветовете на войната папуаси се разигравали редица загадъчни неща. Първо — шкуната, която хвърлила котва оттатък рифовете, си отишла, без дори да даде един оръдеен изстрел по тяхното село, за какво, по дяволите, ѝ е това оръдие на носа! Второ — в приближаващата се към брега лодка имало цифром и словом само един човек, дотолкова папуасите можели да броят. Трето — колкото и да напъргали своите и без това остри очи, войните не могли да разберат с какво е въоръжен този единствен глупак в лодката. Пушка той нямал, това личало съвсем ясно. Да не би пък да е въоръжен с някакво ново, неизвестно досега в тези краища оръжие? Тогава дръжете се, папуаси!

А най-странното в приближаващия се враг — папуасите не си правели никакви илюзии, че този човек може да бъде приятел — било това, което се крепяло на дългия му правилен римски нос. Такова нещо те не били виждали досега — някакви кръгли лъскави колелца в дебели черни рамки, които закривали очите на врага. Капитаните на ветроходните шкуни и клипери, роботърговците и пиратите, които опустошавали тези брегове, не носели такива неща.

Всичките тези загадки смразили кръвта на залегналите в засада папуаски войни. Те били така шашнати, че едва не се предали без всякаква съпротива още при слизането на врага на брега. Но в последния момент се стърпели. Любопитни като всички диваци, искали да видят какво ще прави по-нататък непознатият.

Докторът, след като цопнал няколко пъти във водата, стъпил най-сетне на здрава почва, наместил очилата си, за да се огледа по-добре, забелязал дима, който се виел над джунглата и показвал, че туземното селище не е далеч, взел от целия си багаж само малкото лекарско куфарче и се запътил натам.

По пътя го следели с все по-нарастващ страх и трепет стотици черни дивашки очи. Но той не подозирал нищо. Вървял през гъстите, невиджани досега храсти и дървета, обкичени с ярки, но без мирис цветове, любувал се на прекрасната гледка на синия залив и си тананикал някаква ария от Белини, любимия му оперен композитор.

Като тананикал все така безгрижно, докторът влязъл най-после в туземното село и заоглеждал с любопитство пустите сламени колиби, които го обграждали от всички страни. Следващите го по петите папуаси съвсем изгубили пусулата. Поведението на непознатия така противоречало на здравия разум, било така алогично по техните представи, че те (и напълно правилно) решили, че той едва ли ще е обикновено живо същество с кости, кръв и мускули. Един от тях казал, че вероятно се касае за божество, изпратено от Поала Коала (повелител на морето в местните вярвания) и останалите охотно повярвали тази версия. И затова, вместо да хванат доктора, да го вържат, да го опекаат на бавен огън и да го изядат със свойствения си добър апетит, както се полагало в подобни случаи, папуаските войни излезли с викове за пощада от джунглата, захвърлили копия и щитове и паднали ничком в краката му. Колкото и да бил непрактичен, докторът все пак разбрал, че събитията се развиват доста благоприятно за него. Той заповядал на туземците да станат и да го заведат при своя вожд. След като изслушали с трепет темпераментната италианска реч и не разбрали нито дума, папуасите вече съвсем се уверили, че имат работа с божество, изпратено от Поала Коала. Движейки се на прилично разстояние от доктора, те го повели към двореца на вожда, но там не заварили никого. Вождът бил вече уведомен от свои приближени хора, че е дошло могъщо и странно същество от друг свят, с двойни очи и без пушка и че той едва ли ще може да се мери с него. Вождът своевременно прибрал багажа си, колекцията си от сушени неприятелски глави, най-богатата и добре подредена в целия остров, и петдесетте си жени красавици и побягнал на юг с намерение да потърси политическо убежище у племето, населяващо бреговете на река Флай. Папуасите тутакси избрали за свой нов вожд доктора и го настанили в празния сламен дворец под името Амедео Чезаре I.

И тъй събитията надминали и най-смелите очаквания на доктор Пиколомини. Сега вече той имал пълна възможност да приложи на практика своите идеи. Много по-лесно това става отгоре, отколкото отдолу.

Трябва веднага да кажем, че докторът не се главозамаял от дадената му неограничена власт, а почнал последователно да я използва за осъществяването на едно от друго по-дръзки и новаторски по своята същност мероприятия. На първо време той се

заел да се отърве от магьосниците и жреците на племето, които, както подразбрал, имали огромно влияние при формирането на папуаската идеология. Използувал първите дни от идването си на власт, когато магьосниците и жреците били още съвсем наплашени, лишил ги от всякакви прерогативи, разжалвал ги в обикновени граждани, без да им отнема правото на труд, конфискувал им храма (тяхната, така да се рече, идеологическа крепост) и го превърнал в лекарски кабинет и лаборатория. След като убедил хората, че насажданата от магьосниците и жреците религия е истински опиум за племето, докторът решил, че вече е съвсем лесно да събори и местните идоли и на първо място кървавия Динго Мунго, бога на войната, пред когото всяка седмица, а понякога и два пъти седмично магьосниците и жреците принасяли човешки жертви, следвани от отвратително човекоядство. Като използвал целия си авторитет на божество, изпратено от Поала Коала, докторът отменил отначало принасянето в жертва на непокорни и критично настроени членове на племето (както била досегашната практика), после и на пленените врагове и в края на краищата успял да ликвидира човекоядството изобщо. Идолът Динго Мунго бил съборен с подобаваща церемония и отнесен в джунглата, за да бъде изгорен. Мястото на кървавите вакханалии било разорано, засадено с декоративни цветя и храсти и превърнато в парк за отдих и култура.

Следващата мярка на доктора била да ликвидира многоженството (в това отношение, по мнение на повечето от своите биографи, той като че ли се престарал). Авторитетът му по това време бил толкова голям, че успял в едно сравнително късо време да се справи дори и с такава осветена от толкова века местна традиция. Всички жени в повече били отнети със специален декрет от техните досегашни собственици и от цялото количество бил образуван един резервен фонд за задоволяване нуждите на бежарите. За в бъдеще всеки млад папуас, който имал желание да се задоми, се обръщал със заявление до фонда и получавал жена по избор без каквито и да били разорителни заплащания, както било по-рано. Така жените, които били преди 12 октомври на разположение само на вожда, на магьосниците и жреците и на по-заможните папуаси, станали с едно само драсване на перото на доктора всенародно достояние.

Не могат да се изброят добрините и богатата, които донесъл докторът на своите приятели папуасите. Той им измислил азбука и въз основа на нея ограмотил 60 на сто от мъжете и 15 на сто от жените на племето. Създал им художествена самодейност и стройна система за самоуправление, според която за в бъдеще племето щяло да се управлява не от наследствен вожд, а от племенен съвет, избран с всеобщо и тайно гласоподаване, и то с участието в изборите и на жените и младежите, нещо нечувано по островите на Океания. И така нататък, и така нататък.

След изтичане на годината доктор Пиколомини сметнал, че мисията му на северния бряг на Нова Гвинея е завършена. Той доказал по блестящ начин своите етнографски, антропологически и социални теории. Време било вече да се завърне в Европа, да систематизира изобилния набран материал и да направи своите научни изводи достойни на целия цивилизован свят. Той прибрал багажа си, простил се е дадената му от фонда красавица туземка, която бил обикнал искрено, но която не можел да отведе в Италия (по простата причина, че бил женен), предал цялата власт на съвета, избран на проведените първи в историята на страната избори, и зачакал появата на „Дрейк“, напълно уверен в светлото бъдеще на Нова Гвинея.

Капитанът на „Дрейк“ помнел своето обещание и макар че не вярвал да види отново чудака италианец, все пак пристигнал на уговорената дата и място, ако не за друго, поне да отслужи една панихида за успокоение душата на погибшия наука ради. Какво било неговото учудване, когато от брега се отделила същата оная крехка черупка, с която преди година пратили италианеца на явна гибел, и след около половин час на борда се качил жив и здрав докторът, само малко понапълнял (от участието си в разни официални банкети).

Капитанът прегърнал като роден брат смелия пътешественик, научил вкратце необикновените му приключения на този зловец в миналото бряг и като дал три залпа с оръдието в знак на уважение към гостоприемните папуаси, отплувал за Европа, за да ѝ възвърне здраво и невредимо едно от нейните най-забележителни за тази епоха чада.

На другата година доктор Пиколомини публикувал своя труд и той предизвикал небивала сензация, особено сред напредничавите среди във всички европейски страни. Триумфът на доктора бил пълен, но за съжаление той не можал да се радва дълго време на славата си.

Законната му съпруга научила по някакви неведоми пътища за съжителството му с красавицата туземка от Нова Гвинея и една нощ в пристъп на чисто южняшка неукротима ревност (тя била родом от Сицилия) го пробола с наследената от баща си мафиотска кама. Пиколомини починал в генуезката болница „Санта Чечилия“, без да дойде в съзнание и без да може да узнае някога за събитията, разиграли се на северния бряг на Нова Гвинея в неговото отсъствие. И по-добре, че станало така, защото ето какво се получило веднага щом малката лодка на доктора напуснала гостоприемния новогвинейски бряг.

От своите миши дупки веднага изпълзели натиканите там в продължение на цяла година лишени от власт, привилегии и влияние жреци и магьосници. Те изровили от мястото в джунглата, където бил тайно закопан, вместо да бъде изгорен завинаги, идола на Динго Мунго и го изправили на стария му пиедистал сред новия парк за отдих и култура, като за целта изпотъпкали декоративните цветя и храсти и изравнили терена за бъдещите жертвоприношения. След три дни заедно с петдесетте си жени и колекцията си от изсушени неприятелски глави се завърнал от изгнание вождът на племето. Той свалил с помощта на южните папуаси избрания племенен съвет и предал членовете му на жреците, за да бъдат принесени в жертва на Динго Мунго. Това било сторено в края на седмицата с подходящо тържество, с което човекоядството сред племето било възстановено. Жените от фонда били възвърнати на старите им собственици, служенето с новата азбука било забранено, а грамотността — обявена за престъпно деяние, равносилно на измяна на вожда. След месец-два страшната слава на тези брегове била възвърната и капитаните на шкуните и клиперите никога не позволявали на екипажите си да слизат на Земята на доктор Пиколомини, както била наречена в Европа, северната част на Нова Гвинея.

Читателят пак може би ще запита защо му разправяме тази жестока стара история. За поука — ще му отговорим отново ние.

Хора, бдете!

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.